

ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์
สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร

นางสาวนิธิตา วรวิทยาคม

ศูนย์วิทยทรัพยากร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการศึกษาอกระบบโรงเรียน ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2551

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

EFFECTS OF ORGANIZING NON-FORMAL EDUCATION ACTIVITIES TO ENHANCE
CONSCIOUSNESS FOR THANYAPORN HOME FOR GIRLS YOUTHS

Miss Nithida Worrawitthayakhom

คุุณบรรม์ววิททยทรรพ์พยวกร
A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Education Program in Non-Formal Education

Department of Educational Policy, Management, and Leadership

Faculty of Education

Chulalongkorn University

Academic Year 2008

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนเพื่อ
เสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ
เด็กหญิงบ้านธัญญพร

โดย

นางสาวนิธิดา วรวิทยาکم

สาขาวิชา

การศึกษาในระบบโรงเรียน

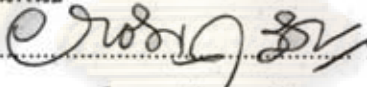
อาจารย์ที่ปรึกษา

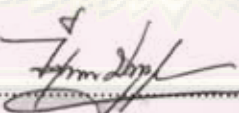
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบัณฑิต

..... คณบดีคณะครุศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.พฤทธิ ศรีบริวรรณพิทักษ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.เกียรติวรรณ อมาตยกุล)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นิตดา วรวิทยาคม : ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร (EFFECTS OF ORGANIZING NON-FORMAL EDUCATION ACTIVITIES TO ENHANCE CONSCIOUSNESS FOR THANYAPORN HOME FOR GIRLS YOUTHS) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : ผศ.ดร.วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา, 157 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนากิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ 2) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ก่อนและหลังการทดลองของเยาวชนที่ได้รับกิจกรรมเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ 3) เพื่อเปรียบเทียบระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมของเยาวชนในสถานแรกรับ

ประชากรที่ศึกษาในครั้งนี้คือ เยาวชนในสถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพรจำนวน 249 คน โดยทดลองกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเยาวชนหญิงในสถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร จังหวัดปทุมธานี จำนวน 30 คน แบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลองเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ และ กลุ่มควบคุมไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมนี้ โดยกลุ่มทดลองเข้าร่วมกิจกรรมเป็นเวลา 15 ชั่วโมง

ผลการวิจัยปรากฏดังนี้

1.กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับมีขั้นตอนที่สังเคราะห์ขึ้นจากแนวความคิดของเปาโล แฟร์รและกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา 6 ขั้นตอน

2.ผลการทดลองใช้กิจกรรม พบว่า ระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ของกลุ่มทดลองที่เข้าร่วมกิจกรรม มีความแตกต่างกันทั้งก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3.ผลการทดลองใช้กิจกรรม พบว่า ระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ภาควิชา นโยบาย การจัดการ และความเป็นผู้นำทางการศึกษา...ลายมือชื่อนิตดา.....
สาขาวิชา การศึกษานอกระบบโรงเรียน..... ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....
ปีการศึกษา.....2551.....

4883810527: MAJOR NON-FORMAL EDUCATION

KEY WORD: NON-FORMAL EDUCATION / PAULO FREIRE / CONSCIOUSNESS / DRAMA

PROCESS / DRAMA FOR DEVELOPMENT

NITHIDA WORRAWITTHAYAKHOM : EFFECTS OF ORGANIZING
NON-FORMAL EDUCATION ACTIVITIES TO ENHANCE CONSCIOUSNESS FOR
THANYAPORN HOME FOR GIRLS YOUTHS. THESIS PRINCIPAL ADVISOR:
ASST. PROF. WIRATHEP PATHUMCHAROENWATTANA, Ph.D., 157 pp.

The purposes of this research were to 1) develop the non-formal education activities for enhancing critical consciousness of youth in Thanyaporn Home for Girls; 2) compare the critical consciousness level of youth between the pre-test scores and post-test scores; 3) compare the critical consciousness level between the experimental group and the controlled group.

The populations were 249 youth in Thanyaporn Home for Girls, Pathumtani Province. There were 30 samples which were divided into 2 groups: 30 were in the experimental group and 30 were in the controlled group with 15 samples. The experimental group participated in the activities for 15 hours.

The results were as follows:

1. The non-formal education activities for enhancing critical consciousness of youth in Thanyaporn Home for Girls consisted of 6 steps based on Paulo Freire and Drama for development process.
2. There were significant differences between the pre-test and the post-test of the experimental group at .05 level.
3. There were significant differences between the experimental group and the controlled group at .05 level.

Department Educational Policy, Management, and Leadership...Student's signature *Nithida W.*

Field of study Non-Formal Education.....Principal Advisor's signature *Wirathep Pathumcharoenwattana*

Academic year2008....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี เนื่องจากได้รับความกรุณาของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่กรุณาทำความเข้าใจ ให้คำแนะนำ ข้อคิด ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆด้วยความเอาใจใส่ยิ่งตลอดมา ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล รองศาสตราจารย์ ดร. เกียรติวรรณ อมาตยกุล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดวงกมล ไตรวิจิตรคุณ อาจารย์ ดร.วรรัตน์ อภินันท์กุล อาจารย์พันพิศสา ฐูเปียน ที่กรุณาให้คำแนะนำในการทำเครื่องมือวิจัยตลอดจนคำแนะนำอื่น ๆ ที่มีประโยชน์ยิ่งต่อการทำงานวิจัยฉบับนี้ ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์ทุกท่านในสาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้แก่ผู้วิจัย

ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์คณะศิลปกรรมศาสตร์ สาขาการละครทุกท่าน ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ศาสตร์การละครให้แก่ผู้วิจัย ทำให้ผู้วิจัยซาบซึ้งถึงคุณค่าอันเกื้อหนุนของละคร สร้างแรงบันดาลใจในการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้

ขอขอบพระคุณหน่วยงานสถานแรกวัยเด็กหญิงบ้านธัญญพร ท่านผู้ปกครอง คุณพรชัย กุลกุล และเจ้าหน้าที่ทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์และอำนวยความสะดวกเป็นอย่างดีตลอดการจัดกิจกรรมรวมทั้งคำแนะนำต่างๆที่เป็นประโยชน์ต่อกรวิจัยอย่างยิ่ง และขอขอบคุณน้องๆเยาวชนในสถานแรกวัยเด็กหญิงบ้านธัญญพร ที่ให้ความร่วมมืออย่างดีในการเข้าร่วมกิจกรรม และให้ความไว้วางใจผู้วิจัยเป็นอย่างมาก

ขอขอบคุณบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่สนับสนุนทุนอุดหนุนการวิจัยแก่การทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ขอขอบคุณเพื่อนๆทุกท่าน คุณปณัญญภัค ถายา ที่ให้ทั้งกำลังใจ กำลังกาย และช่วยเหลือผู้วิจัยมาโดยตลอด คุณนันทภา ชมพูบุตร คุณสิริวรา หงษ์วิทยากร คุณภัทรพร มงคลวัฒน์ คุณเมษยา ชื่นอารมณ์ และน้องๆ พี่ๆ สาขาการศึกษานอกระบบโรงเรียนทุกท่านที่ส่งกำลังใจมาเสมอ ขอขอบคุณเพื่อนศิลปกรรมการละครรุ่น 6 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ทุกท่านที่สอบถามและส่งกำลังใจมา คุณวินนา ตันธนะเดชา ที่มาช่วยในการแสดง และจัดกิจกรรม คุณพิชญ์ สร้อยฤทธิ์ และเพื่อนๆ จากที่ทำงานที่คอยช่วยเหลือในการจัดกิจกรรมเสมอ คุณชื่นจิต คงศิริวรกุล เจ้าหน้าที่สนับสนุนในการศึกษาต่อในระดับมหาบัณฑิตครั้งนี้

ขอขอบคุณ คุณจิรภัทร อัศวจินตจิตร ที่เป็นทั้งแรงใจ แรงงานที่สำคัญ คอยสนับสนุนและช่วยเหลือผู้วิจัยเสมอตลอดมา

สุดท้ายนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อวรชินและคุณแม่สมเพียร วรวิทยาคุณ ที่ให้การอบรมสั่งสอน ปลูกฝังสิ่งที่ดีงาม ให้ความช่วยเหลือรวมทั้งเป็นกำลังใจที่สำคัญแก่ผู้วิจัยอย่างดีตลอดมา ขอกราบขอบพระคุณ คุณป้าสมพร ผลศิลป์ ที่สนับสนุนให้ผู้วิจัยศึกษาต่อในระดับมหาบัณฑิตและให้การสนับสนุนช่วยเหลือทั้งด้านการศึกษาและด้านการเงินแก่ผู้วิจัยตลอดมา ผู้วิจัยซาบซึ้งต่อคุณความดีของท่าน และขอกราบขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

คุณค่าและประโยชน์อันพึงมีจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบเพื่อเป็นสิ่งบูชาพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ พระพิฆเนศวรเทพแห่งศิลปะ พระคุณ บิดา มารดา ครูบาอาจารย์ และผู้มีพระคุณทุกท่านด้วยความเคารพอย่างสูง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฅ
สารบัญแผนภูมิ.....	ฉ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	10
สมมติฐานของการวิจัย.....	10
ขอบเขตของการวิจัย.....	11
คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย.....	11
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย.....	13
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	14
ตอนที่ 1 ความหมาย ความต้องการของเยาวชน.....	14
ตอนที่ 2 ทฤษฎีการศึกษานอกระบบโรงเรียน.....	16
ตอนที่ 3 แนวคิดการปลูกมโนธรรมสำนึกตามแนวคิดของเปาโล แฟร์รี่.....	28
ตอนที่ 4 ละครเพื่อการพัฒนา.....	34
ตอนที่ 5 แนวคิดเกี่ยวกับเยาวชนในสถานแรกรับ.....	49
ตอนที่ 6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	50
ตอนที่ 7 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	53
3 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	56
ตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น.....	57
ตอนที่ 2 การพัฒนากิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน.....	57
ตอนที่ 3 การดำเนินการทดลอง.....	62
ตอนที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	63

สารบัญ(ต่อ)

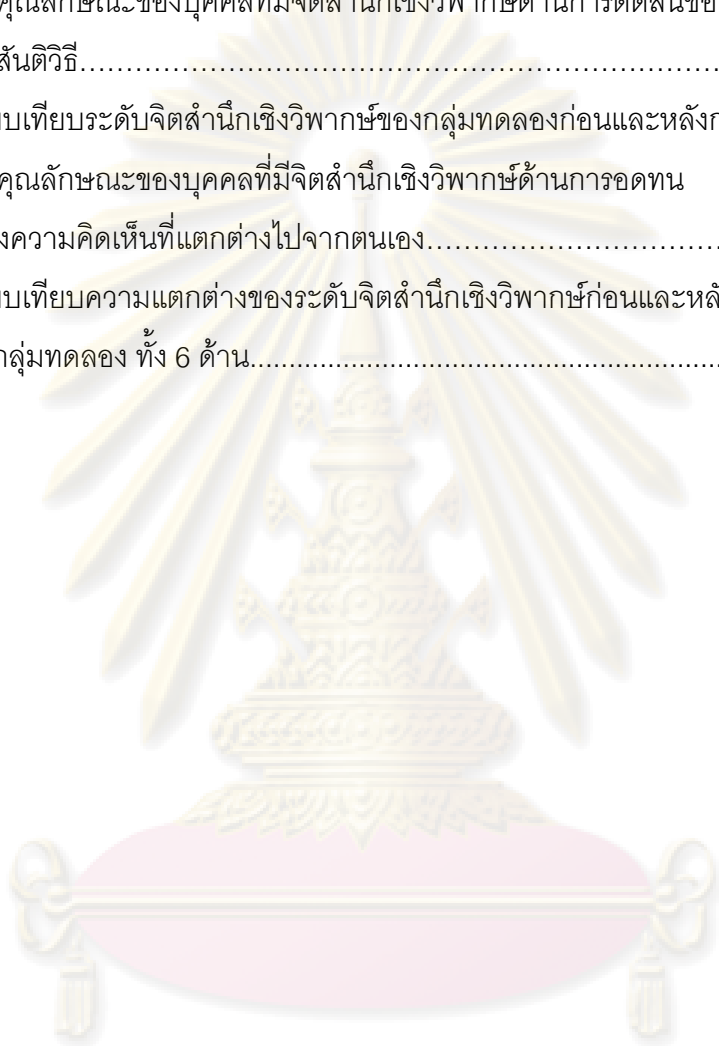
บทที่	หน้า
4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล.....66
	ตอนที่ 1 ผลการศึกษาค้นคว้าความต้องการและปัญหาของเยาวชน จากการเข้าไปสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและการใช้ แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างกับเยาวชนกลุ่มตัวอย่าง ในสถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร.....67
	ตอนที่ 2 ผลการพัฒนากิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียน เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ โดยใช้แนวคิดการปลูกมโนธรรมสำนึกและกระบวนการ ละครเพื่อการพัฒนา.....68
	ตอนที่ 3 ผลการทดลองใช้กิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียน เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ โดยใช้แนวคิดการปลูกมโนธรรมสำนึกและกระบวนการ ละครเพื่อการพัฒนา73
5	สรุปผลการวิจัย การอภิปราย และ ข้อเสนอแนะ.....102
	การสรุปผลการวิจัย..... 106
	อภิปรายผล..... 109
	ข้อเสนอแนะ.....113
	รายการอ้างอิง..... 115
	ภาคผนวก..... 121
	ภาคผนวก ก รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ..... 122
	ภาคผนวก ข เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย..... 124
	- แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างประเด็นปัญหาของเยาวชน ในสถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร..... 125
	- แบบประเมินคุณลักษณะของบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์..... 126
	ภาคผนวก ค กิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้าง จิตสำนึกเชิงวิพากษ์..... 132
	ภาคผนวก ง บทละคร..... 149
	ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์..... 157

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1	เปรียบเทียบความแตกต่างของมนุษย์กับสัตว์.....33
2	ผลการประเมินคุณลักษณะบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ ก่อนการทดลองระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม.....73
3	เปรียบเทียบระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ก่อนการทดลอง.....77
4	ผลการประเมินคุณลักษณะของบุคคลที่มีคุณลักษณะของบุคคล ที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มทดลอง.....78
5	เปรียบเทียบระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ของกลุ่มทดลองก่อนและหลังการทดลอง.....82
6	ผลการประเมินจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ก่อนและหลังการทดลอง ของกลุ่มควบคุม.....82
7	เปรียบเทียบระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ของกลุ่มควบคุมก่อนและหลังการทดลอง.....86
8	ผลการประเมินคุณลักษณะของบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ หลังการทดลองระหว่างกลุ่ม.....87
9	เปรียบเทียบระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม หลังการทดลอง.....91
10	เปรียบเทียบระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ของกลุ่มทดลองก่อนและหลังการทดลอง ตามคุณลักษณะของบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ด้านการกระทำสร้างสรรค์.....92
11	เปรียบเทียบระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ของกลุ่มทดลองก่อนและหลังการทดลอง ตามคุณลักษณะของบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ด้านการพูดคุยกะแลกเปลี่ยนก่อน ที่จะมีการตัดสินใจ.....93
12	เปรียบเทียบระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ของกลุ่มทดลองก่อนและหลังการทดลอง ตามคุณลักษณะของบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ด้านการวิจารณ์อย่าง มีเหตุผลและสร้างสรรค์.....94
13	เปรียบเทียบระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ของกลุ่มทดลองก่อนและหลังการทดลอง ตามคุณลักษณะของบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ด้านการเคารพเสรีภาพ ของผู้อื่น ยอมรับความเสมอภาคระหว่างบุคคล.....95

สารบัญตาราง(ต่อ)

ตารางที่	หน้า
14	เปรียบเทียบระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ของกลุ่มทดลองก่อนและหลังการทดลองตามคุณลักษณะของบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ด้านการตัดสินใจได้อย่างด้วยสันติวิธี.....96
15	เปรียบเทียบระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ของกลุ่มทดลองก่อนและหลังการทดลองตามคุณลักษณะของบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ด้านการอดทนรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากตนเอง.....97
16	เปรียบเทียบความแตกต่างของระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มทดลอง ทั้ง 6 ด้าน.....98

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สารบัญรูปร่าง

รูปภาพที่	หน้า
1	แผนภูมิแสดงการสังเคราะห์แนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึกและกระบวนการละคร เพื่อการพัฒนาเข้าด้วยกัน.....52
2	แผนภูมิแสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย.....55

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เยาวชนเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่สำคัญอย่างยิ่ง เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศต่อไปในอนาคต ดังนั้นเยาวชนทุกคนควรได้รับการพัฒนาให้เติบโตตามสภาวะความต้องการพื้นฐานและบริการสำหรับเยาวชนและให้เต็มศักยภาพ ตามพระราชบัญญัติส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ พ.ศ. 2521 ให้ความหมายของเยาวชนว่า เป็นบุคคลอายุไม่เกินยี่สิบห้าปี นอกจากนี้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 หมวด 5 แนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ มาตรา 80 กำหนดให้รัฐต้องคุ้มครองและพัฒนาเด็กและเยาวชนส่งเสริมความเสมอภาคของหญิงชาย เสริมสร้างและพัฒนาความเป็นปึกแผ่นของครอบครัวและความเข้มแข็งของชุมชน เยาวชนจึงเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นผู้สืบทอดเจตนารมณ์และวิถีชีวิตของประเทศไทยที่สมควรได้รับการพัฒนาให้เต็มตามศักยภาพและสอดคล้องกับพัฒนาการของร่างกาย จิตใจ อารมณ์ และสังคม

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมากระแสโลกาภิวัตน์ซึ่งเป็นอิทธิพลและแรงบีบบังคับของสภาพแวดล้อมภายนอก ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และเทคโนโลยี ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้เป็นทั้งโอกาสและภัยอันตรายต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน เนื่องจากผลกระทบจากสภาพความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมทำให้ทุกคนต่างดิ้นรนเพื่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทำให้ความผูกพันของคนในครอบครัวและชุมชนลดลง การให้บริการด้านสวัสดิการสังคมของภาครัฐไม่เพียงพอกับความต้องการ ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น ปัญหาเรื่องค่าครองชีพที่สูงขึ้น การว่างงาน อาชญากรรมในการดูและรับผิดชอบครอบครัวของบิดามารดาลดลง บางครอบครัวไม่สามารถทำหน้าที่ในการเลี้ยงดูบุตรและรับผิดชอบต่อตนเองได้อย่างเต็มที่ หลายครอบครัวแก้ปัญหาโดยการทอดทิ้งเด็ก ให้เด็กไปอาศัยกับญาติหรือบุคคลอื่น หรือให้เด็กทำงานเพื่อหารายได้แก่ครอบครัวก่อนวัยอันสมควรแทนที่จะพัฒนาเด็กอย่างเหมาะสมตามวัย เป็นผลให้เกิดปัญหาเด็กกำพร้า ปัญหาเด็กเร่ร่อนไร้ที่พึ่ง ปัญหาเด็กยากจน ทำให้เด็กไม่ได้รับการพัฒนาอย่างเหมาะสม เด็กบางส่วนถูกระงับทำทารุณ ถูกละเมิดสิทธิจากคนในครอบครัวหรือบุคคลอื่นและประสบปัญหาต่างๆมากมาย

อีกทั้งเยาวชนมักเป็นกลุ่มที่มีการดำเนินชีวิตที่ทำลายสุขภาพของตนเอง เช่น การสูบบุหรี่ การใช้จ่ายเสพติด โดยเพื่อนมีบทบาทสูงในการชักชวนให้ทดลอง เยาวชนยังมีแนวโน้มที่จะฆ่าตัว

ตายและพยายามฆ่าตัวตายเมื่อเกิดปัญหา หรือ ความกดดันในชีวิตมากกว่าวัยอื่นและยังมีภาวะ
อุปทานระเบิด ซึ่งเป็นอาการที่สะท้อนถึงความเครียดและความวิตกกังวลโดยเฉพาะในเยาวชน
หญิง (จันทรพีญ ชูประภาวรรณ และคนอื่นๆ, 2541) การดำเนินชีวิตดังกล่าวแสดงถึงว่าเยาวชน
เป็นกลุ่มประชากรที่มีความเสี่ยงต่อการเกิดปัญหาในหลายๆด้าน เนื่องจากขาดความเป็นตัวของตัวเอง
การยังต้องพึ่งพาผู้อื่น ไม่มีวิจารณญาณในการคิดวิเคราะห์หาทางออกของปัญหา และ
สภาวะที่กดดันจากสภาพสังคม

เยาวชนของชาติต้องเติบโตไปในกระแสโลกาภิวัตน์ ที่มีการแข่งขันเป็นหลัก ส่งผลให้การ
ตั้งเป้าหมายของชีวิตนั้น มุ่งเน้นไปในเรื่องของเศรษฐกิจหรือสถานภาพส่วนตัว ในขณะที่ระบบ
การศึกษายังไม่สามารถส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนในระดับปัจเจกบุคคลได้อย่าง
เต็มที่ (พนิดา ฐานางกูล และ คณะ, 2549)

สถานสงเคราะห์เด็กและเยาวชน ได้เข้ามามีบทบาทในการช่วยเหลือเด็กที่ด้อยโอกาสทาง
สังคมโดยการจัดสวัสดิการสังคมแก่เด็กและเยาวชน อายุแรกเกิดถึง 18 ปี ที่ประสบปัญหาถูก
ทอดทิ้ง เกร็ดร้อน ประพฤติตน ไม่สมควรแก่วัย ถูกกระทำทารุณ ถูกใช้แรงงาน ก้าวร้าว ครอบครัวยากจน
ตาม ประกาศคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 294 ลงวันที่ 27 พฤศจิกายน 2515 ซึ่งกรมพัฒนาสังคม
และสวัสดิการ ดำเนินการ ดังนี้เด็กที่ครอบครัวยากจนไม่สามารถให้การเลี้ยงดูได้อย่างเหมาะสม เด็ก
ก้าวร้าว ถูกทอดทิ้ง เกร็ดร้อน ขอดทาน ประพฤติตนไม่ สมวัย ถูกทารุณกรรม ถูกใช้เป็นเครื่องมือ
แสวงหาประโยชน์โดย มิชอบ จะได้รับการอุปการะไว้ในสถานสงเคราะห์และสถานแรกรับต่างๆ
โดยได้รับบริการปัจจัย 4 การศึกษา ฝึกอาชีพ นันทนาการ รวมถึงกิจกรรมอื่น ๆ เพื่อการพัฒนา
และจัดหางานให้ ทำเมื่อถึงวัยอันสมควรปัจจุบันมีสถานสงเคราะห์ทุกภูมิภาคดังนี้

สถานสงเคราะห์เด็กอ่อน (รับเด็กอายุแรกเกิด - 5 ปี) มี 3 แห่ง ที่กรุงเทพมหานคร
นนทบุรี และปทุมธานี

สถานแรกรับเด็ก (รับเด็กอายุ 5 - 18 ปี) มี 2 แห่ง ที่ปทุมธานี และนนทบุรี

สถานคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก (รับเด็กอายุ 7 - 18 ปี) มี 2 แห่ง ที่จังหวัดขอนแก่น และ
ระยอง

สถานสงเคราะห์เด็ก (รับเด็กอายุ 5 - 18 ปี) มี 17 แห่ง ใน 15 จังหวัด คือ
กรุงเทพมหานคร ขอนแก่น ชลบุรี เชียงใหม่ นครราชสีมา นครศรีธรรมราช นนทบุรี นราธิวาส
ปทุมธานี ปัตตานี ยะลา สงขลา สระบุรี หนองคาย และ อุดรธานี

ศูนย์สงเคราะห์และฝึกอาชีพเยาวชนจังหวัดศรีสะเกษ เป็นศูนย์จัดฝึกอาชีพแก่ เด็ก
ในสถานสงเคราะห์ และเด็กจากครอบครัวยากจน โดยฝึกอาชีพด้านเกษตรกรรม

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ (2533) กล่าวถึงเด็กใน
สถานสงเคราะห์ว่าเด็กรู้สึกว่ตนเองขาดความรักความอบอุ่น ว่าเหว เป็นคนที่ไม่มีความค่าต่อคนอื่น ซึ่ง

จะส่งผลให้เด็กเป็นคนเก็บตัว เก็บกดและเชื่องซึม ไม่พูดจากับใคร ในบางขณะจะมีอาการต่อต้านรุนแรงต่อคำสั่งของผู้ใหญ่ ตลอดจนมีพฤติกรรมที่แสดงปัญหาทางอารมณ์ที่ผิดปกติอื่นๆมักจะแก้ปัญหาความขัดแย้งด้วยการใช้ความรุนแรงและใช้กำลังตัดสิน ซึ่งสอดคล้องกับศิริไชย หงส์สงวนศรี (2543) กล่าวถึงเด็กในสถานสงเคราะห์และเด็กในสถานพินิจว่า เด็กเหล่านี้ส่วนหนึ่งเป็นโรคซึมเศร้า เช่น นอนไม่หลับ ผื่นร้าย เบื่ออาหาร มีความคิดอยากตาย บางคนเคยทำร้ายตนเองและฆ่าตัวตายมาหลายครั้ง หากมีใครมาช่วยैया กระตุ้นแม่เพียงนิดก็สามารถที่จะใช้ความรุนแรงได้ เด็กพวกนี้เจ็บมากและเก็บกด เป็นเพราะไม่มีใครให้ปรึกษาและไม่กล้าที่จะพูดปัญหาของตนเองออกมา

จะเห็นได้ว่า เยาวชนเป็นช่วงที่อยู่ในช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของชีวิตท่ามกลางกระแสสังคมที่ท้าทาย โดยเฉพาะเด็กในสถานทีสงเคราะห์ที่ถูกมองว่าเป็นเด็กที่มีปัญหานั้น นอกจากจะเกิดปัญหาสังคมแล้ว เด็กและเยาวชนเหล่านั้นยังเสี่ยงต่อการ เกิดปัญหากับตนเองค่อนข้างสูง ขาดความเป็นตัวของตัวเอง ต้องพึ่งพาผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมรอบตัวค่อนข้างมาก ขาดความรับผิดชอบต่อชีวิตของตนเอง เป็นบุคคลที่มีแนวโน้มในการปรับตัวที่ไม่เหมาะสม และ แสดงออกถึงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เนื่องจากความกดดันต่างๆ การขาดอิสรภาพทั้งทางร่างกาย การแสดงออก และการแสดงความคิดเห็น ไกลจากครอบครัว และ สภาพแวดล้อมในสถานแรกรับ (จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ, 2541)

เยาวชนในสถานแรกรับนั้นเป็นกลุ่มเสี่ยงในการแสดงพฤติกรรมในการแสดงออกและการแก้ปัญหาที่ค่อนข้างรุนแรง ใช้กำลังในการตัดสินปัญหา ขาดความคิดในการวิเคราะห์วิพากษ์ปัญหา มองปัญหาแต่เพียงมุมเดียว และ การขาดอิสรภาพในด้านต่างๆ จึงเกิดปัญหาอื่นตามมาทั้งปัญหากับตนเองและบุคคลรอบข้าง รวมทั้งกลายเป็นปัญหาของสังคม จากลักษณะของเยาวชนในสถานแรกรับที่กล่าวมานั้น อาจกล่าวได้ว่าเยาวชนในสถานแรกรับ ถูกตีตราโดยสังคมว่าเป็นเด็กที่มีปัญหา เด็กที่ไม่มีใครเอา เด็กชายขอบ ซึ่งคำที่สังคมได้กำหนดไว้ให้พวกเขาเหล่านี้เป็นปัจจัยหนึ่งทำให้เยาวชนเองไม่กล้าที่จะแสดงออก ไม่กล้าแสดงความคิดเห็น เก็บกด เชื่องซึม และ อาจนำไปสู่ปัญหาอื่นๆที่แก้ได้ยากในภายหลัง โดยกระบวนการในการพัฒนาบุคคล คือ กลุ่มเด็กและเยาวชนที่มีแนวโน้มค่อนข้างเสี่ยงซึ่งนับวันจะมีความรุนแรง ชับซ้อน ยากที่จะแก้ไขได้เพียงการให้ความรู้และการสั่งสอนในรูปแบบของการฝึกอาชีพและการนันทนาการ ซึ่ง Bloom (1978) ได้กล่าวว่าหลักสูตรหรือกระบวนการที่ดีควรมุ่งพัฒนากระบวนการทางสมองระดับสูงได้แก่ ทักษะการแก้ปัญหา ความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และหลักการนำไปใช้ คือ รู้จักคิด ตัดสินใจ และแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง จะเห็นได้ว่าสิ่งที่ Bloom ได้กล่าวไว้สอดคล้องกับความหมายของจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ ซึ่ง Hilgard(1962) ได้อธิบายการคิดแบบวิพากษ์วิจารณ์ว่าเป็นเจตคติทั่วไปในการแสวงหาสิ่งที่จะเชื่อถือได้ในที่สุด เจตคติเช่นนี้จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ บุคคลนั้นเป็นผู้มี

ความสามารถทางสติปัญญา โดยเฉพาะมีความสามารถที่จะวิเคราะห์และประเมินข้อโต้แย้งต่างๆ ได้ และ สุนทร สุนันท์ชัย (2530)กล่าวว่า การสอนให้เกิดการคิดวิเคราะห์นั้นเท่ากับเป็นการสอนให้มองทุกสิ่งทุกอย่างละเอียดถี่ถ้วนทุกแง่มุม อย่างมีเหตุมีผล ปราศจากการยึดเยียด ชี้้นำ และบังคับอันอาจจะมีผลเป็นการครอบงำดังที่เคยกระทำมา ดังนั้นแนวทางหนึ่งที่สามารถพัฒนาได้ คือ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้มีความสามารถในการจัดการ หรือมีภูมิคุ้มกันต่อปัญหารอบตัวในสภาพสังคมปัจจุบัน โดยการเสริมสร้างให้เกิดจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ให้เกิดขึ้นด้วยตัวของเยาวชนเอง

นักการศึกษาจากระบบโรงเรียนหลายท่านได้มองเห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นกับเยาวชนที่ด้อยโอกาสทางการศึกษาจึงได้มีการเสนอแนวทางจัดการศึกษาที่หลากหลายและช่วยเหลือเยาวชนในด้านต่างๆทั้งทางด้านการศึกษาและการปรับพฤติกรรม โดยนักการศึกษาจากระบบโรงเรียนที่ได้นำเสนอแนวคิดที่เด่นชัดในการสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ให้เกิดขึ้นภายในตัวบุคคลคือ Paulo Freire (1970) นักการศึกษาชาวบราซิลได้เสนอแนวคิด “การปลุกมโนธรรมสำนึก” ซึ่งเกี่ยวข้องกับ การคิดวิพากษ์วิจารณ์ว่า เป็นเรื่องร่วมกันระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ในอันที่จะแสวงหาสังคม ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ด้วยตนเองในรูปแบบของการสนทนาระหว่างผู้เรียนกันเอง และระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน โดยการตั้งปัญหาให้เขาขบคิดเพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการวิพากษ์ในที่สุด โดยเน้นเกี่ยวกับการสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ให้เกิดขึ้นด้วยตัวของผู้เรียนเอง

Freire(1970) เป็นหนึ่งในนักปรัชญาการศึกษาเชิงปฏิรูป มีความเห็นเกี่ยวกับการให้ การศึกษาว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือที่จำเป็นสำหรับการสรรค์สร้างประสบการณ์ของมนุษย์และสังคม Freire(1970) เชื่อว่าการศึกษาเป็นพลังที่สามารถผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เขาได้เสนอแนวคิดการเรียนการสอนที่ผู้เรียนจะได้เรียนรู้การวิเคราะห์ตัวเองและสภาพแวดล้อม เป็นการเรียนรู้ภายในตนเองเพื่อให้เกิดความนึกคิด และนำตนเองไปสู่ความมีอิสรภาพจากการถูกกดขี่จากสังคม และ ความไม่รู้ของตนเอง และทำตนเองได้ตระหนักรู้ถึงความรับผิดชอบและภาระหน้าที่ของตนเองต่อตนเองและสังคม พิจารณาสภาพแวดล้อมทางสังคมอย่าง วิพากษ์วิจารณ์ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหรือการแก้ไขปัญหาของสังคม โดย Freire(1970) ได้เสนอแนวคิดวิธีการเรียนการสอนจากระบบโรงเรียน เรื่อง “กระบวนการสร้างจิตสำนึก หรือ การปลุกมโนธรรมสำนึก” (Conscientization) โดยวิธีการ การสนทนาและการปฏิบัติไคร่คววู (Dialogue and Praxis)

ในส่วนของทฤษฎีการปลุกมโนธรรมสำนึก Freire(1970) กล่าวว่า การคิดและการรู้ไม่เป็นอิสระแยกจากกัน แต่จะขึ้นอยู่กับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ความเป็นจริงในสังคมที่มนุษย์อาศัยอยู่เป็นผู้กำหนดแนวคิดและการคิดของมนุษย์ ความรู้คือกระบวนการที่มนุษย์แต่ละคนตระหนักในความเป็นจริงของสังคม โดยเรียกความรู้ที่แท้จริงของความเป็นจริง (True Knowledge of Reality) ว่าเป็นกระบวนการสร้างจิตสำนึก หรือ การปลุกมโนธรรมสำนึก (Conscientization)

ความเป็นจริงจะเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนสภาวะ (Praxis) และกิจกรรมการใคร่ครวญ (Reflective Activity) กระบวนการปลูกมโนธรรมสำนึกของเพอร์มีความสัมพันธ์ระหว่างระดับจิตสำนึกของแต่ละคน ระดับการพัฒนา และ องค์การทางสังคม นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับเสรีภาพส่วนบุคคล เสรีภาพของสังคม ระดับการพัฒนาจิตสำนึกของ Freire(1970) แบ่งออกเป็น 4 ระดับ ดังนี้

1. ระดับต่ำสุด จิตสำนึกที่ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลง (Intransitive Consciousness) จะตื่นรนเพียงเพื่อการมีชีวิตอยู่ เชื่อเรื่องโชคชะตา

2. ระดับที่สอง จิตสำนึกกึ่งเปลี่ยนแปลง (Semi-intransitive Consciousness) เป็นลักษณะของคนทีลดค่าของตนเอง ยอมรับค่านิยมที่ผิดๆ ตัดสินใจสิ่งต่างๆ ด้วยอารมณ์ ไม่เป็นตัวของตัวเอง จิตสำนึกอยู่ใต้อำนาจผู้อื่น และพึ่งพาผู้อื่น

3. ระดับที่สาม จิตสำนึกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร้เดียงสา (Naive-intransitive Consciousness) เป็นการเปลี่ยนสภาพเมื่อคนเริ่มมีประสบการณ์กับความเป็นจริงในสังคม รู้สึกว่าบางเรื่องเป็นปัญหาในสังคม มีการวิพากษ์วิจารณ์กันภายในกลุ่ม

4. ระดับสูงสุด จิตสำนึกอย่างวิพากษ์วิจารณ์ (Critical Consciousness) จิตสำนึกในขั้นนี้ จะเกิดขึ้นได้โดยคนได้ผ่านกระบวนการปลูกมโนธรรมสำนึก หรือ การสร้างจิตสำนึก และ คนที่เกิดจิตสำนึกในระดับนี้ได้จะสามารถอธิบายปัญหา มีความมั่นใจในการพูด การอภิปราย สามารถยอมรับหรือปฏิเสธ หน้าที่และความรับผิดชอบ การสนทนาและอภิปรายจะทำให้ได้พิจารณาและใคร่ครวญความคิดของตนเอง และจะเริ่มเห็นความสัมพันธ์ที่ถูกต้องระหว่างสถานการณ์ของสิ่งต่างๆ เข้าใจความเป็นไปในประเด็นของสังคมได้อย่างมีเหตุมีผล และสามารถแก้ไขปัญหาของทั้งตนเองและสังคมได้

วิธีการสอนแบบมโนธรรมสำนึก ของ Paulo Freire มีทั้งหมด 3 ขั้นตอน คือ (สุนทร สุนันท์ชัย, 2523)

ขั้นที่ 1 เรียกว่า Codification หรือการเข้ารหัส เป็นขั้นที่ผู้สอนเสนอสถานการณ์ที่เป็นจริงแก่ผู้เรียน ซึ่งควรได้มาจากการสำรวจในท้องถิ่นและสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้เรียน และจะต้องเป็นสถานการณ์ที่เป็นลักษณะขัดแย้ง (Contradiction) โดยใช้วิธีเสนอสถานการณ์ด้วยวาจา รูปภาพ วัสดุประกอบเสียง วัสดุสำหรับอ่านคำหลักและอื่นๆ

ขั้นที่ 2 เรียกว่า Decoding หรือการถอดรหัส ได้แก่ การถอดความหมายจากสถานการณ์ที่เสนอในขั้นแรก ออกมาด้วยการสนทนามีส่วนร่วมระหว่างครูกับผู้เรียน และระหว่างผู้เรียนด้วยกัน โดยมีวัตถุประสงค์ให้เห็นความหมายในแง่ต่างๆ

ขั้นที่ 3 เป็นขั้นวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งเป็นขั้นตอนต่อจากขั้นที่ 2 อีกทีหนึ่ง ขั้นนี้ผู้เรียนจะต้องมีการคิด วิพากษ์วิจารณ์ เป็นการสนทนาที่อยู่ในลักษณะแผ่กระจาย (Divergent) ไปได้ทุกทิศด้วยภาษาง่ายๆ ของผู้เรียนเอง ซึ่งการวิพากษ์วิจารณ์หรือเรียกว่า “จิตสำนึกเปลี่ยนแปลงที่ไร้เดียงสา”

(naïve transitivity) ผู้เรียนซึ่งเคยเป็นแค่ผู้ฟัง ก็จะเริ่มตระหนักและมองเห็นปัญหาในสังคมที่เขาดำรงอยู่ และจากขั้นนี้เอง ผู้เรียนก็จะมี การคิดอย่างใคร่ครวญ วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาต่างๆ ในสังคมได้อย่างลึกซึ้ง ซึ่งถือว่าการสร้างจิตสำนึกในระดับที่สี่ หรือเรียกว่า “จิตสำนึกขั้นวิพากษ์วิจารณ์” (Critical Consciousness)

Freire (1970) ให้ความสำคัญกับการสนทนา และความเสมอภาคเท่าเทียมกันระหว่างผู้เรียนและผู้สอน ร่วมกันสนทนาประเด็นปัญหา เพื่อให้การกระทำเป็นไปอย่างแท้จริงได้ มีอิสระในการสรรค์สร้างหลักสูตรไปพร้อมกับผู้สอน โดยให้นำวิธีการสอนของผู้เชี่ยวชาญจากหลากหลายสาขามาใช้ในการสอนต่างๆ ในกระบวนการศึกษา และไม่คัดค้านการนำเสนอทัศนะของผู้เชี่ยวชาญ แต่สนใจที่จะไม่ใช้การตั้งใจสอนเพียงอย่างเดียว โดยเห็นว่าการสนทนาเรื่องปัญหาที่ผู้เรียนนำมาจากสภาพการณ์ของผู้เรียนเอง เป็นหัวใจของการเริ่มกระบวนการหลักสูตร

วิธีการสอนแบบมโนธรรมสำนึกในขั้นที่ 1 ที่เรียกว่า Codification หรือการเข้ารหัสนั้น Freire (1970) ได้นำเอา ภาพ ที่แสดงให้เห็นความขัดแย้ง หรือ ภาพที่สามารถกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกร่วมไปกับภาพหรือเหตุการณ์นั้นๆ โดยเปิดกว้างกับการใช้สื่อที่หลากหลายโดยเน้นในการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกร่วม ดังนั้น ละครเวที จึงเป็นอีกสื่อหนึ่งที่นำเสนอมาเป็น “สื่อ” ที่จะใช้ในการกระตุ้นผู้เรียน เพราะละครเวทีนั้นเป็นการรวบรวมเอาทั้ง ภาพ เสียง ความรู้สึกนึกคิด การแสดงออก ถ่ายทอดออกมาจาก นักแสดง แสง สี เสียง ฉาก และ เครื่องแต่งกาย ทำให้เกิดการกระตุ้นที่มีพลังยิ่งกว่าสื่ออื่น ๆ รวมทั้งเป็นสื่อเดียวที่เปิดโอกาสให้เยาวชนได้รับประสบการณ์ที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด โดยการร่วมสวมบทบาทเป็นตัวละครนั้นๆ ด้วยตนเอง ซึ่งกระบวนการนี้ในศาสตร์ของละครเรียกว่า กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาโดยในกระบวนการของการละครเพื่อพัฒนานั้นสามารถเชื่อมโยงกับแนวคิดในการปลูกมโนธรรมสำนึกได้ในทุกขั้นตอน และเน้นย้ำในการให้อิสระ เน้นการตอบโต้และเสวนา และเป็นการสร้างให้จิตใจของเยาวชนละเอียดอ่อนมากขึ้นอีกด้วย

กระบวนการละครเพื่อการพัฒนา (Drama Process for Development) สามารถจัดกระบวนการที่เป็นประสบการณ์ตรงให้แก่ผู้เรียนได้ เช่น เหตุการณ์และความนึกคิดของผู้คนในอดีต ความแตกต่างของความรู้บางประการซึ่งอยู่ในรูปของสัญลักษณ์ หรือ นามธรรม เป็นต้น เป็นการนำเอาวิชาศิลปะการละครมาช่วยเอื้อประโยชน์ในการสร้างกระบวนการและช่วยในการเรียนการสอนในรูปของกระบวนการสอนประเภทกิจกรรม ดังจะเห็นได้จากคุณค่าของวิชาศิลปะการละครว่า การศึกษาวิชาศิลปะการละคร คือ การศึกษาให้เข้าใจชีวิต และ จิตใจของมนุษย์ ปฏิบัติของมนุษย์ที่มีต่อสิ่งแวดล้อม ปัญหาเฉพาะหน้า ธรรมชาติ กฎเกณฑ์ทางสังคม ตลอดจนเพื่อนมนุษย์ด้วยกันซึ่งย่อมนำไปสู่ความเข้าใจตนเองและผู้อื่น วิชาศิลปะการละครก็คือการศึกษาค้นหา

ความจริง หลักปรัชญา และแนวทางชีวิตที่เห็นได้จากการแสดงออกของมนุษย์ทุกยุคทุกสมัยในรูปแบบของ “ละคร” (สไตล พันธุมโกมล, 2516)

การนำเอาศิลปะการละครมาใช้ในบทบาทของการเป็น “เครื่องมือเพื่อการเรียนรู้และพัฒนา” ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกโรงเรียน และ การศึกษาตามอัธยาศัย เครื่องมือดังกล่าวนี้มีวัตถุประสงค์ที่เป็นกิจกรรมการเรียนรู้อยู่มากมาย และสามารถนำไปปรับใช้เพื่อให้เหมาะสมกับเนื้อหาหรือประเด็นใดๆได้ ขึ้นอยู่กับการออกแบบกิจกรรม ซึ่งอาจจะเป็นกิจกรรมที่มีการพัฒนาให้มีการแสดงละครให้ผู้ชมได้รับชมอย่างเป็นทางการก็ได้หรือจะเป็นการแสดงเพื่อนำเสนอการเรียนรู้ของผู้เรียนหรือผู้เข้าร่วมกิจกรรมโดยไม่จำเป็นต้องมีผู้ชมอย่างเป็นทางการก็ได้เช่นกัน ทั้งนี้การเรียนรู้ผ่านศิลปะการละคร มีจุดมุ่งเน้นที่การพัฒนาตัวผู้เรียน มิใช่การพัฒนาผลงานสร้างสรรค์ที่จะต้องคำนึงถึงความเป็นศิลปะด้วยดังเช่นการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะการละคร

รูปแบบของการนำศิลปะการละครไปใช้เพื่อการ “พัฒนา” ทั้งที่เป็นการพัฒนาผู้เรียนในระบบการศึกษาและนอกระบบการศึกษา มีหลากหลายรูปแบบ หากแต่รูปแบบที่แพร่หลายและนิยมใช้กันในหลายประเทศ มีดังนี้ (พนิดา ฐาปนางกุลและคณะ, 2549)

1. Drama in Education (DIE)

เป็นกิจกรรมทางการละครเพื่อการเรียนรู้รูปแบบหนึ่งที่ผู้สอนจะวางแผนกิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เนื้อหาวิชานั้นๆผ่านประสบการณ์สมมติ โดยให้ผู้เรียนสวมบทบาทเป็นตัวละครต่างๆร่วมกับผู้สอน (Leader in role) โดยมีเป้าหมายให้ผู้เรียนเข้าใจบทเรียนผ่านการลงมือปฏิบัติ (Learning by doing)

2. Theatre in Education (TIE)

ละครเพื่อการศึกษ เป็นกิจกรรมการแสดงละครโดยกลุ่มหรือคณะละครมืออาชีพ (Professional theatre group) ที่จัดแสดงละครโดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดการศึกษา และปรับเปลี่ยนทัศนคติของผู้ชมตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ โดยใช้สื่อการละครเป็นเครื่องมือ

3. Creative Drama

ละครสร้างสรรค์ เป็นรูปแบบหนึ่งในเครื่องมือการพัฒนาทักษะต่างๆของผู้เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งเป็นรูปแบบที่พัฒนาขึ้นในสหรัฐอเมริกา โดยมีกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะต่างๆอย่างมีขั้นตอน เช่น พัฒนาสมาธิ การสังเกต จินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ การคิดวิเคราะห์ การสื่อสารทางกาย และการใช้ภาษา การอ่าน พัฒนาทักษะทางสังคม การเคารพในตนเองหรือการเห็นคุณค่าเชิงบวกในตนเอง การตระหนักถึงประเด็นปัญหาสังคม เข้าใจสภาพความเป็นจริงของสังคม เข้าใจในศิลปะที่แท้ของศิลปะการละคร และพัฒนาให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีจิตใจที่ละเอียดอ่อน

4. Sociodrama

เป็นกระบวนการกลุ่ม (Group process) ที่เน้นการแก้ปัญหาส่วนบุคคล อาจคล้ายการ “บำบัด” แต่เป็นการให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่มีปัญหาบางอย่างร่วมกันหรือคล้ายคลึงกัน ได้ “ทดลอง” เผชิญกับสถานการณ์ที่สมมติขึ้นแล้วแสดงออกซึ่ง ความเห็น ความรู้สึก หรือมีปฏิกิริยาต่อสถานการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในชีวิต โดยมีได้มีการซักซ้อมมาก่อน

5. Forum Theatre

เป็นหนึ่งในรูปแบบกิจกรรมที่พัฒนาขึ้นจากพื้นฐานวิธีคิดที่ว่า “ปัญหาของปัจเจกบุคคล คือปัญหาของสังคม” ของ Freire Forum Theatre จึงเป็นการแสดงโดยนักแสดงอาชีพที่จำลองสถานการณ์ของประเด็นปัญหาให้กับกลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรม และเมื่อการแสดงมาถึงจุดๆหนึ่งที่ตัวละครต้องแก้ไข หรือตัดสินใจปัญหา ก็จะหยุดการแสดง เพื่อให้ร่วมกันเสนอทางออก หรืออาจทดลองสวมบทบาทตัวละครนั้นๆด้วยตนเอง

6. Process Drama

กระบวนการละคร เป็นรูปแบบการใช้ละครเพื่อการเรียนรู้และพัฒนาผ่านประสบการณ์จากโลกสมมติ (Fictional world) ที่ผู้นำกิจกรรมและผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ร่วมกันสร้างขึ้น

จากรูปแบบทั้ง 6 รูปแบบนี้ จะเห็นได้ว่าละครสร้างสรรค์หรือ Creative Drama นั้นเป็นกระบวนการที่สามารถพัฒนาเยาวชนในด้านของศิลปะการแสดงได้ ในขณะที่เดียวกันก็สามารถสอนหรือให้ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาในหลายๆด้านให้แก่ผู้เรียนได้ เพื่อเป็นพื้นฐานในการใช้ข้อมูลนั้นๆในการวิพากษ์วิจารณ์ต่อไป ในส่วนของ Forum Theater นั้นได้พัฒนาขึ้นจากฐานรากของแนวความคิดการปลุกมโนธรรมสำนึกของ Freire โดยตรง โดยการปรับละครให้มีสถานการณ์ที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการวิพากษ์วิจารณ์และ Process Drama ที่เน้นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์โลกสมมติที่จะทำให้เยาวชนได้นำตัวเองเข้าไปเป็นผู้อื่นเพื่อให้เกิดการวิพากษ์ปัญหาในหลายแง่มุมได้

กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาเป็นลักษณะเฉพาะของการนำประโยชน์ของวิชาศิลปะการละครมาเป็นทั้งประสบการณ์ตรงของผู้แสดง และประสบการณ์รองของผู้ชม ผู้แสดงจะมีความซาบซึ้ง เข้าใจถึงเหตุการณ์และจิตใจของตัวละครที่ตนสวมบทบาทอยู่แล้วนำออกแสดงแก่ผู้ชม ซึ่งจะได้รับประสบการณ์รองที่ใกล้เคียงความจริงมากที่สุด และก่อให้เกิดประสบการณ์ด้านการร่วมแสดงความสามารถ ความถนัด ความสนใจ และช่วยกันปฏิบัติงานการแสดงให้ลุล่วงตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ด้วย ประสบการณ์ที่ผู้เรียนได้รับทั้ง 2 ลักษณะนี้ Dale (1980) เรียกว่า “ประสบการณ์ทางละคร” (Dramatized Experience)

นอกจากนี้การนำละครมาช่วยส่งเสริมประสบการณ์เรียนรู้ยังสอดคล้องกับทฤษฎีความคิดเกี่ยวกับการละเล่นและการแสดงออกของเด็กและเยาวชนในการเรียนรู้ของ Froebel

(1982) ที่เรียกว่า “Playing is Learning” กล่าวคือ ผู้เรียนจะเรียนรู้เนื้อหาวิชาหรือสิ่งต่างๆอย่างสนุกสนานโดยไม่รู้ตัวว่ากำลังเรียนอยู่ ซึ่งเป็นกระบวนการที่ให้อิสระในการเรียนรู้ด้วยตนเองแก่ผู้เรียน โดยผู้สอนทำหน้าที่คอยกำกับหรือให้คำปรึกษาในการเรียนรู้เท่านั้น โดยกระบวนการศิลปะการละครที่ใช้พัฒนานั้นมีอยู่หลายหลากหลายรูปแบบ แต่ทุกรูปแบบนี้มุ่งเน้นในการพัฒนาตัวตนจากภายในสู่ภายนอก ดังมีคำกล่าวเอาไว้ว่า “ละครคือภาพสะท้อนของชีวิต” ดังนั้นการเรียนรู้ผ่านศิลปะการละครนั้น จึงเปรียบเสมือนการเรียนรู้ผ่านชีวิตของตนเอง

ดังจะเห็นความสอดคล้องของกระบวนการในการปลุกมโนธรรมสำนึกและกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา โดยที่ Freire นั้นได้นำเอากระบวนการที่การเรียนรู้ผ่านสื่อหลากหลายรูปแบบ เช่น ภาพวาด ดนตรี ภาพสื่อวีดิทัศน์ เพื่อกระตุ้นให้เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมเกิดความรู้สึกร่วมกัน โดยละครเพื่อการพัฒนาจะสามารถตอบสนองในการเป็นสื่อที่ครบวงจร และมีพลังในการกระตุ้นที่มากกว่า ภาพ และ ดนตรี เพราะศิลปะการละครนั้น เป็นการรวบรวมเอาศิลปะทั้ง ภาพ ดนตรี แสง เสียง มาแสดงให้เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมได้รับประสบการณ์ที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด และเน้นย้ำในเรื่องของการเรียนรู้ด้วยตนเอง กระบวนการที่เป็นอิสระ เน้นการตอบโต้และเสวนา และด้วยกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาที่จะพัฒนาเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมให้ก้าวข้าม “วัฒนธรรมเงียบ” (Culture of Silence) เสริมสร้างความกล้าแสดงออก และ พัฒนาการสื่อสารของเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม กอปรกับการพัฒนาทางการแสดงออกทางร่างกายและการฝึกปฏิบัติในการแก้ปัญหา เพื่อให้เกิดการพัฒนาไปสู่การปลุกมโนธรรมสำนึกในชั้นปฏิบัติ แต่ยังคงซึ่งความปลอดภัยให้แก่เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมโดยใช้สถานการณ์ละครเป็นเสมือนสถานการณ์จำลองของเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม

จากแนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึกและกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาที่กล่าวมาจึงทำให้ผู้วิจัยสนใจในการนำกระบวนการและแนวคิดมาสร้างเป็นกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์เพราะตระหนักว่า ในการดำรงอยู่และการเรียนรู้ของมนุษย์นั้นจำเป็นต้องมีความกล้าในการวิพากษ์สิ่งต่างๆที่เกิดขึ้น โดยกิจกรรมที่จัดขึ้นจะเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้คิดอย่างมีเสรีภาพ ได้วิพากษ์วิจารณ์แสดงความคิดเห็นในปัญหา ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงเจตคติและเกิดจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ได้ด้วยตนเองผ่านกิจกรรมที่จัดขึ้น

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาและแนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึกเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ โดยเยาวชนสถานแรกรับนั้น เป็นเยาวชนที่ด้อยโอกาสทางสังคม ซึ่งเหมาะกับการสอนตามแนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึก ตามแนวคิดของ Paulo Freire ที่ได้ นำวิธีการสอนนี้ไปใช้กับผู้ด้อยโอกาสในสังคม สถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพรเป็นสถานแรกรับหญิงที่มีแผนนโยบายในการส่งเสริมกิจกรรมที่สามารถพัฒนาเยาวชนในด้านต่างๆ แต่ยังไม่

มีกิจกรรมที่เกี่ยวกับการส่งเสริมจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ โดยกิจกรรมที่ผู้วิจัยจัดขึ้นนั้นอาจจะส่งผลให้เยาวชนในสถานแรกรับเกิดการพัฒนาจิตสำนึกเพื่อให้กล้าแสดงออก กล้าวิพากษ์ปัญหาต่างๆของตนเองและสังคม รวมทั้งสามารถหาทางออกและจัดการกับปัญหานั้นๆได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้เพื่อเป็นการพัฒนาการสอนตามแนวความคิดการปลุกมโนธรรมสำนึกให้กว้างขวางโดยการใช้กระบวนการและสื่อที่แตกต่างไปจากที่เคยทำการวิจัยไว้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาการจัดกิจกรรมการศึกษาอนุกระบวนโรงเรียนโดยใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาและแนวความคิดการปลุกมโนธรรมสำนึกเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ
2. เพื่อศึกษาผลของการจัดกิจกรรมการศึกษาอนุกระบวนโรงเรียนโดยใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาและแนวความคิดการปลุกมโนธรรมสำนึกเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ
3. เพื่อเปรียบเทียบระดับของจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมของเยาวชนในสถานแรกรับ

สมมติฐานในการวิจัย

ปรัชญาการศึกษาของ Paulo Freire กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยตนเองด้วยการแลกเปลี่ยนเจตคติซึ่งกันและกันทำให้นักศึกษาเกิดความตระหนักในปัญหาและการแก้ไขปัญหา (Concretization) ด้วยตนเอง และในการเปลี่ยนแปลงความรู้เจตคติของบุคคลนั้นเป็นส่วนประกอบที่สำคัญที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่คงทนถาวร (เกียรติวรรณ อมาตยกุล, 2526 และ ประภาเพ็ญ สุวรรณ, 2535)

พนิดา ฐาปนางกุลและคณะ (2549)กล่าวว่า กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาสามารถนำไปใช้พัฒนาเยาวชนได้จริงสามารถทำให้เยาวชนเกิดความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการในลักษณะการเชื่อมโยงเรื่องราวและปรากฏการณ์ต่างๆ พัฒนาทางกาย พัฒนาทางการสื่อสาร ทั้งภาษากาย ภาษาพูด ภาษาเขียน ในด้านความคิดนั้น การละครเพื่อการพัฒนาสามารถทำให้เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมเกิดการคิดวิเคราะห์ (Critical thinking) ด้วยกระบวนการที่มีลักษณะการสร้างการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จำลอง การเรียนรู้ในลักษณะนี้เองที่ทำให้เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมรู้อันได้แก่เด็กและเยาวชน สามารถประกอบสร้างความรู้และทัศนคติขึ้นได้

จากแนวคิดดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยตั้งสมมติฐานดังนี้

1. หลังจากการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ตามแนวคิดของ Paulo Freire โดยใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาและแนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึก กลุ่มทดลองจะมีระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สูงขึ้นกว่าก่อนการทดลอง

2. กลุ่มทดลองที่เข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ตามแนวคิดของ Paulo Freire โดยใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาและแนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึก มีระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สูงกว่ากลุ่มควบคุม

ขอบเขตการวิจัย

1. ประชากรที่ศึกษา คือ กลุ่มเยาวชนในสถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร

2. ตัวแปรที่ใช้ในครั้งนี้ คือ

ตัวแปรอิสระ ได้แก่ การจัดกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนโดยใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาและแนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึก

ตัวแปรตาม ได้แก่ คะแนนจาก แบบประเมินคุณลักษณะ และแบบสัมภาษณ์ จิตสำนึกเชิงวิพากษ์

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

การจัดกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียน หมายถึง กระบวนการจัดการศึกษาที่จัดขึ้นนอกเหนือไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียน เพื่อส่งเสริมจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ โดยใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาและแนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึกของ Paulo Freire(1970)

แนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึก หมายถึง กระบวนการที่ส่งเสริมให้คนแต่ละคนมีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์โดย มี 5 ขั้นตอน คือ 1. การค้นหาปัญหาและความต้องการ 2. การค้นหา "คำ"ที่จะใช้ในการเสวนา 3. การทำความเข้าใจในสถานการณ์และการทำให้หลุดพ้นจากวัฒนธรรมเจียบ 4. การเข้ารหัส การถอดรหัส และการวิพากษ์วิจารณ์ 5. การสร้างสรรค์พัฒนาระบบความคิดชุดใหม่

จิตสำนึกเชิงวิพากษ์ หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงความคิดเห็นออกมาด้วยคำพูด อารมณ์ ความรู้สึก เจตคติ หรือการพูดที่แสดงออกถึงความเชื่อมั่น และการยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ซึ่งสามารถบันทึกคะแนนได้ในระหว่างการทำกิจกรรม และค่าสนทนาระหว่างผู้สอนและผู้เข้าร่วมกิจกรรมในระหว่างการทำกิจกรรม ประกอบด้วยคุณลักษณะ 6 ประการคือ การกระทำสร้างสรรค์ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นก่อนที่จะมีการตัดสินใจ การวิจารณ์อย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์ เคารพเสรีภาพของผู้อื่น ยอมรับความเสมอภาคระหว่างบุคคล การตัดสินใจโต้แย้งด้วยสันติวิธี และ อดทน รับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากตนเอง

กระบวนการละครเพื่อการพัฒนา (Drama process for Development) หมายถึง ละครที่ใช้ในการศึกษา (Drama in Education) ซึ่งเน้นที่กระบวนการเรียนรู้ผ่านการสมมติบทบาท หรือการแสดงละคร ภายใต้บรรยากาศที่ปลอดภัยและเน้นอิสรภาพในการคิดและการแสดงออก ของเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม เพื่อให้เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมสามารถแสดงออกซึ่งจินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์โดยใช้ทักษะในด้านการแสดงออกด้วยร่างกายและภาษา ทักษะด้านการ คิดวิเคราะห์ ตีความหมาย ตลอดจนทักษะของการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งรวมถึงทักษะการจัดการ กับปัญหา ทั้งหมดนี้เป็นการทำงานเพื่อที่จะได้เรียนรู้ในประเด็นต่างๆอันเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ ชีวิตของมนุษย์ เพื่อให้เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในประเด็นการ เรียนรู้นั้นๆ โดยในการจัดกิจกรรมครั้งนี้จะใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนา 3 รูปแบบคือ Creative drama , Forum Theater และ Process Drama

Creative Drama หมายถึง ละครสร้างสรรค์ เป็นกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา รูปแบบหนึ่งโดยเป็นเครื่องมือในการพัฒนาทักษะต่างๆของผู้เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งเป็นรูปแบบที่ พัฒนาขึ้นในสหรัฐอเมริกา โดยมีกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะต่างๆอย่างมีขั้นตอน เช่น พัฒนาสมาธิ การสังเกต จินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ การคิดวิเคราะห์ การสื่อสารทางกาย และการใช้ภาษา การอ่าน พัฒนาทักษะทางสังคม การเคารพในตนเองหรือการเห็นคุณค่าเชิงบวกในตนเอง การ ตระหนักถึงประเด็นปัญหาสังคม เข้าใจสภาพความเป็นจริงของสังคม เข้าใจในศิลปะที่แท้ของ ศิลปะการละคร และพัฒนาให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีจิตใจที่ละเอียดอ่อน

Forum Theatre หมายถึง รูปแบบกิจกรรมที่พัฒนาขึ้นจากพื้นฐานวิธีคิดที่ว่า “ปัญหาของ บัณฑิตบุคคลคือปัญหาของสังคม”ของ Paulo Freire(1970) Forum Theatre จึงเป็นการแสดงโดย นักแสดงอาชีพที่จำลองสถานการณ์ของประเด็นปัญหาให้กับกลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรม และเมื่อการ แสดงมาถึงจุดๆหนึ่งที่ตัวละครต้องแก้ไข หรือตัดสินใจปัญหา ก็จะหยุดการแสดง เพื่อให้ร่วมกันเสนอ ทางออก หรืออาจทดลองสวมบทบาทตัวละครนั้นๆด้วยตนเอง

Process Drama หมายถึง กระบวนการละคร เป็นรูปแบบการใช้ละครเพื่อการเรียนรู้และ พัฒนาผ่านประสบการณ์จากโลกสมมติ (Fictional world) ที่ผู้นำกิจกรรมและผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ ร่วมกันสร้างขึ้น และร่วมแสดงเป็นตัวละครที่หลากหลาย เพื่อให้เกิดความคิดความรู้สึกในหลาย แง่มุม

เยาวชนในสถานแรกรับ หมายถึง เยาวชนหญิงที่มีอายุระหว่าง 13-18 ปีในสถาน แกรรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร เลขที่ 9 หมู่2 ถ.รังสิต-นครนายก ตำบลรังสิต อำเภอธัญบุรี จังหวัด ปทุมธานี 12110

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย

1. ทำให้เกิดการพัฒนากิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างการปลูกฝังในธรรมเนียมสำนึก โดยผสมผสานระหว่างกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาและแนวคิดการปลูกฝังในธรรมเนียมสำนึกของ Paulo Freire สำหรับเยาวชน ทั้งในและนอกสถานแรกวัย

2. ทำให้หน่วยงานต่างๆ ที่ทำงานเกี่ยวกับเยาวชนในสถานแรกวัยได้เกิดความรู้ความเข้าใจในการพัฒนากิจกรรมเสริมสร้างการปลูกฝังในธรรมเนียมสำนึกด้วยกระบวนการและสื่ออื่นๆ เพื่อเป็นทางเลือกใหม่ในการพัฒนาเยาวชน

3. ช่วยให้ผู้วิจัยอื่นนำแนวทางจากการวิจัยครั้งนี้ ไปใช้ขยายผลเพื่อการพัฒนากิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนโดยใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาและแนวคิดการปลูกฝังในธรรมเนียมสำนึกเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ในกลุ่มเป้าหมายอื่นๆ

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเทศไทยพบว่ายังไม่มีผู้ใดทำการวิจัยมาก่อน ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาแนวความคิด นโยบาย ทฤษฎี วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปลูก มโนธรรมสำนึกตามแนวคิดของเปาโล แพร์ร การจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน กระบวนการละครเพื่อการพัฒนา เพื่อให้เกิดความชัดเจนโดยนำเสนอตามลำดับ 6 ตอนดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ความหมาย ความต้องการ ของเยาวชน

ตอนที่ 2 ทฤษฎีการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ตอนที่ 3 แนวคิดการปลูกมโนธรรมสำนึก ตามแนวคิดของ เปาโล แพร์ร

ตอนที่ 4 ละครเพื่อการพัฒนา

ตอนที่ 5 แนวคิดเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนในสถานแรกรับ

ตอนที่ 6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ตอนที่ 7 กรอบแนวคิดของการวิจัย

ตอนที่ 1 ความหมาย ความต้องการ ของเยาวชน

ความหมายของเยาวชน

วัยรุ่นมาจากศัพท์ภาษาอังกฤษว่า adolescence ซึ่งมาจากรากศัพท์ภาษาละตินว่า adolescere หมายถึงการเจริญเติบโตไปสู่ดูมภาวะ เมื่อก้าวถึงวัยรุ่น คนทั่วไปมักนึกถึงผู้ที่อยู่ในช่วงอายุ 13-19 ปี โดยประมาณ แต่จากทัศนะของนักวิชาการ วัยรุ่นเป็นวัยที่มีนิยาม หลากหลายกว่าที่เชื่อกันมาก ในการทบทวนเอกสารทางวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับวัยรุ่นหลายๆ แนวคิดโดยนักจิตวิทยาที่สนใจพัฒนาการวัยรุ่นโดยเฉพาะ ปรากฏว่า สามารถสรุปนิยามของวัยรุ่น ตามแนวคิดต่างๆไว้ 5 แนวคิดด้วยกัน (สุชาติ จันทรเฒ, 2527)

1. แนวคิดด้านสรีระวิทยา

นักสรีระวิทยาได้นิยามว่า วัยรุ่นเริ่มขึ้นเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงของอวัยวะสืบพันธุ์และเมื่อมี ลักษณะพฤติกรรมทางเพศเกิดขึ้นในวัยเด็ก เช่น การมีหนวดเครา เสียงแตกในเด็กชาย การมีทรวงอก และสะโพกขยายในเด็กหญิง การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้จะเริ่มต้นขึ้นเมื่ออยู่ในวัยเด็กตอนปลาย และจะพัฒนาการต่อเนื่องไปเรื่อยๆ

2. แนวคิดด้านปัญญานิยม

นักจิตวิทยาในกลุ่มปัญญานิยมสนใจเรื่องของพัฒนาการทางสติปัญญาหรือทางสมองว่าเป็นเกณฑ์สำคัญของการนิยามวัยรุ่นนักจิตวิทยาในกลุ่มนี้เห็นว่าบุคคลเข้าสู่วัยรุ่นเมื่อมีความสามารถในการใช้เหตุผลเข้าใจสัญลักษณ์ สิ่งที่เป็นนามธรรมและมีกลวิธีในการแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อนได้ จากแง่นี้จะเห็นได้ว่า เมื่อเด็กมีการพัฒนาความคิดพ้นไปจากการคิดแบบรูปธรรมสามารถรู้และเข้าใจเรื่องต่างๆแม้สิ่งนั้นไม่ได้อยู่ตรงหน้า คิดในสิ่งที่เป็นนามธรรม และคิดที่จะคิดก็แสดงให้เห็นว่าความคิดของเด็กได้พัฒนาไปในเชิงคุณภาพและเป็นสัญญาณบ่งบอกถึงการเป็นวัยรุ่น

3. แนวคิดด้านสังคมวิทยา

นักสังคมวิทยาใช้มาตรฐานหลายอย่างในการนิยามการเข้าสู่วัยรุ่นและการสิ้นสุดของวัยรุ่น ด้วยการใช้เกณฑ์ผสมเช่นนี้ นักสังคมวิทยาจึงระบุว่า การแตกเนื้อหนุ่มสาวหรือการพัฒนาไปสู่การบรรลุนิติภาวะทางเพศเป็นจุดของการเริ่มต้นเข้าสู่วัยรุ่น แต่ตัวบ่งชี้การสิ้นสุดของวัยรุ่นกลับใช้เกณฑ์ทางสังคม ซึ่งเกณฑ์นี้จะแปรเปลี่ยนไปตามบริบทและวัฒนธรรมของแต่ละสังคม ดังนั้นการสิ้นสุดของวัยรุ่นแต่ละคนในแต่ละสังคมจึงไม่ได้อยู่ในช่วงเวลาเดียวกัน แต่จะขึ้นอยู่กับความคาดหวังของสังคมซึ่งวัยรุ่นนั้นเป็นสมาชิกอยู่ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้นิยามของวัยรุ่นในทัศนะของนักสังคมวิทยาก็ยังกำกวมอยู่เช่นกัน

4. แนวคิดด้านจิตวิทยาพัฒนาการ

นักวิชาการบางกลุ่มใช้เกณฑ์ในการนิยามวัยรุ่นโดยใช้ อายุปฏิทิน ตามที่นักจิตวิทยาพัฒนาการระบุไว้ คือ วัยรุ่นคือวัยที่มีอายุระหว่าง 13-19 ปีโดยประมาณ การนิยามโดยใช้อายุปฏิทินนี้ง่ายแต่ไม่ยืดหยุ่น เนื่องจาก อัตราการเจริญเติบโตของแต่ละบุคคลแตกต่างกัน

5. แนวคิดด้านกฎหมายและมานุษยนิยม

แนวคิดนี้มาจากนักกฎหมายและนักมานุษยนิยมโดยเห็นว่าวัยรุ่นเป็นวัยของการเปลี่ยนแปลง ซึ่งช่วงนี้จะสั้นยาวต่างกันแล้วแต่ความแตกต่างระหว่างบุคคล ช่วงวัยรุ่นเป็นช่วงที่ถูกมองว่าเป็นเวลาของการเรียนรู้ ซึ่งหมายรวมถึงการเรียนรู้ที่จะตัดสินใจและเรียนรู้ที่จะทำผิดได้ เนื่องจากกระบวนการเติบโตของวัยรุ่นเข้าสู่วัยผู้ใหญ่เป็นกระบวนการที่ค่อยๆดำเนินไปที่ละน้อยวัยรุ่นจึงค่อยๆเรียนรู้ที่จะรับผิดชอบในสิ่งต่างๆเพิ่มขึ้นทีละอย่าง

โดยสรุปแล้วเยาวชนจึงเป็นผู้ที่มีอายุระหว่าง13-19 ปีมีกระบวนการทางพฤติกรรมที่ค่อนข้างไปทางผู้ใหญ่ เป็นผู้รับช่วงความรับผิดชอบจากผู้ใหญ่ในการทำภาระหน้าที่ต่างๆ

ความต้องการของเยาวชน

ความต้องการของเยาวชน จะมีความต้องการเด่นๆดังนี้ (ศรีเรือน แก้วกังวาน,2545)

- 1.ความต้องการความเป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง ไม่ต้องการอยู่ใต้บังคับบัญชาหรือคำสั่งของผู้ใด โดยเฉพาะบุคคลผู้ที่มีอำนาจหรือผู้สูงวัยกว่า เพราะเยาวชนเชื่อว่าลักษณะที่เป็นเครื่องหมายของความเป็นผู้ใหญ่ คือ ความมีอิสระจากผู้มีอำนาจเหนือตน
 2. ความต้องการมีตำแหน่ง (Status) รวมทั้งต้องการความสนับสนุนจากผู้ใหญ่และเพื่อนร่วมรุ่น รวมทั้งเพื่อนร่วมงาน
 - 3.ความต้องการแสวงหาประสบการณ์แปลกๆใหม่ๆบางครั้ง รวมทั้งความท้าทายตื่นเต้น ไม่ชอบความซ้ำซากจำเจ ชอบทดลอง
 4. ความต้องการรวมพวกพ้อง มีกลุ่มก้อน ซึ่งเป็นวิถีทางให้เยาวชนได้รับสนองความต้องการหลายประการ เช่น ความรู้สึกอบอุ่นใจ การได้รับการยกย่อง การรู้สึกว่ามิได้ถูกทอดทิ้ง ร่วมทุกข์ร่วมสุข
 5. ความต้องการรู้สึกมั่นคง อบอุ่นใจและปลอดภัย
 6. ความต้องการความถูกต้องความยุติธรรม เยาวชนถือว่าความยุติธรรมเป็นลักษณะหนึ่งของความเป็นผู้ใหญ่ จึงให้ความสำคัญอย่างจริงจังต่อความถูกต้องและความยุติธรรม
 7. ความต้องการความงามทางร่างกาย ไม่ว่าจะเป็นเยาวชนชายหรือเยาวชนหญิง ต้องการให้คนรู้สึกชื่นชมเกี่ยวกับรูปลักษณะของตนทั้งสิ้น จึงให้ความสำคัญต่อการออกกำลังกาย ลักษณะอาหารที่รับประทาน ทรงผม เสื้อผ้า เครื่องประดับ สุขอนามัย
 8. ความต้องการเลือกอาชีพ เยาวชนจะมองเห็นความสำคัญของอาชีพ อาชีพเป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นสถานะความเป็นผู้ใหญ่
- โดยสรุปแล้วเยาวชนมีความต้องการที่เป็นลักษณะของผู้ใหญ่โดยจะแสดงให้เห็นว่าตนพร้อมที่จะเป็นผู้ใหญ่ เช่น ความมีอิสระ ความยุติธรรม

ตอนที่ 2 ทฤษฎีการศึกษาในระบบโรงเรียน

ความหมายของการศึกษาในระบบโรงเรียน

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวด 3 ว่าด้วยระบบการศึกษา มาตรา 15 กล่าวถึงการจัดการศึกษามี 3 รูปแบบ ได้แก่ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

1. การศึกษาในระบบ เป็นการศึกษาที่กำหนดจุดมุ่งหมาย วิธีการศึกษา หลักสูตร ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขของการศึกษาที่แน่นอน

2. การศึกษานอกระบบเป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการของบุคคล แต่ละกลุ่ม

3. การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่ให้ผู้เรียนศึกษาด้วยตนเองตามความสนใจ ศักยภาพ ความพร้อมและโอกาส โดยศึกษาบุคคล ประสบการณ์ สังคม สภาพแวดล้อม สื่อ หรือ แหล่งการเรียนรู้

นอกจากนี้ยังมีผู้ทรงคุณวุฒิและนักการศึกษาได้ให้คำนิยามของการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้แตกต่างกัน ดังนี้

โกวิท วรพิพัฒน์ (2516) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า หมายถึง “ประสบการณ์และกิจกรรมที่จัดนอกระบบการศึกษาในโรงเรียนภาคปกติ เพื่อส่งเสริมความรู้ ความสามารถทั้งในด้านความรู้ทั่วไปและวิชาชีพให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี มีสัมมาอาชีพ และทำหน้าที่พลเมืองให้ดีขึ้น”

แผนการศึกษาแห่งชาติ (2520) ได้อธิบายความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า “การศึกษานอกระบบโรงเรียน เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นนอกเหนือไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียน ไม่ว่าจะศึกษานั้นจะจัดขึ้นเป็นกิจกรรมการศึกษาโดยเฉพาะหรือเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมอื่น เพื่อมุ่งให้รู้จักแก้ปัญหา ฝึกอาชีพ หรือพัฒนาความรู้เฉพาะอย่างตามความต้องการและความสนใจของพลเมือง”

สุนทร สุนันท์ชัย (2521) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า “นิยามของการศึกษาในทางสังคมวิทยา คือการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ ความคิดที่ผู้ใหญ่กระทำต่อผู้เยาว์ เพื่อให้ผู้เยาว์มีความสามารถที่จะรับบทบาทของผู้ใหญ่ในอนาคต”

Knowles (2528) นักการศึกษาผู้ใหญ่ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า เป็นกระบวนการที่ผู้ใหญ่ได้เรียนรู้ต่อไปหลังจากที่ได้ออกจากโรงเรียนภาคปกติไปแล้วและเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นไว้สำหรับผู้ใหญ่ โดยสถาบันต่างๆ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะ

ปฐม นิคมมานนท์(2528)ได้ให้ความหมายของคำว่า การศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง “กิจกรรมที่สังคมสนใจจัดขึ้น เพื่อประโยชน์ทางการศึกษาโดยเฉพาะ นอกเหนือจากการเรียนตามปกติในโรงเรียน กิจกรรมดังกล่าวอาจจัดเป็นกิจกรรมเฉพาะ หรือเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมอื่นใด ทั้งนี้เพื่อมุ่งสนองความต้องการด้านการเรียนรู้ตามแต่ละบุคคลจะสนใจ”

สุวัฒน์ วัฒนวงศ์ (2529) ได้ให้ความหมายของ “การศึกษานอกระบบ” ว่าเป็นกิจกรรมทางการศึกษาใดๆ ที่จัดขึ้นอย่างมีระบบ แต่จัดขึ้นนอกเหนือจากระบบโรงเรียนภาคปกติ ทั้งนี้ไม่ว่าจะแยกออกเป็นกิจกรรมหนึ่งต่างหาก หรือเป็นส่วนสำคัญของกิจกรรมหลักก็ตาม โดยมีความมุ่งหมายที่จะให้บริการต่อประชากรให้ได้รับการเรียนรู้ ทั้งเยาวชนและผู้ใหญ่

รัตนา พุ่มไพศาล (2531) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ว่า เป็นการศึกษาสำหรับผู้ที่มีขาดโอกาสที่จะศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียนปกติ เป็นการศึกษาที่จัดให้ประชาชนเพื่อเขาจะได้ศึกษาเล่าเรียนสิ่งต่างๆ ตามที่เขาต้องการเรียน

อุดม เขยกีวงศ์ (2541) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาของการศึกษา การวัดและประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษาโดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหา และความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

อาชัญญา รัตนอุบล (2542) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า หมายถึง การศึกษาและประมวลประสบการณ์ความรู้ใดๆ ก็ตามที่จัดขึ้นโดยบุคคล หน่วยงาน และสถาบันต่างๆ ในสังคม โดยมุ่งจัดขึ้น นอกเหนือไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียนภาคปกติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถ ทักษะและทัศนคติที่พึงประสงค์ของบุคคลต่างๆ ในสังคม โดยยึดหลักการที่ว่า กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้นๆ จะสนองตอบต่อความต้องการ ความสนใจและประยุกต์ใช้แก้ปัญหาให้แก่บุคคลนั้นได้ด้วย

อุณา นพคุณ (2546) ได้ให้ความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนว่า กิจกรรมหรือโครงการใดๆ ที่สถาบันต่างๆ ในสังคมจัดขึ้น โดยมีเจตนาและวัตถุประสงค์ที่จะให้การเรียนรู้แก่ประชาชนที่สามารถกำหนดเป้าหมายได้ ผู้รับการศึกษาก็มีเจตนาหรือวัตถุประสงค์ในการที่จะรับการเรียนรู้ กิจกรรมดังกล่าวจัดให้แก่ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกชุมชน และทุกระดับการศึกษา เพื่อให้บุคคลดังกล่าวมีความรู้ ทักษะและทัศนคติค่านิยมที่ดี กิจกรรมทางการศึกษาที่เรียกว่า เป็น การศึกษานอกระบบโรงเรียนจะต้องจัดขึ้นในระยะเวลาอันสั้น หลักสูตรยืดหยุ่น ประหยัด และตอบสนองความต้องการความสนใจของผู้เรียนและปัญหาของชุมชน

ดังนั้น จากความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่นักการศึกษาได้ให้คำนิยามไว้ต่างๆ กัน ในหลายๆ ทัศนะนั้น สามารถสรุปความหมายของการศึกษานอกระบบโรงเรียน หมายถึง “การศึกษาที่จัดขึ้นนอกเหนือไปจากการศึกษาในระบบโรงเรียน ไม่ว่าจะศึกษานั้นจะจัดขึ้นเป็นกิจกรรมการศึกษาโดยเฉพาะ หรือเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมอื่น เพื่อมุ่งให้รู้จักแก้ปัญหา ฝึกอาชีพ หรือพัฒนาความต้องการและความสนใจของแต่ละบุคคล”

ความเป็นมาของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ เพราะการศึกษาเป็นสิ่งที่จะช่วยพัฒนามนุษย์ให้มนุษย์เกิดความรู้ที่จะปรับปรุงและปรับตนเอง ให้อยู่ในสังคมและสิ่งแวดล้อมได้ ในอดีตการศึกษาเกิดจากการเรียนรู้ในสังคม เช่น การเรียนรู้จากการอบรมสั่งสอนโดยครอบครัว จากการฟังเรื่องเล่า สู่กันมา แนวคิดของผู้อาวุโส เป็นต้น ต่อมาจึงมีสถาบันการศึกษาเกิดขึ้นและเริ่มมีแนวคิดว่า การศึกษาจะเกิดขึ้นและสิ้นสุดที่โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษานั้น เป็นแนวคิดที่เชื่อมั่นในการศึกษาในรูปแบบระบบโรงเรียน ต่อมาสังคมและสิ่งแวดล้อม เทคโนโลยีต่างๆ ในโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งส่งผลกระทบต่อชีวิตประจำวันของมนุษย์อย่างมาก การปรับตัวเองให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมนับว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นมาก การศึกษาจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญมากในการช่วยพัฒนามนุษย์ในด้านดังกล่าว การศึกษาในระบบโรงเรียน หรือการศึกษาจากโรงเรียนหรือตามสถาบันต่างๆ ได้พยายามตอบสนองของความต้องการของสังคมและอุดมการณ์ของมนุษย์ แต่ก็ไม่อาจกระทำได้โดยสมบูรณ์ จึงเริ่มมีการยึดเอาหลักการและกระบวนการทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนมาใช้ เพื่อช่วยให้การพัฒนาสังคมและพัฒนามนุษย์ให้เป็นไปได้อย่างสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ปรัชญาและแนวคิดการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ผู้เชี่ยวชาญหลายท่านได้ให้ความหมายของปรัชญา และแนวคิดการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ต่างๆ ดังนี้

อุณา นพคุณ (2523) ได้อธิบายถึงภารกิจที่เป็นไปได้ของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน เพื่อพัฒนาคนให้มีลักษณะ ดังนี้

1. จัดกิจกรรมการศึกษาอย่างกว้างขวางในหลายๆ รูปแบบตามลักษณะ และสภาพแวดล้อมต่างๆ
2. จัดกิจกรรมทางการศึกษานอกระบบโรงเรียนสำหรับผู้ปฏิบัติการณ์อยู่ เพื่อเพิ่มพูนทักษะ ความรู้
3. จัดกิจกรรมในรูปแบบของการให้การศึกษา เพิ่มพูนความรู้ หรือการศึกษาต่อเนื่อง สำหรับผู้ที่ออกจากระบบการศึกษาในโรงเรียนแล้ว

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปฐม นิคมนนท์ (2528) กล่าวว่า การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนของไทยที่จัดอยู่ในปัจจุบันจัดเป็น 3 ลักษณะ คือ

1. การให้ความรู้พื้นฐานในการดำรงชีวิต และการศึกษาต่อเนื่อง ได้แก่ การศึกษาประเภทที่จัดห้รับช่วยให้ผู้เรียนคิดเป็น แก้ปัญหาเป็น ซึ่งการจัดการศึกษารูปแบบนี้จัดในลักษณะการศึกษาผู้ใหญ่ สายสามัญ การศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จประเภทต่างๆ

2. การให้การศึกษาเพื่อเพิ่มพูนความรู้ และลักษณะวิชาชีพ ได้แก่ การศึกษาที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนางานอาชีพ และชีวิตความเป็นอยู่ให้ดียิ่งขึ้น การศึกษาประเภทนี้เป็นการจัดการสอนวิชาชีพหลักสูตรระยะสั้น และกลุ่มผู้สนใจ

3. การจัดการศึกษาเพื่อทำให้ข่าวสารข้อมูล โดยมีความมุ่งหมายเพื่อให้ข้อมูลและข่าวสารที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ส่งเสริมความรู้ ความคิดต่างๆ และเพื่อป้องกันการลืมนหนังสือ การจัดการศึกษาประเภทนี้ในลักษณะห้องสมุดประชาชน ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เผยแพร่สิ่งพิมพ์ โสตทัศนศึกษา และสื่อมวลชน

สุนทร สุนันท์ชัย (2530) กล่าวว่า การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนนั้นเป็นการมุ่งผลิตเพื่อพัฒนาประชากร ทั้งนี้เพราะเป้าหมายสุดท้ายในการพัฒนา คือ มุ่งให้ประชาชน “มีความสุข อยู่ดีกินดี” โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา เน้นการพึ่งพาตนเองของสังคม เน้นความร่วมมือในการพัฒนา เน้นอิสระในการตัดสินใจเลือก นั่นก็หมายถึง การยอมรับนับถือในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของบุคคล

สุมาลี สังข์ศรี (2545) กล่าวว่า การศึกษานอกระบบเป็นการศึกษาที่นำปรัชญาหลายปรัชญาหลายปรัชญามาประยุกต์ผสมผสาน ซึ่งปรัชญาต่างๆ ที่นำมาเป็นหลักได้แก่ การศึกษาตลอดชีวิต พัฒนาการนิยม มนุษยนิยม คิดเป็น และปรัชญาทางพระพุทธศาสนา โดยหลักการจัดการศึกษานอกระบบยึดหลักการ ดังต่อไปนี้

1. ความครอบคลุมทั้งถึงทุกกลุ่มเป้าหมาย
2. ความเท่าเทียมและเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษา
3. การเปิดโอกาส สร้างโอกาส และขยายโอกาสทางการศึกษา
4. สนองความต้องการของบุคคลและสังคม
5. การจัดกิจกรรมที่หลากหลายให้กลุ่มเป้าหมายมีสิทธิเลือก
6. มีความยืดหยุ่น และเข้าถึงได้ง่าย ลดกฎระเบียบ ขั้นตอน และเปิดโอกาสสำหรับทุกกลุ่มเป้าหมาย

7. จัดบริการให้ใกล้ชิดตัว เข้าถึงตัวผู้เรียน เช่น การใช้สื่อประเภทต่างๆ มีแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน
8. จัดกิจกรรมให้ผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิต ไม่ให้แปลกแยกไปจากการดำเนินชีวิต
9. จัดกิจกรรมให้มีความต่อเนื่อง
10. สร้างแรงจูงใจ สร้างนิสัยใฝ่เรียน ใฝ่รู้ให้เครื่องมือในการแสวงหาความรู้แก่กลุ่มเป้าหมาย
11. ให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมทั้งภาครัฐ เอกชน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชน
12. ให้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ โดยเริ่มที่ชุมชน และชุมชนเป็นหลักในการดำเนินการ
13. เน้นการเรียนรู้ตามสภาพปัญหา
14. เปลี่ยนภาพของการศึกษาจากห้องเรียน การท่องจำ การบอกความรู้มาเป็นภาพของการร่วมเรียนรู้จากการดำเนินชีวิต และสภาพปัญหาจริง

ดังนั้น การศึกษานอกระบบโรงเรียนเป็นการจัดกิจกรรมที่อาศัยปรัชญาที่หลากหลาย โดยเฉพาะปรัชญา “การคิดเป็น” มาใช้เป็นแนวทางการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยมุ่งเน้นให้กลุ่มเป้าหมายมีทั้งความรู้พื้นฐาน ทักษะทางวิชาชีพ อีกทั้งข้อมูลข่าวสารต่างๆ ในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข เผชิญหน้ากับปัญหาต่างๆ ได้ตลอดจนก้าวทันกับความเปลี่ยนแปลงในสังคมโลก

ประเภทของการศึกษานอกระบบโรงเรียน

ประเภทของการศึกษานอกระบบโรงเรียน ได้มีผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ และหน่วยงานต่างๆ แบ่งเนื้อหาวิชาที่จัดในการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ต่างๆ ดังนี้

Coombs (1974) ได้แบ่งประเภทของการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ ดังต่อไปนี้

1. การศึกษาขั้นพื้นฐาน หรือแบบทั่วไป (General Education) หมายถึง การศึกษาขั้นพื้นฐาน หรือที่ชั้นประถมศึกษาได้กำหนดเป้าหมายไว้ ได้แก่ ความรู้ และความชัดเจนในการอ่าน และเขียนหนังสือ การคิดคณิตศาสตร์ การเข้าใจวิธีการทางวิทยาศาสตร์และสภาพแวดล้อม
2. การศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นอยู่ในครอบครัว (Family Education) โดยกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อให้ความรู้ ทักษะ และทัศนคติที่จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาความเป็นอยู่ของบุคคลในครอบครัว เช่น การศึกษาในด้านสุขภาพอนามัย โภชนาการ การเลี้ยงเด็ก และการวางแผนครอบครัว เป็นต้น

ประเภทของการแบ่งประเภทการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน กรมการศึกษานอกโรงเรียนได้จัดให้มีการศึกษาหลายรูปแบบ เช่น จัดโรงเรียนผู้ใหญ่สายสามัญ โรงเรียนผู้ใหญ่สายอาชีวศึกษา กลุ่มสนใจ การศึกษาแบบเบ็ดเสร็จ การสอนทางวิทยุและไปรษณีย์ วิทยุโรงเรียน ห้องฟ้าจำลอง พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ ห้องสมุดประชาชน ที่อ่านหนังสือนิยายประจำหมู่บ้าน โดยยึดหลักใหญ่ 3 ประการคือ

1. การให้ความรู้พื้นฐานเพื่อการดำรงชีวิต

การดำเนินงานลักษณะนี้มุ่งให้ผู้เรียนสามารถคิดและแก้ปัญหาเป็น เพื่อเป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพและดำเนินชีวิตประจำวัน โดยฝึกทักษะในการอ่าน การเขียน คิดเลข ควบคู่ไปกับการสอนให้รู้จักหน้าที่พลเมือง สุขภาพอนามัย รู้จักเศรษฐกิจ และวิชาชีพเบื้องต้น การศึกษาแบบเบ็ดเสร็จนี้เราได้จัดให้แก่กลุ่มประชาชนหลายกลุ่มแตกต่างกันหลายรูปแบบ ได้แก่

- 1.1 การศึกษาแบบเบ็ดเสร็จสำหรับชาวไทยในเขตภูเขา
- 1.2 การศึกษาแบบเบ็ดเสร็จสำหรับชาวไทยมุสลิม
- 1.3 การศึกษาแบบเบ็ดเสร็จสำหรับประเภทอาสาสมัครเดินสอน
- 1.4 การศึกษาแบบเบ็ดเสร็จสำหรับนักศึกษาวิทยาลัยครู
- 1.5 การศึกษาแบบเบ็ดเสร็จสำหรับชั้นเรียน

และยังมีการร่วมมือกับ กรป.กลาง ในการอบรมนายทหารชั้นประทวน เพื่อไปเทียบวุฒกับการศึกษาในโรงเรียนได้

2. การเพิ่มพูนทักษะเพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อการทำงาน

เป็นการศึกษาที่จัดขึ้นเพื่อบริการประชาชนที่มีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไปคือ พันเกณฑ์ การศึกษาภาคบังคับ ช่วยให้มีโอกาสเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ ด้านวิชาชีพสาขาต่างๆ ให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น โดยจัดเป็นรูปแบบต่างๆ ดังนี้

2.1 โรงเรียนฝึกฝนอาชีพเคลื่อนที่ที่เปิดสอนวิชาชีพสาขาต่างๆ บริการประชาชนทั่วประเทศ โดยใช้หลักสูตรทั้งระยะสั้นและระยะยาว

2.2 โรงเรียนอาชีวะผู้ใหญ่เคลื่อนที่ที่เป็นหน่วยสอนวิชาชีพหน่วยเล็กๆ โดยผู้สอนจะนำอุปกรณ์การสอนเคลื่อนที่ไปยังท้องที่ห่างไกลทุรกันดารโดยสอนตามความสนใจของประชาชนแต่ละท้องถิ่น โดยใช้หลักสูตรการสอนระยะสั้น

2.3 โรงเรียนอาชีวะผู้ใหญ่ประจำที่ คือ ใช้สถานที่ของโรงเรียนอาชีวะศึกษาภาคกลางวัน แต่เปิดสอนให้แก่ผู้เรียนอายุ 15 ปีขึ้นไป

2.4 การจัดกลุ่มสนใจ คือ การรวบรวมผู้ที่มีความสนใจในเรื่องเดียวกันประเภทเดียวกัน ตั้งแต่ 30 คนขึ้นไป ผู้เรียนจะแจ้งความจำนงมาขออนุมัติจัด ผู้เรียนจะหาวิทยากรเอง

หลักสูตร หลักสูตรตั้งแต่ 3 – 30 ชั่วโมง ในส่วนภูมิภาค เมื่อขออนุมัติมา ทางกรมจะโอนงบประมาณไปให้ทำ

3. การให้ความรู้ข่าวสารที่ทันต่อเหตุการณ์โดยผ่านสื่อต่างๆ

จัดขึ้นเพื่อป้องกันการลืมนิ่งสื่อและให้ความรู้ที่ทันต่อเหตุการณ์บ้านเมืองไทย

3.1 การจัดทำหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน โดยประชาชนจะสร้างที่อ่านขึ้นมา แล้วทางกรมฯ จะให้งบประมาณซื้อหนังสือพิมพ์ และจัดส่งเอกสารความรู้ต่างๆให้ ซึ่งจะทำให้รู้เหตุการณ์ทันต่อสภาพบ้านเมือง การจัดการศึกษาประเภทนี้ ประสบปัญหาด้านการส่งหนังสือพิมพ์ ซึ่งบางท้องที่ห่างไกลเข้าไม่ถึง

3.2 ห้องสมุดประชาชนได้จัดให้มีอยู่ทุกจังหวัดและในอำเภอต่างๆ เป็นแหล่งที่ประชาชนจะไปค้นคว้าหาความรู้ พบปะสนทนา จัดกิจกรรมต่างๆ ทางกรมฯ มีโครงการจะร่วมมือกับมหาวิทยาลัยเปิดสุโขทัยธรรมมาธิราช ซึ่งมีนักศึกษากระจายอยู่ทั่วประเทศ และจำเป็นจะต้องมีแหล่งหาความรู้ โดยจะให้นักศึกษาใช้ห้องสมุดประชาชนจังหวัด และอำเภอ ซึ่งกรมรับผิดชอบอยู่ และทางมหาวิทยาลัยก็จะส่งหนังสือเกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่นักศึกษาต้องอ่านสนับสนุนห้องสมุดดังกล่าว ปัจจุบันได้เปิดรับบริจาคหนังสืออยู่แล้ว

3.3 การศึกษาทางวิทยุและโทรทัศน์ ซึ่งประหยัดและมีประโยชน์มาก เพราะประชาชนกระจายอยู่ในชนบทมากมาย ซึ่งแหล่งกาศึกษาส่วนมากก็มีอยู่แต่ในเมืองใหญ่ ในชนบทเข้าไม่ถึง จึงได้มีการใช้สื่อมวลชนประเภทวิทยุและไปรษณีย์เป็นสื่อ มีการเปิดรับสมัครตามศูนย์ต่างๆ แล้วจะจัดส่งบทเรียนต่างๆมาให้ และให้คอยรับฟังจากวิทยุโดยมีกำหนดเวลา สถานที่ ที่จะรับฟังให้

3.4 งานโสตทัศนศึกษาเป็นโครงการเผยแพร่ความรู้ผ่านทางเครื่องโสตทัศนศึกษา โดยใช้เทป สไลด์ ภาพยนตร์ มีหน่วยเคลื่อนที่ เป็นผู้เผยแพร่

รัตนา พุ่มไพศาล (2530) ได้แบ่งประเภทของการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยพิจารณาจากจุดประสงค์และเนื้อหาของกิจกรรม ออกเป็น 6 ประเภท ดังนี้

1. การศึกษาด้านสามัญ หรือความรู้พื้นฐาน (General or Basic Education) ได้แก่ ความรู้ด้านหนังสือ การอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็น ตลอดจนความสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคม การศึกษาประเภทนี้ ได้แก่

การศึกษาก่อนประถมศึกษา

การศึกษาผู้ใหญ่สายสามัญ

การศึกษาแบบเบ็ดเสร็จ

มหาวิทยาลัยเปิด

2. การศึกษาด้านอาชีพ (Occupational Education) มุ่งพัฒนาความรู้ ทักษะที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และทักษะที่เป็นประโยชน์ในการประกอบอาชีพ

3. การศึกษาสำหรับการพัฒนาชุมชน (Community Improvement Education) ได้แก่ การให้การศึกษาเกี่ยวกับกิจการของท้องถิ่น และสถาบันชาติ ตลอดจนกระบวนการต่างๆ ในสังคม เช่น การปกครองในภูมิภาค การปกครองชาติ การร่วมมือสหกรณ์โครงการของชุมชนต่างๆ และกิจกรรมอื่น ที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน

4. การศึกษาสำหรับปรับปรุงความเป็นอยู่ในครอบครัว (Family Improvement Education) ได้แก่ การปลูกฝังความรู้ ทักษะ ทศนคติที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพของชีวิตของบุคคลในครอบครัว เช่น ความรู้ ความสามารถในการเรื่องสุขภาพอนามัย เป็นต้น

5. การศึกษาประเภทที่มุ่งเสริมสร้างความสมบูรณ์แห่งชาติ เช่น การดนตรี ศิลปะ สันทนาการ การศึกษาปรัชญาศาสนา เป็นต้น

6. การศึกษาเพื่อพัฒนาการจัดการและเพิ่มผลผลิต

สุนทร สุนันท์ชัย (2530) ได้กล่าวถึงการศึกษานอกระบบโรงเรียนไทยพบว่ามีขอบข่ายครอบคลุมเนื้อหาต่างๆ 6 ประเภท ดังนี้

1. สามัญศึกษาทั่วไป เป็นการเทียบเท่าระบบโรงเรียน ตั้งแต่ชั้นอ่านออกเขียนได้ จนถึงระดับอุดมศึกษา โดยผู้เรียนได้รับคุณวุฒิตามระดับที่ศึกษา

2. การฝึกอาชีพ ได้แก่ การฝึกทักษะอาชีพตามต้องการของผู้เรียนในสาขาต่างๆ

3. การศึกษาด้านสุขภาพ สวัสดิภาพ และชีวิตในครอบครัว ได้แก่ การป้องกันรักษาโรคภัยไข้เจ็บ โภชนาการ สวัสดิศึกษา การจัดสิ่งแวดล้อม ฯลฯ

4. การศึกษาด้านการเมืองการปกครอง ได้แก่ การปกครองประเทศ การปกครองท้องถิ่น การออกเสียงเลือกตั้ง กิจการสาธารณะ การเสียภาษีอากร สิทธิหน้าที่ของประชาชน องค์กรต่างๆ

5. การศึกษาเพื่อพัฒนาบุคคล ได้แก่ การศึกษาเสรี การดนตรี ศิลปะ สันทนาการ ศาสนา ฯลฯ

6. การศึกษาเพื่อพัฒนาชุมชน ได้แก่ การศึกษาเพื่อมุ่งให้เกิดความสามารถในการมีส่วนร่วมในชุมชน

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (อาชัญญา รัตนอุบล, 2542) ได้แบ่งประเภทการศึกษานอกระบบโรงเรียนไว้ 5 ประเภท โดยคำนึงถึงกลุ่มเป้าหมายประชากร ดังนี้

1. การศึกษาแม่และเด็ก หรือการศึกษาครอบครัว (Mother and Child Education or Family Education) เป็นกิจกรรมมุ่งเน้นแม่และเด็ก

2. กิจกรรมองค์กรเยาวชน (Youth Organization Activity) เป็นการจัดการศึกษาให้แก่เยาวชนอันเป็นกำลังของการพัฒนาประเทศ

3. การศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education) เป็นการจัดการศึกษาให้กับผู้ใหญ่ที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป เพื่อให้โอกาสเสริมความรู้ ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และสามารถนำความรู้มาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน

4. การศึกษาชุมชน (Community Education) เป็นการจัดการศึกษาให้แก่ชุมชนเพื่อเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการพัฒนาในทุกๆ ด้าน

5. การศึกษาพิเศษ (Special Education Program and Continuing Education) เป็นการจัดการศึกษาให้กลุ่มชุมชนในสภาพแวดล้อมแตกต่างกันในสังคม เช่น กลุ่มชนในพื้นที่ห่างไกล

อาชัญญา รัตนอุบล (2542) ได้สรุปการจัดเนื้อหากิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยแบ่งได้ดังต่อไปนี้ คือ

1. การศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาต่อเนื่อง ได้แก่ การศึกษานอกระบบโรงเรียนสายสามัญ ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา เป็นต้น

2. การศึกษาด้านทักษะอาชีพ คือ กิจกรรมฝึกอาชีพเพื่อมุ่งพัฒนาความรู้ ทักษะที่เป็นประโยชน์เพื่อการประกอบตามความต้องการในสาขาวิชาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสาขาเกษตรกรรม พาณิชยกรรม อุตสาหกรรม คหกรรม ศิลปกรรมและหัตถกรรม

3. การให้บริการข่าวสารข้อมูลและสารสนเทศต่างๆ ได้แก่ กิจกรรมการจัดห้องสมุดประชาชนจังหวัด ห้องสมุดประชาชนอำเภอ ห้องสมุดประชาชนตำบล ที่อ่านหนังสือและแหล่งความรู้ประจำหมู่บ้าน ห้องสมุดเคลื่อนที่ หน่วยโสตทัศนศึกษา วิทยุศึกษา โทรทัศน์ เพื่อการศึกษาดูจอหนังหนังสือ วารสาร และสิ่งพิมพ์เพื่อเผยแพร่ความรู้ต่างๆ เป็นต้น

4. การศึกษาด้านสุขภาพอนามัย การปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ในครอบครัว ชุมชนและสิ่งแวดล้อม คือ ความรู้ ทักษะและทัศนคติต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ได้แก่ การป้องกันรักษา รักษาโรคภัยไข้เจ็บ สุขภาพอนามัย โภชนาการ บริโภคศึกษา ความสัมพันธ์ในครอบครัว และการวางแผนครอบครัว เป็นต้น

5. การศึกษาเพื่อสันติภาพและด้านการเมืองการปกครอง ได้แก่ การสร้างความสงบเรียบร้อย การปกครองในระดับต่างๆ องค์กรประชาชน การใช้สิทธิและหน้าที่ในกระบวนการทางสังคม เช่น กิจกรรมเพื่อชุมชน การเสียภาษีอากร การเลือกตั้ง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองประเทศ เป็นต้น

6. การศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรมและกิจกรรมเพื่อพัฒนาบุคคล ได้แก่ กิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี กิจกรรมทางศาสนา นันทนาการ การใช้เวลาว่าง หรืองานอดิเรก เช่น ดนตรี การละคร กีฬา พักผ่อน เป็นต้น

ดังนั้นเนื้อหาของกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนมีอยู่ 6 ด้านด้วยกัน คือ การศึกษาแม่และเด็ก หรือการศึกษาครอบครัว (Mother and Child Education or Family Education) เป็นกิจกรรมมุ่งเน้นแม่และเด็ก, กิจกรรมองค์การเยาวชน (Youth Organization Activity) เป็นการจัดการศึกษาให้แก่เยาวชนอันเป็นกำลังของการพัฒนาประเทศ, การศึกษาผู้ใหญ่ (Adult Education) เป็นการจัดการศึกษาให้กับผู้ใหญ่ที่มีอายุ 15 ปีขึ้นไป เพื่อให้โอกาสเสริมความรู้ ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และสามารถนำความรู้มาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน, การศึกษาชุมชน (Community Education) เป็นการจัดการศึกษาให้แก่ชุมชนเพื่อเป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการพัฒนาในทุกๆ ด้าน, การศึกษาพิเศษ (Special Education Program and Continuing Education) เป็นการจัดการศึกษาให้กลุ่มชุมชนในสภาพแวดล้อมแตกต่างกันในสังคม เช่น กลุ่มชนในพื้นที่ห่างไกล

รูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน

Knowles (1980) ได้เสนอรูปแบบการจัดกิจกรรมทางการศึกษาเพื่อช่วยให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเองได้ ซึ่งประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ดังนี้

1. การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่เหมาะสม คือ ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมรู้จักกันและกัน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมากกว่าบรรยากาศการแข่งขัน และเป็นกัลยาณมิตรกับผู้เข้าร่วมกิจกรรม
2. วางแผนขนาดของผู้เข้าร่วมกิจกรรมให้เหมาะสมพร้อมกับสนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง
3. ช่วยผู้เข้าร่วมกิจกรรมวินิจฉัยความต้องการการเรียนรู้ของผู้เข้าร่วมกิจกรรม
4. ช่วยผู้เข้าร่วมกิจกรรมแปลงความต้องการการเรียนรู้เป็นจุดมุ่งหมายการเรียนรู้ที่มีความชัดเจนเป็นไปได้ เหมาะสม มีความหมายและสามารถวัดผลสำเร็จของงานได้
5. ช่วยผู้เข้าร่วมกิจกรรมออกแบบแผนกิจกรรมการเรียนรู้ให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์การเรียนรู้ของผู้เข้าร่วมกิจกรรม
6. รับผิดชอบในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยปฏิบัติหน้าที่เป็นผู้ให้คำปรึกษาของผู้เข้าร่วมกิจกรรมรายบุคคลหรือกลุ่มเล็กๆ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดความเชื่อมั่นในการเรียนรู้อย่างมาก
7. ประเมินผลการเรียนรู้ โดยร่วมกับผู้เข้าร่วมกิจกรรมกำหนดวิธีการประเมินผลการเรียนรู้อย่างไรก่อน และใช้วิธีที่ได้ตกลงกันไว้ประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

Tyler (1986) ได้กำหนดหลักการพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษาของระบบโรงเรียนไว้ 4 ขั้นตอน ดังนี้ คือ

1. กำหนดวัตถุประสงค์ทางการศึกษา (Choose Educational Objectives)

การกำหนดวัตถุประสงค์นี้พิจารณาจากความต้องการและความสนใจของผู้เรียนสภาพชีวิตของผู้เรียนในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านสังคม การเมือง หรือ เศรษฐกิจ และจากแนวคิดทฤษฎี หลักการ หรือ ข้อเท็จจริงด้านเนื้อหา

2. การคัดสรรประสบการณ์การเรียนรู้

เมื่อได้กำหนดวัตถุประสงค์ทางการศึกษาแล้ว ในขั้นตอนต่อไป ก็คือ การคัดสรรประสบการณ์การเรียนรู้ที่สามารถทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยหลักการในการคัดสรรประสบการณ์เรียนรู้ของ Tyler มีดังนี้

2.1 การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ จะต้องให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดความพึงพอใจในพฤติกรรมที่พึงประสงค์

2.2 การจัดประสบการณ์เรียนรู้ จะต้องให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้มีโอกาสฝึกฝนและปฏิบัติกิจกรรมที่พึงประสงค์

2.3 การจัดประสบการณ์เรียนรู้ จะต้องมีความสอดคล้องและเหมาะสมกับผู้เข้าร่วมกิจกรรม

2.4 การจัดประสบการณ์เรียนรู้ ด้วยกิจกรรมที่หลากหลาย เพื่อนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์ในข้อเดียวกันได้

2.5 การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ ด้วยกิจกรรมหนึ่งๆ สามารถนำไปสู่การบรรลุวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรมหลายๆข้อได้

3. การจัดประสบการณ์เรียนรู้

ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้จะต้องทำการวางแผนการจัดประสบการณ์เรียนรู้อย่างมีระเบียบแบบแผน โดยหลักการที่สำคัญในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อการจัดกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพนั้น มีดังนี้

3.1 ความต่อเนื่อง

3.2 การมีลำดับขั้นตอน

3.3 การบูรณาการ

4. การประเมินผลการเรียนรู้

ในขั้นตอนสุดท้าย เป็นการประเมินผลการเรียนรู้ว่าสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ตั้งไว้หรือไม่ โดยพิจารณาจากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งถ้าผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิด

พฤติกรรมที่พึงประสงค์ ก็แสดงว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้บรรลุผลสำเร็จ โดยขั้นตอนในการประเมินผล การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน มีดังนี้

- 4.1 กำหนดวัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม
- 4.2 กำหนดเครื่องมือที่ใช้วัดพฤติกรรมของผู้ร่วมกิจกรรม
- 4.3 กำหนดกลุ่มตัวอย่าง
- 4.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล
- 4.5 การวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล

ตอนที่ 3 แนวคิดการปลูกมโนธรรมสำนึก ตามแนวคิดของ เปาโล แฟร์ แนวความคิดเกี่ยวกับจิตสำนึก (Conscientization) ของเปาโล แฟร์

เปาโล แฟร์ เป็นนักปรัชญาการศึกษาผู้ใหญ่ที่มีทัศนคติรุนแรงเชิงปฏิรูปมากที่สุด ซึ่งเคยประกาศตนเป็นนักปฏิวัติของโลกที่สาม

เปาโล แฟร์ เป็นนักการศึกษาชาวบราซิล ผู้ซึ่งเติบโตมาพร้อมๆ กับความยากจน และความไม่เท่าเทียมกันของสังคม และจากความยากจนนี้เองทำให้เขาได้เรียนรู้ถึงความเป็นคนอย่างลึกซึ้ง เขาเรียนรู้ถึงความเจ็บปวดและการกดขี่ที่แท้จริง โดยการใช้ชีวิตอยู่กับสภาพเช่นนั้นอย่างใกล้ชิด

จากประสบการณ์จากชีวิตจริงเหล่านี้ทำให้เปาโล แฟร์ เชื่อมมั่นในเรื่องปฏิวัติเพื่อกำจัดความยากจน และการกดขี่ของสังคมมนุษย์ เขาเรียกมันว่า เป็นภารกิจทางประวัติศาสตร์ที่มนุษย์จะต้องต่อสู้ เพื่อกอบกู้ความเป็นเอกราชของมนุษย์ ด้วยวิธีการให้การศึกษาแบบปลุกกระดมจิตสำนึกของคนยากจนให้ลุกขึ้นต่อสู้ ให้ประชาชนรู้ว่าเขาเป็นใคร มองทะลุถึงระบบของสังคมที่เขาอยู่ รู้ว่าใครคือผู้กดขี่ ใครคือผู้ถูกกดขี่

ซึ่งวิธีการให้การศึกษาแบบปลุกกระดมจิตสำนึกของเปาโล แฟร์ นี้เอง ที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อวงการการศึกษาและการพัฒนาในหลายประเทศ

เปาโล แฟร์ มีความเห็นเกี่ยวกับการให้การศึกษาว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือที่จำเป็นสำหรับการสรรค์สร้างประสบการณ์ของมนุษย์และสังคม แฟร์เชื่อว่าการศึกษาเป็นพลังที่สามารถผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เขาได้เสนอแนวทางการเรียนการสอนที่ผู้เรียนจะได้เรียนรู้การวิเคราะห์ตัวเองและสภาพแวดล้อม เป็นการเรียนรู้ภายในตนเองเพื่อให้เกิดความนึกคิดและนำตนเองไปสู่ความมีอิสรภาพจากการถูกกดขี่จากสังคม และ ความไม่รู้ของตนเอง และทำตนเองได้ตระหนักรู้ถึงความรับผิดชอบและภาระหน้าที่ของตนเองต่อตนเองและสังคม พิจารณาสภาพแวดล้อมทางสังคมอย่างวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหรือการแก้ไขปัญหาของสังคม โดยแฟร์ได้เสนอแนวคิดวิธีการเรียนการสอนนอกระบบโรงเรียน เรื่อง “กระบวนการ

สร้างจิตสำนึก หรือ การปลุกมโนธรรมสำนึก” (Conscientization) โดยวิธีการ การสนทนาและการปฏิบัติไคร่ครวญ (Dialogue and Praxis)

ในการศึกษารายละเอียดหลักคิดทางปรัชญาของเพอร์ เพื่อความเข้าใจที่จำเป็นต่อองคศึกษารายละเอียดที่มาของแนวคิด เพอร์มีแนวคิดพื้นฐานความเชื่อเรื่องมโนทัศน์เกี่ยวกับมนุษย์และโลก การสนทนาและการปฏิบัติไคร่ครวญ (Dialogue and Praxis) ความสัมพันธ์ระหว่างครูและผู้เรียน การวิเคราะห์ อิศรภาพของมนุษย์ และ การปลุกมโนธรรมสำนึก หรือ กระบวนการสร้างจิตสำนึก ดังมีรายละเอียดดังนี้ (สุนทร สุนันท์ชัย, 2523)

1. มโนทัศน์เกี่ยวกับมนุษย์และโลก

เพอร์เปรียบเทียบมนุษย์ว่าแตกต่างจากสัตว์เพราะมนุษย์มีจิตสำนึกหรือมโนธรรมสำนึก (Consciousness) และกระทำการใดสิ่งใดสัมพันธ์กับจิตสำนึก มนุษย์รู้ว่ามีมนุษย์สามารถเปลี่ยนแปลงสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมของตนเองได้ เพราะมนุษย์เป็นผู้กระทำ (Subjects) ไม่ใช่ผู้ถูกกระทำ (Objects) มนุษย์สามารถยกระดับตนเองให้มีจิตสำนึกที่ดีและเข้าไปช่วยเปลี่ยนแปลงสังคมได้ มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ที่สามารถจะเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ได้ เพอร์นำปรัชญาต่างๆมาใช้หลากหลาย เพื่อเน้นย้ำการมีอิสรภาพและมีอำนาจปกครองตนเองของแต่ละคน

เพอร์ใช้คำว่า “การทำให้มนุษย์ไร้ศักดิ์ศรี” หรือ “การทำให้มนุษย์มีความเป็นมนุษย์น้อยลง” (Dehumanization) “การกดขี่” (Oppression) เงื่อนไขของการกดขี่คือ “วัฒนธรรมเงียบ” (Culture of Silence) วัฒนธรรมเงียบมาจากความไม่รู้ (Ignorance) หรือ ไม่มีการศึกษา วัฒนธรรมเงียบของเพอร์ หมายถึง ประเพณีที่ผู้คนไม่แสดงความรู้สึกนึกคิด ไม่แสดงความคิดเห็น ไม่ได้แย้ง ไม่กล้าแสดงออก ยอมรับสิ่งที่ผู้อื่น (หรือสังคม) กำหนดให้

ทฤษฎีการปลุกมโนธรรมสำนึก เพอร์กล่าวว่า การคิดและการรู้ไม่เป็นอิสระแยกจากกัน แต่จะขึ้นอยู่กับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ความเป็นจริงในสังคมที่มนุษย์อาศัยอยู่เป็นผู้กำหนดแนวคิดและการคิดของมนุษย์ ความรู้คือกระบวนการที่มนุษย์แต่ละคนตระหนักในความเป็นจริงของสังคม เพอร์เรียกความรู้ที่แท้จริงของความเป็นจริง (True Knowledge of Reality) ว่าเป็นกระบวนการสร้างจิตสำนึก หรือ การปลุกมโนธรรมสำนึก (Conscientization) ความเป็นจริงจะเชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลง (Praxis) และกิจกรรมการไคร่ครวญ (Reflective Activity) กระบวนการปลุกมโนธรรมสำนึกของเพอร์มีความสัมพันธ์ระหว่างระดับจิตสำนึกของแต่ละคน ระดับการพัฒนา และ องค์การทางสังคม นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับเสรีภาพส่วนบุคคล เสรีภาพของสังคม

ความหมายของมโนธรรมสำนึก

มีนักวิชาการหลายสาขา ได้ให้ความหมายของคำว่ามโนธรรมสำนึกหรือจิตสำนึกไว้ต่างสาขากันคือ

สาขาทางจิตวิทยา กาญจนา แก้วเทพ (2527) ให้ความหมายของจิตสำนึกหรือมโนธรรมสำนึก คือ สภาวะรู้ตัวทางจิต เช่น คนรู้สึกตัวอยู่ที่กำลังกินข้าว กำลังคิดอะไร เป็นภาวะที่ตรงข้ามกับจิตไร้สำนึก (Unconscious) หรือจิตใต้สำนึก (Subconscious)

ส่วนในทางการเมืองหรือในแวดวงมาร์กซิสต์ จิตสำนึกหรือมโนธรรมสำนึก หมายถึง สภาวะทางจิตที่รู้ตัว คือ ไม่ว่าความคิด ความรู้สึก และการกระทำของตน จะต้องสอดคล้องรับใช้ผลประโยชน์ของชนชั้น คำว่าจิตสำนึกในความหมายทางการเมือง มีลักษณะทางชนชั้นเป็นตัวกำหนด

ส่วน Freire(2517)ให้ความหมายคำว่า จิตสำนึกคือความรู้สึกในสิ่งที่เป็นสัจจการ สิ่งที่เป็นภาวะที่แท้จริงของมนุษย์และสิ่งที่เป็นโลกของมนุษย์ ซึ่งเป็นวิธีการที่เราจะต้องหลุดออกจากตัวเราเองออกสู่สิ่งภายนอกและสู่สภาพแวดล้อม โดยการคิดถึงสิ่งนั้น ซึ่งเป็นสถานการณ์หรือปัญหาที่มนุษย์พบอยู่ ดังนั้นความสำคัญจึงเป็นกระบวนการของการสร้างแบบมโนธรรมสำนึก (Conscientization) ซึ่งจะครอบคลุมไปถึงการมีชีวิตอยู่ในโลกนี้อย่างมีความหมาย และผลจากการมีสำนึกจะทำให้เราแสดงออกมาในรูปของการกระทำ และยังเป็นผลให้เกิดความตั้งใจที่มั่นคงที่จะกระทำการนั้นๆ ด้วย

วิธีการสอนเพื่อปลูกมโนธรรมสำนึก

สำหรับวิธีการสอนแบบมโนธรรมสำนึกตามแนวความคิดของเปาโล แฟร์รี่ นี้ การทำความเข้าใจถึงแนวคิดเกี่ยวกับจิตสำนึกของเปาโล แฟร์รี่ ปรัชญาการศึกษาของเปาโล แฟร์รี่ ระดับของจิตสำนึกเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เพราะจะเป็นพื้นฐานและเป็นส่วนประกอบทางความคิดที่สำคัญในการจะนำเสนอแบบมโนธรรมสำนึกของเปาโล แฟร์รี่ มาใช้

ในการให้ความรู้เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ย่อมมีขอบเขตเทคนิคและวิธีการมากมาย ซึ่งแต่ละอย่างนั้นมีความเหมาะสมตามสถานการณ์ และเนื้อหาวิชาที่แตกต่างกันออกไป Bloom (1956) ได้จำแนกพฤติกรรมการเรียนรู้ออกเป็น 3 ด้าน คือ (เชียรศรี วิวิษศิริ,2527)

1. ด้านสติปัญญา (Cognitive domain) เป็นความสามารถทางด้านสมองความจำ หรือการคิดคำนวณต่างๆ
2. ด้านจิตใจหรือความรู้สึก (Affective domain) เป็นความสามารถในการรู้สึกถึงสิ่งต่างๆ รวมถึงทัศนคติ ความเชื่อถือ หรือค่านิยม

3. ด้านทักษะหรือการปฏิบัติ (Psychomotor domain) เป็นความสามารถด้านการปฏิบัติหรือการเคลื่อนไหวทางร่างกาย เช่น การตัดเย็บเสื้อผ้า การประดิษฐ์ดอกไม้

จากการจำแนกพฤติกรรมการเรียนรู้ทั้ง 3 ด้านนี้ พฤติกรรมการเรียนรู้ด้านที่ยากที่สุดคือด้านจิตใจหรือความรู้สึก ซึ่งต้องใช้เทคนิค และวิธีการบางรูปแบบที่จะสามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้านจิตใจ ทักษะ และค่านิยมได้

เปาโล แพรร์ ได้มีวิธีการสอนหรือการให้ความรู้ ซึ่งสามารถทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้านจิตใจและทักษะได้ โดยผ่านวิธีการที่เรียกว่า “การเสวนา” (dialogue) ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ซึ่งไม่มีการชี้แนะ วิธีการสอนนี้จะเป็นที่ตั้งปัญหาและการคิดวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์ เป็นสำคัญ ซึ่งเปาโล แพรร์ เรียกวิธีการนี้ว่า วิธีการสอนแบบมโนธรรมสำนึก ประกอบด้วยบทเรียนแบบมโนธรรมสำนึก ที่มีการเสนอสถานการณ์หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “การเข้ารหัส” (Codification) โดยใช้รูปภาพหรือภาพถ่ายให้เห็นสถานการณ์ที่เป็นปัญหา มีการวิเคราะห์ (เสวนา) อิสระ ซึ่งผู้สอนจะไม่มีการตั้งประเด็นคำถามหรือชักโยงเรื่องไปในทางชี้แนะ ระหว่างผู้สอนและผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเห็นมูลเหตุของปัญหาอย่างแท้จริง ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเจตคติ ตลอดจนกระทั่งผู้เรียนสามารถมองเห็นเหตุและผลของพฤติกรรมได้อย่างชัดเจนและถูกต้องมากขึ้น

Freire (1970) ได้เสนอการวางโปรแกรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนไว้ในหนังสือ “Pedagogy of the Oppressed” ซึ่งกล่าวไว้ว่ามี 13 ขั้นตอน ดังมีรายละเอียดตามที่ Boone (1992) ได้วิเคราะห์ไว้ดังต่อไปนี้

1. ศึกษาวิจัยชุมชนอย่างสมบูรณ์แบบ
2. เข้าพบกลุ่มอิทธิพลและสนทนาเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของโปรแกรม
3. แสวงหาอาสาสมัครเพื่อช่วยในการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับชีวิตในชุมชน
4. คณะเจ้าหน้าที่และประชาชนในชุมชนร่วมกันเสนอรหัส(Code) หรือสถานการณ์ที่เป็นปัญหาขัดแย้งและร่วมกันกำหนดวิธีปฏิบัติ
5. สังเกตวิถีชีวิตในชุมชนในช่วงเวลาที่ต่างกันรวบรวมเป็นข้อมูลประกอบรายงาน
6. คณะเจ้าหน้าที่ประเมินข้อมูลที่ได้มา
7. คัดเลือกสถานการณ์ขัดแย้งในชุมชน
8. นำสถานการณ์ที่ได้คัดเลือกไปสร้างสื่อการเรียนการสอนที่แสดงถึงสถานการณ์นั้นๆ
9. เริ่มการถอดรหัส (Decoding) หรือให้ประชาชนพิจารณาสถานการณ์ที่ขัดแย้งและแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์โดยการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น
10. คณะทำงานศึกษาผลจากการสนทนาเพื่อกำหนดประเด็น
11. จำแนกเป็นประเด็นย่อยและเข้ารหัสอีกครั้ง
12. เตรียมเอกสารจากการถอดรหัส

13. เสนอรายงานให้กับประชาชนในชุมชน

กล่าวได้ว่า ขั้นตอนการพัฒนาโปรแกรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนทั้ง 13 ขั้นตอนนี้มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาผู้เข้าร่วมโปรแกรมให้เกิดการเรียนรู้ทั้งด้านความรู้ ทักษะ และ การปฏิบัติที่ถูกต้อง หรือเรียกว่าเกิดมโนธรรมสำนึก ที่จะแสดงออกโดยพฤติกรรมวิชาการ ระหว่างการสนทนากับผู้เรียนคนอื่นๆที่เข้าร่วมกิจกรรมได้

Goulet (1977) ได้อธิบายกระบวนการพัฒนาสติสัมปชัญญะหรือการปลุกมโนธรรมสำนึก (Conscientization process) ตามแนวคิดของเพอร์ ไว้เป็นขั้นตอนดังนี้

1. นักการศึกษาเข้าไปสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและปรับตัว ปรับสภาวะของตนเองให้เข้ากับสังคมหรือประชาชนกลุ่มนั้น (เช่น รู้จักและเข้าใจศัพท์และภาษาของเขา)

2. ทำการค้นคว้าแสวงหาอย่างจริงจังเพื่อหา คำหลัก หรือคำสำคัญเพื่อการแตกคำหรือความคิดเพิ่มเติมต่อไปอีกที่เรียกว่า Generative world ในขั้นตอนนี้มี 2 ระดับคือ

2.1 ระดับการกำหนดคำทั่วไป

2.2 ระดับการเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่

3. การเข้าใจความหมายและสถานการณ์ ปรากฏการณ์หนึ่งๆหรือการเข้ารหัสคำเหล่านั้น นำคำเหล่านั้นเข้าสู่ระบบการคิด โดยอาจใช้ภาพหรือการกระตุ้นคนให้หลุดพ้นจากวัฒนธรรมเงียบเพื่อกระตุ้นให้บุคคลเกิดการสร้างวัฒนธรรมของตนเองโดยตนเอง

4. ทำการถอดรหัส ทำความเข้าใจ แปลความ หรือ ตีความหมายและความคิดจากสถานการณ์ โดยมีผู้ประสานงานคอยกระตุ้น (ไม่ใช่ครู) ซึ่งผู้ประสานงานจะเป็นทั้งนักการศึกษาและผู้เรียนไปพร้อมๆกัน และช่วยให้การเสวนาเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

5. การสร้างสรรค์การพัฒนากระบวนการคิดชุดใหม่ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญและนำไปสู่การปฏิบัติ เมื่อถึงจุดนี้ผู้ที่เคยเป็นผู้ไม่รู้หนังสือจะไม่ยอมรับการที่ตนถูกกระทำในฐานะที่เป็น “วัตถุ” อีกต่อไป แต่จะปรับเปลี่ยนบทบาทของตนเองเป็น “ผู้กระทำ” เพื่อบรรลุเป้าหมายของตนเอง

สุนทร สุนันท์ชัย (2523) ได้วิเคราะห์และตีความไว้ว่า วิธีการสอนแบบมโนธรรมสำนึกของ เปาโล เพอร์ มีทั้งหมด 3 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นที่ 1 เรียกว่า Codification หรือการเข้ารหัส เป็นขั้นที่ผู้สอนเสนอสถานการณ์ที่เป็นจริงแก่ผู้เรียน ซึ่งควรได้มาจากการสำรวจในท้องถิ่นและสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้เรียน และจะต้องเป็นสถานการณ์ที่เป็นลักษณะขัดแย้ง (Contradiction) โดยใช้วิธีเสนอสถานการณ์ด้วย วาจา รูปภาพ วัสดุ สไลด์ประกอบเสียง วัสดุสำหรับอ่านคำหลักและอื่นๆ

2. ขั้นที่ 2 เรียกว่า Decoding หรือการถอดรหัส ได้แก่ การถอดความหมายจากสถานการณ์ที่เสนอในขั้นแรก ออกมาด้วยการสนทนาระหว่างครูกับผู้เรียน และระหว่างผู้เรียนด้วยกัน โดยมีวัตถุประสงค์ให้เห็นความหมายในแง่ต่างๆ

3. ขั้นที่ 3 เป็นขั้นวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งเป็นขั้นตอนต่อจากขั้นที่ 2 อีกทีหนึ่ง ขั้นนี้ผู้เรียนจะต้องมีการคิด วิพากษ์วิจารณ์ เป็นการสนทนาที่อยู่ในลักษณะแผ่กระจาย (Divergent) ไปได้ทุกทิศด้วยภาษาง่ายๆ ของผู้เรียนเอง ซึ่งการวิพากษ์วิจารณ์หรือเรียกว่า “จิตสำนึกเปลี่ยนแปลงที่ไร้เดียงสา” (naïve transitivity) ผู้เรียนซึ่งเคยเป็นแค่ผู้ฟัง ก็จะเริ่มตระหนักและมองเห็นปัญหาในสังคมที่เขาดำรงอยู่ และจากขั้นนี้เอง ผู้เรียนก็จะมีวิธีการคิดอย่างใคร่ครวญ วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาต่างๆ ในสังคมได้อย่างลึกซึ้ง ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างจิตสำนึกในระดับที่สี่ หรือเรียกว่า “จิตสำนึกขั้นวิพากษ์วิจารณ์” (Critical Consciousness) หรือถือได้ว่าเป็นการปฏิวัติวัฒนธรรมเงียบ (Culture of Silence) ของวงการศึกษานี้เอง

ในขณะเดียวกัน เปาโล แฟร์ ก็ได้สอนอ่านคำต่างๆ ไปด้วยการเลือกคำหลักมาใช้สอน ซึ่งเป็นคำที่สามารถแตกออกเป็นสระ พยัญชนะ และสามารถจัดลำดับให้เป็นคำขึ้นได้ และเป็นคำที่สามารถสื่อความหมายร่วมกันในหมู่ชนหนึ่งๆ ได้ เปาโล แฟร์ ได้เลือกคำหลัก 17 คำ ไว้สำหรับใช้สอนในโครงการแก้ไขการไม่รู้หนังสือของเขา ซึ่งสามารถแตกออกเป็นสระ พยัญชนะ ได้ครบในการอ่านเขียนภาษาโปรตุเกสและสเปน คำเหล่านี้เขาเรียกว่า Generative Word หมายถึง คำที่ “งอกได้” สามารถแตกออกเป็นคำต่างๆ ได้อีกหลายคำ บางคนเรียกว่า “คำหลัก” ซึ่งเป็นคำธรรมดาๆ ที่เกี่ยวข้อง

อุ้นตา นพคุณ(2527) ได้วิเคราะห์และตีความไว้ว่า ขั้นตอนการสอนของ แฟร์ มี 2 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การเลือกเนื้อหาและคำ คณะเจ้าหน้าที่ของโครงการจะต้องศึกษาสภาวะทางสังคมที่แท้จริงของกลุ่มเป้าหมายโครงการ และพยายามคัดเลือกคำที่สามารถเป็นตัวแทนของสภาวะจริงได้ โดยเฉพาะที่เป็นปัญหาของสังคม ในการศึกษาและรวบรวมคำต่างๆ การเข้าถึงประชาชนและให้ประชาชนช่วยเลือกคำเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและช่วยให้โครงการมีประสิทธิภาพ

ขั้นตอนที่ 2 การสอนจะเริ่มต้นด้วย การจัดสนทนากลุ่ม ภายในกลุ่มดังกล่าวผู้เรียนจะวิเคราะห์วัฒนธรรมของตน ผู้สอนหรือวิทยากรจะแสดงรูปภาพที่ปราศจากคำใดๆ เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือให้ความหมาย

จึงสรุปได้ว่า กระบวนการสอนตามแนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึกนั้นมีขั้นตอนที่สำคัญๆ อยู่ 5 ขั้นตอน คือ

1. การค้นหาปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย
2. การค้นหา “คำ” (Key word) ที่จะใช้ในการเสวนา
3. การทำความเข้าใจในสถานการณ์และการทำให้หลุดพ้นจากวัฒนธรรมเงียบ
4. การเข้ารหัส การถอดรหัส และการวิพากษ์วิจารณ์
5. การนำเสนอแนวคิดใหม่ (New codification)

ระดับของจิตสำนึก

เปาโล แพรร์ ได้แบ่งจิตสำนึกของมนุษย์ออกเป็น 4 ระดับ คือ (ประเสริฐ กิติรัตนตระกูล, 2532)

1. จิตสำนึกที่ยังไม่เปลี่ยนแปลง (Intransitive Consciousness) หมายถึง การที่ประชาชนมีความเชื่อในเรื่องโชคลาง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และโชคชะตา

2. จิตสำนึกกึ่งเปลี่ยนแปลง (Semi-intransitivity Consciousness) หมายถึง การที่ประชาชนยอมลดค่าตัวเอง มีความคิดที่เชื่อมั่นตนเอง รับค่านิยมที่มีการถ่ายทอดมาอย่างเต็มที่จะมีการใช้ความรุนแรง และอารมณ์ในการตัดสินใจปัญหา

3. จิตสำนึกเปลี่ยนแปลงที่ไร้เดียงสา (naïve-transitiveness Consciousness) หมายถึง การที่ประชาชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลง เริ่มตระหนักเห็นปัญหาสังคมของตน เริ่มมีการประท้วงวิพากษ์วิจารณ์ แต่มักจะถูกปลุกกระดมให้เป็นเครื่องมือของกลุ่มผลประโยชน์ ที่เป็นเช่นนี้เพราะประชาชนยังไม่เข้าใจในปรากฏการณ์ต่างๆ ของสังคม และยังไม่ชัดเจนในการวิเคราะห์สังคมปรากฏการณ์นั้น

4. จิตสำนึกขั้นวิพากษ์วิจารณ์ (Critical Consciousness) หมายถึง การที่ประชาชนมีการคิดใคร่ครวญวิพากษ์วิจารณ์ต่างๆ ในสังคมอย่างลึกซึ้ง มีความเชื่อมั่นในตนเอง ยอมรับฟังผู้อื่น และไม่หลีกเลี่ยงภาวะหน้าที่ของตนเอง

ปรัชญาการศึกษาของเปาโล แพรร์

ปรัชญาการศึกษาของเปาโล แพรร์ เริ่มต้นด้วยโลกทัศน์เกี่ยวกับมนุษย์และสัตว์ และได้ตั้งข้อสังเกตถึงความแตกต่างของมนุษย์กับสัตว์ ดังนี้คือ (Freire, 2517)

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบความแตกต่างของมนุษย์กับสัตว์

มนุษย์	สัตว์
1. ในการกระทำของมนุษย์ มนุษย์จะสามารถวิเคราะห์ถึงการกระทำของตนเองได้ มนุษย์จะมีการวางแผน และขั้นตอนในการทำงานได้	1. สัตว์มีการกระทำเช่นเดียวกับมนุษย์ แต่ทำลงไปตามเผ่าพันธุ์ของมัน
2. มนุษย์จะมีการตัดสินใจเมื่อเจอปัญหา มนุษย์จะรู้สึกว่าการกำลังเผชิญกับปัญหา ซึ่งต้องเลือกตัดสินใจ	2. สัตว์จะไม่มี การตัดสินใจเมื่อเวลาพบปัญหา สัตว์จะรู้สึกตัวว่ามันกำลังต้องเผชิญหน้ากับปัญหาที่ต้องเลือก เมื่อพบปัญหา สัตว์จะรู้สึกว่าจะถูกกระตุ้นให้โต้ตอบเท่านั้น

<p>3. มนุษย์มีความสำนึกถึงความมีอยู่ของตน มนุษย์รู้ว่าตนกำลังยืนอยู่บนจุดหนึ่งของประวัติศาสตร์ มนุษย์รู้ถึงอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ของมนุษย์ซึ่งมีความหมายมาก</p>	<p>3. สัตว์ไม่สามารถกำหนดชาติของตนเองได้ และไม่รู้ว่ามันยืนอยู่บนจุดหนึ่งของประวัติศาสตร์ ไม่รู้ว่าตัวเองสร้างประวัติศาสตร์ ดังนั้นสัตว์ไม่ว่าจะอยู่ในป่าหรือในบ้านเมือง ในสวนสัตว์ ก็มีลักษณะเหมือนกัน</p>
<p>4. มนุษย์สามารถปรับตัวให้เข้ากับโลก และปรับโลกให้เข้ากับตัว สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นหรือหามาใช้นั้น ก็เพื่อสนองความต้องการทางร่างกายและจิตใจ</p>	<p>4. สัตว์ก็สามารถปรับตัวให้เข้ากับโลก แต่ไม่สามารถปรับโลกให้เข้ากับตัว สิ่งที่สัตว์สร้างขึ้นมา เช่น รัง สัตว์ไม่ได้สร้างเพราะถูกทำทายนจากธรรมชาติ แต่สร้างขึ้นเพราะการกระตุ้นจากธรรมชาติ คือ สร้างเพราะความจำเป็นในการดำรงชีวิต</p>
<p>5. มนุษย์สามารถประเมินผลงานที่ตกลงไปแล้วว่า เป็นอย่างไร เมื่อไตร่ตรองการกระทำแล้ว ก็สามารถนำมาปรับปรุงใหม่</p>	<p>5. สัตว์ไม่สามารถประเมินผลงานหรือแยกแยะการกระทำได้</p>

จากมโนทัศน์นี้เองที่ทำให้ เปาโล แฟร์ ตระหนักว่ามนุษย์นั้นเป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมตลอดมา ด้วยวิธีการใคร่ครวญ (Reflection) และการลงมือปฏิบัติ มนุษย์นั้นเป็นสัตว์ที่มีชีวิตจิตใจ ไม่ใช่เครื่องจักรกล มนุษย์มีสติปัญญา ความนึกคิด และมีจิตสำนึก

ในทัศนะของ เปาโล แฟร์ สิ่งที่ทำให้มนุษย์ไร้ศักดิ์ศรี คือ การกดขี่ (Oppression) และสภาพของมนุษย์ที่เกิดขึ้น อันเป็นผลจากการถูกกดขี่ คือ วัฒนธรรมเงียบ (Culture of Silence) (อุ้นตา นพคุณ, 2527)

จากแนวความคิดเกี่ยวกับการสอนของ เปาโล แฟร์ นี้ หัวใจสำคัญก็คือ การให้ผู้เรียนมีโอกาสคิด มีการวิพากษ์วิจารณ์ปัญหา ซึ่งถือว่าเป็นขั้นสูงสุดของการสร้างมโนธรรมสำนึก โดยจะต้องผ่านการเสวนา (Dialogue) ซึ่งถือว่าเป็นวิธีการสอนที่สำคัญที่สุดของ เปาโล แฟร์ การเสวนาหรือวิพากษ์วิจารณ์นั้น จะทำให้ผู้เรียนเริ่มตระหนักและเห็นปัญหาในสังคมที่เขาดำรงชีวิตอยู่ ซึ่งการวิพากษ์วิจารณ์นั้นจะเป็นการคิดที่มีลักษณะการมองโลกที่ว่า ความเป็นจริงของโลก มีความเคลื่อนไหว และมีการเปลี่ยนแปลงได้ ข้อเท็จจริงที่พบแล้ว ไม่ใช่ข้อเท็จจริงที่ตายตัวหรือเปลี่ยนแปลงได้ และเป็นความคิดที่นำไปปฏิบัติจริงๆ ได้ ผู้ปฏิบัติจะต้องมีความกล้าที่จะต้องเสี่ยงคิดเสี่ยงทำ กล้าเปลี่ยนแปลงแม้แต่ความคิดของตนเอง (เปลี่ยนเจตคติ) เมื่อถึงเวลาที่เหมาะสม และการวิพากษ์วิจารณ์นี้ เป็นขบวนการเกิดจิตสำนึกในระดับที่ 4 ที่เรียกว่า “การเปลี่ยนแปลงที่ไร้เดียงสา” (Native-transitiveness)

การวิพากษ์วิจารณ์

โรเบิร์ต เอ ดัล (Dahl อ้างถึงใน ชัยอนันท์ สมุทวาณิช, 2523) ได้ให้คำนิยามของวิธีชีวิตที่เป็นประชาธิปไตยที่มีการแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์อย่างเสรี มีลักษณะดังนี้

1. มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนก่อนที่จะมีการตัดสินใจ
2. ไม่ตัดสินใจโต้แย้งโดยวิธีรุนแรง มีขันติธรรม รู้จักประนีประนอม
3. อุดหนุนรับฟังความคิดเห็นซึ่งแตกต่างไปจากตนเอง
4. เคารพสิทธิ เสรีภาพของผู้อื่น ยอมรับความเสมอภาคระหว่างบุคคล

นิลบล ฉลวยศรี(2536) ซึ่งได้ทำการวิจัยเรื่อง"วิธีการสอนโดยผสมผสานระหว่างการสอนแบบคิดเป็นกับการสอนของเปาโล แพร์รี่ เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนในระดับหมู่บ้าน" ได้ให้นิยามและความหมายของลักษณะดังกล่าวไว้ดังนี้

1. การพูดคุย แลกเปลี่ยน ความคิดเห็นก่อนที่จะมีการตัดสินใจ

มนุษย์ทุกคนมีสติปัญญาที่จะคิดอ่านร่วมกันและเป็นตัวของตัวเอง ขณะเดียวกันในการตกลงใจของกลุ่มคนแบบประชาธิปไตยนั้น จะต้องร่วมกันตัดสินใจ ซึ่งก่อนจะร่วมตัดสินใจได้นั้นจะต้องมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในประเด็นที่จะต้องตัดสินใจ ในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นนั้น แต่ละคนจะเสนอสิ่งที่ตนเชื่อว่าเป็นข้อเท็จจริง (Fact) และความคิดเห็น (Idea) ของตนให้ผู้อื่นได้ฟัง พยายามเอาความสมเหตุสมผลมาหักล้างเพื่อหาข้อยุติ ควรตัดสินใจโดยอาศัยเสียงข้างมาก เพราะทุกคนมีสิทธิ มีเสียง มีผลประโยชน์ในสังคมไม่ยิ่งหย่อนกว่ากัน ดังนั้นสิ่งที่คนส่วนมากยอมรับ ย่อมถือได้ว่าเป็นความต้องการของคนส่วนใหญ่ แต่อย่างไรก็ดี บุคคลที่มีเสียงข้างน้อยหรือไม่เห็นด้วยในมตินั้น จะได้รับความคุ้มครองเท่ากับบุคคลอื่น จะถือว่าเป็นฝ่ายตรงข้ามหรือคนนอกสังคมไม่ได้

2. การตัดสินใจโต้แย้งด้วยสันติวิธี

เมื่อเกิดข้อขัดแย้ง ย่อมจะเกิดการถกเถียงเป็นธรรมดา แต่ผู้มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย จะไม่กล่าวหาผู้ใดง่าย ๆ จะฟัง และคิดตามไปด้วย พยายามหาเหตุผลมาโต้แย้ง หักล้าง มุ่งประนีประนอมความคิดเห็นของกลุ่ม ไม่ตั้งต้นเอาแต่ความคิดของตน พิจารณาตนเองและผู้อื่น คือดูทั้งด้านดีและด้านเสียของตนเองและผู้อื่น การประนีประนอมนั้น อาจทำได้โดยการออกเสียงว่า ในสถานการณ์เช่นนี้ จะดำเนินการอย่างไร ใช้เสียงข้างมากเป็นเครื่องตัดสินใจโต้แย้ง

3. การอดทนรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากตนเอง

ความคิดเห็นของแต่ละคน ย่อมถือว่ามีค่าเสมอกัน ไม่ถือเอาความเห็นของตนเป็นใหญ่แต่ฝ่ายเดียว โดยจะต้องมีทั้งการเคารพความคิดเห็นของตนเองและความคิดเห็นของผู้อื่น ซึ่งการเคารพความคิดเห็นของตนเอง หมายถึง ความเชื่อมั่นมั่นในความคิดของตนเองว่ามีความสำคัญเทียบเท่ากับความคิดเห็นของผู้อื่น และการเคารพความคิดเห็นของผู้อื่น หมายถึง การยอมรับฟัง

ความคิดเห็นของผู้อื่นซึ่งแสดงออกได้ทั้ง กาย วาจา และ ใจ เช่น แสดงกริยามารยาทที่ส่อรวม ไม่พูดแทรกหรือพูดจาเยาะเย้ย และตั้งใจให้เป็นธรรมเนียม เว้นอคติ เป็นต้น

4. เคารพเสรีภาพของผู้อื่น ยอมรับความเสมอภาคระหว่างบุคคล

แนวคิดประชาธิปไตยถือว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาเท่าเทียมกัน เสมอภาคกันในฐานะที่เป็นมนุษย์ แต่ความเสมอภาคนี้ ไม่ได้หมายความว่า มนุษย์จะต้องเหมือนกันหรือเท่าเทียมกันในทุกๆด้าน ย่อมเป็นไปได้ ดังนั้นความเสมอภาคจึงหมายถึง จะต้องมีความยุติธรรมแก่บุคคลทุกๆคนเท่าเทียมกัน

5. การวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์

การวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์ หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงความคิดเห็นออกมาทางด้านอารมณ์ ความรู้สึก เจตคติที่เป็นคำพูด โดยเป็นคำพูดที่มีการไตร่ตรอง พิสูจน์ให้เห็น ไม่อยู่ในลักษณะงมงาย เป็นการพูดคุยอย่างมีความยับยั้งชั่งใจ ไม่ผูกพันอย่างมีอารมณ์ ไม่เอาอารมณ์เป็นใหญ่ ไม่ยึดมั่นกับความคิดที่มีอยู่เดิม ใช้สติปัญญาในการพูด มีความสมเหตุสมผล คือ เป็นเหตุผลที่มีข้อเท็จจริงยอมรับ นอกจากนั้นยังรวมถึง การวิพากษ์วิจารณ์สิ่งใหม่ๆ ประสพการณ์ใหม่ๆอย่างเป็นตัวของตัวเอง กล่าวแสดงออกอย่างอิสระ

ซึ่งลักษณะดังกล่าวเทียบเคียงได้กับลักษณะของบุคคลที่มีจิตสำนึกวิพากษ์วิจารณ์ที่ดี ซึ่งครอบคลุมทั้งด้านการวิพากษ์วิจารณ์ การรับฟังผู้อื่น และมารยาทในการวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งสังคมไทยปัจจุบันก็เป็นสังคมประชาธิปไตยการแสดงออกหรือแสดงความคิดเห็นต่างๆจึงควรอยู่ในหลักการของประชาธิปไตย

ดังนั้นการวิพากษ์วิจารณ์ คือ พฤติกรรมของการเสวนา ซึ่งหมายถึง พฤติกรรมการแสดงออกด้วยคำพูด กล่าวแสดงความคิดเห็น มีความเชื่อมั่น ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ซึ่งจะไปสู่ข้อสรุปเพื่อการตัดสินใจหรืออยู่ในลักษณะแผ่กระจาย (Divergent) ไปได้ทุกสารทิศด้วยภาษาง่ายๆ ของผู้เรียนเอง (สุนทร สุนันท์ชัย, 2517)

จากการที่ได้ศึกษาแนวความคิด และวิธีการสอนแบบมโนธรรมสำนึกของเปาโล แฟร์พอจะสรุปได้ว่า วิธีการสอนแบบมโนธรรมสำนึกของเปาโล แฟร์ นี้ เป็นการให้ความรู้หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ได้ผลและมีประสิทธิภาพมาก เพราะผู้เรียนสามารถแสดงความคิดเห็นอย่างเสรีภาพ ได้วิพากษ์วิจารณ์แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ในสิ่งที่ปัญหาหรือในสิ่งใกล้ตัว และสิ่งหนึ่งที่สำคัญคือ การนำสื่อมาใช้ ซึ่งจะเป็นสิ่งที่สามารถกระตุ้นความคิดและความสามารถ พร้อมทั้งสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นจริงที่ผู้เรียนประสบอยู่ อันจะนำไปสู่การถกเถียงและการหาข้อสรุปได้

ตอนที่ 4 ละครเพื่อการพัฒนา

คุณค่าและความสำคัญของศิลปะการละคร

ศิลปะการละครถือได้ว่าเป็นเรื่องที่มีความสำคัญมาตั้งแต่อดีต ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบละครนอก ละครใน ละครรำต่างๆ ล้วนแล้วแต่มีคุณค่า หลังจากรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ได้นำเอาละครมาใช้สื่อเพื่อสร้างค่านิยม รวมถึงการใช้สื่อศิลปะและเผยแพร่แนวคิดที่มีประโยชน์ แสดงให้ประชาชนได้ชมอย่างจริงจัง ซึ่งต่อมาในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ให้หลวงวิจิตรวาทการ แต่งบทละครต่างๆ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสร้างชาติและแทรกแนวคิดชาตินิยม ซึ่งพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี (พ.ศ.2418) สมัยนั้น (ประจักษ์ศิลปาคม, 2528) ได้กล่าวไว้

การนาฏดุริยางค์ คือ การแสดงละครและการดนตรีนั้นเป็นส่วนอันสำคัญอย่างหนึ่ง แห่งวัฒนธรรมของนานาชาติ ประเทศชาติใดที่เจริญอยู่ในความเป็นเอกราช ก็ยิ่งควรบำรุงปัจจัยแห่งวัฒนธรรมเหล่านี้ให้วัฒนาถาวร ปวงชนของชาติจะได้มีศิลปะอันรุ่งเรืองเป็นเครื่องแสดงชีวิตจิตใจของคน ว่ามีลักษณะพิเศษเป็นอิสระเฉพาะตน

จะเห็นได้ว่าในสมัยนโยบายการปกครองของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ส่งเสริมและสนับสนุนการใช้สื่อละครเพื่อการเมืองอย่างมาก บทละครของหลวงวิจิตรวาทการ จึงมีอิทธิพลต่อการสร้างวัฒนธรรมชาตินิยม และยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน คือ เพลงปลุกใจ และสำนวนต่างๆ ในบทละคร ตลอดจนแนวความคิดในการทำละครอิงประวัติศาสตร์ในปัจจุบัน (ประจักษ์ศิลปาคม, 2528)

แม้ในสมัยปัจจุบันศิลปะการละครก็ยังคงมีความสำคัญและสะท้อนให้เห็นคุณค่าต่างๆ ท่ามกลางยุคสมัยที่แปรเปลี่ยน ซึ่ง เซกสเปียร์ นักประพันธ์ชาวอังกฤษที่มีชื่อเสียงได้กล่าวไว้ว่า “ละครคือกระจกส่องชีวิต” เช่นเดียวกับอริสโตเติล นักปราชญ์ชาวกรีกพูดถึงละครว่า “เป็นการเสนอเรื่องราวที่เลียนแบบการกระทำของมนุษย์ และความจริงที่ได้รับจากละครไม่ใช่เป็นแต่เพียงข้อเท็จจริงของยุคหนึ่งยุคใดแต่ความเป็นจริงตลอดกาลเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์”

ฉวีวรรณ กิณาวงศ์ (2520) กล่าวถึงประโยชน์ถึงละครว่า “ประโยชน์ที่มีคุณค่ามากมาย การแสดงละครได้มีส่วนช่วยให้ประสบการณ์ด้านการแสดง การใช้สติปัญญาพัฒนาจิตใจ และมีส่วนช่วยเหลือในการพัฒนาตนเอง ตลอดจนพัฒนาการเข้าสังคมมนุษย์อีกด้วย”

สุจิต เพียรชอบ (2524) กล่าวถึงคุณค่าของละครไว้ดังนี้ “มนุษย์เราชอบความสำราญใจ ชอบความบันเทิง ศิลปะการละครช่วยให้ความบันเทิง เพราะช่วยคลายความเครียด สมองแจ่มใส จิตใจร่าเริง ช่วยให้ความรื่นรมย์แก่ผู้อื่นได้เป็นอย่างมาก ความสามารถในการแสดงช่วยให้เป็นคนมีบุคลิกภาพ ท่วงท่าที่ ทำที่ และการวางตัวได้ดีในทุกโอกาส มีความคล่องตัว สามารถช่วยให้กิจกรรม

หรือพิธีการต่างๆ ดำเนินไปด้วยดี และถ้ามีโอกาสแสดงออกมากขึ้น ก็จะทำให้เกิดทักษะในการแสดงประสบผลสำเร็จ มีความมั่นใจและกล้าแสดงออกมากขึ้น”

สนม ครูทเมือง (2545) กล่าวถึงประโยชน์ของละครว่า “ประโยชน์ที่ได้จากการสอนโดยวิธีการละครนั้นมีมากมาย เช่น ได้รับประสบการณ์ตรง เป็นการฝึกทักษะพูด ฟัง อ่าน และเขียน ฝึกการทำงานร่วมกัน ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง มีการพัฒนาบุคลิกลักษณะ ตลอดจนทางด้านจิตใจ ทำให้เกิดความชื่นชอบในการเรียนภาษาไทยเป็นอย่างดี”

จะเห็นได้ว่า ศิลปะของการละครเป็นศิลปะร่วม ที่รวมศิลปะหลายแขนงเข้าด้วยกัน นับตั้งแต่ศิลปะของการประชาสัมพันธ์ การแสดง การกำกับการแสดง การออกแบบสร้างฉากและเครื่องแต่งกาย การออกแบบและจัดแสง ตลอดจนศิลปะด้านอื่นๆ อีกมาก ซึ่งอาจรวมศิลปะของดนตรี การรำ หรือการเต้นรำ ตามแต่ลักษณะและแนวการสอนของละครเรื่องนั้นๆ

การตีความทางปรัชญา วิเคราะห์ตัวละคร เป็นไปอย่างสนุกสนาน ชิกมันด์ ฟรอยด์ และคอนสแตนติน สตานีลาฟสกี ถูกนำมาใช้อย่างครีๆ กลางๆ มีลักษณะที่ขาดมิได้ในศิลปะการละคร คือ การสื่อสารกันในระดับความรู้สึก ซึ่งยากต่อการตีความ วิเคราะห์ และถ่ายทอดด้วยภาษาอักษร เพราะมันเป็นภาษาที่เกิดขึ้นให้ประจักษ์แจ้งต่อหน้าต่อตาฉบับพลันในทันทีของขบวนการ ความสัมพันธ์ของมนุษย์ ผู้ดู ผู้แสดง โดยไม่มีสื่ออื่นใดมาขวางกั้น

รูปแบบศิลปะการละครเพื่อการพัฒนา

รูปแบบของการนำศิลปะการละครไปใช้เพื่อการพัฒนา ทั้งที่เป็นการพัฒนาผู้เรียนในระบบการศึกษาและนอกระบบการศึกษา มีหลากหลายรูปแบบ หากแต่รูปแบบที่เป็นที่แพร่หลายและนิยมใช้กันในหลายๆประเทศ มีดังต่อไปนี้ (พินิตา ฐาปนางกูรและคณะ,2547)

1. Drama in Education (DIE)

เป็นกิจกรรมทางการละครเพื่อการเรียนรู้รูปแบบหนึ่งที่เกิดขึ้นในประเทศอังกฤษ ใช้ในการเรียนสอนวิชาต่างๆที่ผู้สอนจะวางแผนกิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เนื้อหาวิชานั้นๆผ่านประสบการณ์สมมติ โดยให้ผู้เรียนสวมบทบาทเป็นตัวละครต่างๆรวมกับผู้สอน (Leader in role) โดยมีเป้าหมายให้ผู้เรียนเข้าใจบทเรียนผ่านการลงมือปฏิบัติ (learning by doing) ซึ่งพรรัตน์ ดำรุง (2547) ได้อธิบายคำว่า Drama in Education ไว้ดังนี้

ละครในการศึกษา หรือ ละครการศึกษา DIE เป็นกระบวนการการเรียนการสอนที่ใช้กิจกรรมทางละครมาปรับใช้โดยนักการศึกษาจากประเทศอังกฤษ โดยมี “ครู” เป็นผู้รับผิดชอบวางแผนในการจัดกิจกรรมต่างๆโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนาผู้เรียน แสวงหาแนวทางความคิด และการแก้ปัญหาโดยผ่านการแสดงบทบาทสมมติ(Role-play) การเล่นละครด้นสด (improvisation) ซึ่งมุ่งเน้นที่การพัฒนาจินตนาการ การทำงานร่วมกันของผู้เรียนผ่านการ

แสดงออก (acting out) เสริมสร้างความเชื่อมั่น และเรียนรู้ที่จะรับผิดชอบ และวิเคราะห์บทบาท การแสดง และการทำงานอย่างมีเหตุมีผล ขณะที่ทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนๆในกลุ่ม ละคร การศึกษา DIE ต้องมีการวางแผนที่ดี และเป็นโครงการที่ต่อเนื่อง หัวข้อที่ใช้วางแผนนั้น เป็นหัวข้อ ที่ก่อให้เกิดการพัฒนาทางความคิด การใช้เหตุผล ความเข้าใจผู้อื่น การพัฒนาตนเองและกลุ่ม พัฒนาความคิดด้านสังคม การใช้ภาษา และการเรียนรู้วิชาอื่นๆที่มีประโยชน์ต่อเด็กๆในกลุ่ม ละครประเภทนี้ไม่ต้องการผู้ชม แต่หากมีการตกลงระหว่างผู้นำกิจกรรม(ครู)กับผู้ร่วมกิจกรรม ก็ สามารถพัฒนาจนเป็นการแสดงเต็มรูปแบบได้

2. Theatre in Education (TIE)

ละครเพื่อการศึกษาเป็นกิจกรรมการแสดงละครโดยกลุ่มหรือคณะละครมืออาชีพ (Professional theatre group) ที่จัดแสดงละครโดยมีเป้าหมายเพื่อให้การศึกษา และปรับเปลี่ยนทัศนคติของผู้ชมตามเป้าหมายที่ได้วางไว้ โดยใช้สื่อการละครเป็นเครื่องมือ ดังนั้น การจัดการแสดงละครเพื่อการศึกษาจึงต้องมีการค้นคว้าหาข้อมูลทั้งทางด้านเนื้อหาที่ต้องการนำเสนอ และศึกษาผู้ชมที่เป็นกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ บนพื้นฐานของจิตวิทยาพัฒนาการและความต้องการของเยาวชนในกลุ่มวัยต่างๆที่มีความแตกต่างกันออกไปเช่น การจัดแสดงละครสำหรับเด็กชั้นประถมศึกษาย่อมมีรูปแบบการนำเสนอที่แตกต่างไปจากละครสำหรับวัยรุ่น ทั้งนี้เพื่อให้การจัดแสดงละครบรรลุผลตามวัตถุประสงค์ ปาริชาติ จึงวิวัฒนาการนี้ ได้ให้คำจำกัดความละครเพื่อการศึกษาไว้ดังนี้

ละครเพื่อการศึกษา (Theatre in Education หรือ TIE) หมายถึง ผลงานละครเวทีที่ยังคงรักษาไว้ซึ่งองค์ประกอบของละครเวทีโดยทั่วไป เพียงแต่อาจจะมีการลดรูปลงให้คงไว้เพียงความเรียบง่ายเชิงเทคนิค เพื่อความคล่องตัวในการสัญจรไปตามสถานที่ต่างๆละครเพื่อการศึกษาที่ดีจะต้องเน้นคุณภาพในการนำเสนอ ซึ่งรวมถึงการแสดง การกำกับการแสดง การเขียนบท ตลอดจนการออกแบบกิจกรรมและการออกแบบองค์ประกอบในทุกด้านอย่างมืออาชีพ ละครเพื่อการศึกษา มุ่งเน้นที่จะใช้ประสบการณ์จากการชมละครเวทีมาเป็นเครื่องมือในการให้การศึกษาแก่ผู้ชม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ละครเพื่อการศึกษาเป็นเครื่องมือกระตุ้นผู้ชมต้องคิดตั้งคำถาม และแสวงหาคำตอบอันเป็นสาระสำคัญต่อการใช้ชีวิต โดยมากแล้วรูปแบบของละครเพื่อศึกษามักจะเป็น การพบกันครึ่งทางระหว่างละครเวทีและละครสร้างสรรค์ เนื่องจากมีทั้งการนำเสนอละครให้กับผู้ชมด้วยนักแสดงมืออาชีพ และมีกิจกรรมแบบละครสร้างสรรค์ที่จะดึงการมีส่วนร่วมจากผู้ชมเพื่อกระตุ้นให้เกิดการอภิปรายในหัวข้อที่ต้องการ ซึ่งบางครั้งก็มีการให้ผู้ชมเข้าบทบาทสมมติในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้วย

TIE เกิดขึ้นเริ่มแรกในประเทศอังกฤษในช่วงทศวรรษที่ 1960 และแพร่หลายไปทั่วโลก ปัจจุบันมีกลุ่มละครเพื่อศึกษามากมาย ที่เข้าไปจัดกิจกรรมละครเพื่อการศึกษาในโรงเรียนใน

ประเทศต่างๆในประเทศไทยก็มีกลุ่มหรือคณะละครเพื่อการศึกษาเช่นเดียวกัน อาทิ สถาบัน ศิลปวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา (มาया) เป็นต้น

3. Creative Drama

ละครสร้างสรรค์ เป็นรูปแบบหนึ่งในเครื่องมือการพัฒนาทักษะต่างๆของผู้เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งเป็นรูปแบบที่พัฒนาขึ้นในสหรัฐอเมริกา โดยมีกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะต่างๆอย่างมีขั้นตอน เช่น พัฒนาสมาธิ การสังเกต จินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ การคิดวิเคราะห์ การสื่อสารทางกาย และการใช้ภาษา การอ่าน พัฒนาทักษะทางสังคม การเคารพในตนเองหรือการเห็นคุณค่าเชิงบวก ในตนเอง การตระหนักถึงประเด็นปัญหาสังคม เข้าใจสภาพความเป็นจริงของสังคม เข้าใจใน ศิลปะที่แท้ของศิลปะการละคร และพัฒนาให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีจิตใจที่ละเอียดอ่อน

4. Sociodrama

Sociodrama สร้างสรรค์โดย Jacob Levy Moreno นักการละครชาวออสเตรีย ที่มีพื้นฐานการศึกษาปริญญาด้านจิตวิทยาและด้านการแพทย์ Sociodrama เป็นกระบวนการกลุ่ม (Group process) ที่เน้นการแก้ปัญหาส่วนบุคคล อาจคล้ายการ “บำบัด” แต่เป็นการให้ผู้เข้าร่วม กิจกรรม ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่มีปัญหาบางอย่างร่วมกันหรือคล้ายคลึงกัน ได้ “ทดลอง” เฉกฉวยกับ สถานการณ์ที่สมมติขึ้นแล้วแสดงออกซึ่ง ความเห็น ความรู้สึก หรือมีปฏิริยาต่อสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิต โดยมีได้มีการซักซ้อมมาก่อน ซึ่งจะช่วยให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ซักซ้อมการ แก้ปัญหาต่างๆและประเมินถึงผลได้ผลเสีย เป็นกิจกรรมที่ดึงผู้เข้าร่วมกิจกรรมออกมาจากเก้าอี้ และทดลองสำรวจประเด็นต่างๆซักซ้อมประเด็นหรือเหตุการณ์ ผ่านการแสดงออกในสถานการณ์ สมมติ ที่ผู้ร่วมกิจกรรมจะสวมบทบาทเป็นตัวละครที่ผจญกับเรื่องราวที่ยากต่อการตัดสินใจและ แก้ไข เพื่อให้แต่ละคนได้เข้าใจตนเองและผู้อื่นมากขึ้น

โครงสร้างหลักของ Sociodrama มี 3 ขั้นตอน คือ อุ่นเครื่อง (Warm up) การแสดง บทบาท (Enactment) และการแลกเปลี่ยน (Sharing)

ขั้นตอนการอุ่นเครื่องนั้น Moreno เห็นว่าเป็นขั้นตอนพื้นฐานเพื่อเตรียมความพร้อม สำหรับผู้เข้าร่วมกิจกรรมสำหรับขั้นตอนการแสดงบทบาท ดังนั้น การเตรียมพร้อมด้านทักษะการ แสดงจึงอาศัยแบบฝึกหัดที่ใช้ฝึกฝนนักแสดงละครเวที (actor) ที่ประกอบด้วยกิจกรรมพัฒนา ทักษะทางกาย เสียง ประสาทสัมผัส จินตนาการและอารมณ์

ขั้นตอนต่อมาคือการแสดงบทบาทในสถานการณ์สมมติ เช่น ผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่เป็นกลุ่มครู ต้องการพัฒนานักเรียนที่มีปัญหาในชั้นเรียน จึงร่วมกันสร้างสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในห้องเรียน และ ให้ผู้เข้าร่วมแต่ละคนได้ทดลองสวมบทบาทครู เพื่อทดลองเฉกฉวยกับสถานการณ์ และหาทางออก ให้กับสถานการณ์นั้นๆในหลายวิธี บนวิธีคิดที่ว่า “ถ้าสมมติเหตุการณ์เป็นแบบนี้ แล้วจะแก้ไข อย่างไร?” ซึ่งเป็นวิธีคิดเดียวกันกับ The Magic If เป็นทฤษฎีที่เป็นแนวทางในการพัฒนานักแสดง

ของ Konstantin Stanislavski นักการละครและผู้กำกับการแสดงชาวรัสเซียผู้มีชื่อเสียงก้องโลก แต่ทั้งนี้ คุณภาพในการแสดงไม่ใช่สิ่งที่เป็นหรือเป็นจุดมุ่งเน้นของกระบวนการ ในกรณีนี้เป็นเช่นเดียวกับละครสร้างสรรค์ (Creative Drama) ที่เน้นกระบวนการไม่เน้นผลผลิตทางการละคร (Process, not product)

ต่อจากขั้นตอนที่ 2 เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดหรือความรู้สึกผ่านการพูดคุย ที่ผู้นำกิจกรรมจะเป็นผู้ช่วยป้อนคำถามและนำการพูดคุยแลกเปลี่ยน

Sociodrama เป็นกระบวนการทางการละครที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับบริบทต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนการสอนวิชาต่างๆในโรงเรียน การพัฒนาบุคคลในองค์กร การพัฒนาด้านศาสนา จริยธรรม พัฒนาชุมชน หรือแม้กระทั่งนำไปประยุกต์ใช้เพื่อการบำบัดทางจิต (Psychotherapy) ก็ทำได้ อีกทั้งยังเป็นกระบวนการที่ปรับใช้ได้กับกลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ทุกผู้ทุกวัย

5. Forum Theatre

Forum Theatre เป็นกระบวนการละครที่พัฒนาขึ้นโดย Augusto Boal นักการละครชาวบราซิลผู้ก่อตั้งคณะละคร Theatre of the Oppressed หรือ ละครเพื่อผู้ถูกกดขี่ ซึ่งได้รับอิทธิพลทางความคิดจาก Paulo Freire นักปรัชญาการศึกษาคนสำคัญ ผู้แต่งหนังสือ Pedagogy of the Oppressed หรือ การศึกษาสำหรับผู้ถูกกดขี่ อันเป็นหนังสือที่ทำให้นักปรัชญาการศึกษาท่านนี้มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วโลก

Forum Theatre เป็นหนึ่งในรูปแบบกิจกรรมที่ Boal พัฒนาขึ้นจากประสบการณ์ที่ได้นำศิลปะการละครไปใช้ในการแก้ไขปัญหาชุมชน บนพื้นฐานวิสัยทัศน์ที่ว่า “ปัญหาของปัจเจกบุคคลคือปัญหาของสังคม” จึงเป็นการแสดงโดยนักแสดงอาชีพที่จำลองสถานการณ์ของประเด็นปัญหาให้กับกลุ่มผู้เข้าร่วมกิจกรรม และเมื่อการแสดงมาถึงจุดๆหนึ่งที่ตัวละครต้องแก้ไข หรือตัดสินใจ ปัญหา ก็จะหยุดการแสดง เพื่อให้ร่วมกันเสนอทางออก หรืออาจทดลองสวมบทบาทตัวละครนั้นๆ ด้วยตนเอง เป็นการซักซ้อมการแก้ไขปัญหาหรือการตัดสินใจกระทำใดๆเพื่อที่จะเห็นผลลัพธ์หรือผลที่ตามมา ซึ่งจะเห็นผลลัพธ์ได้จากปฏิกริยาตอบโต้ของนักแสดงอาชีพต้นสทบบทบาทของตน โดยมีได้ซักซ้อมมาก่อน Boal ได้เรียกกลวิธีนี้ว่าเป็น กลวิธีซักซ้อมความเป็นจริง (Rehearsal for reality)

ทั้งหมดนี้ได้สะท้อนถึงอิทธิพลทางความคิดที่ได้รับจาก Paulo Freire ซึ่งได้นิยามปรัชญาการศึกษาของตนว่า เป็นกระบวนการ 2 ขั้นตอน ขั้นตอนแรกคือการสร้างการรับรู้และคิดอย่างวิเคราะห์หรือวิจารณ์ นั่นคือรับรู้ว่าคุณถูกบีบคั้น และปฏิบัติอย่างมีวิจารณญาณ (Praxis) เพื่อให้ผ่านพ้นจากสภาพที่ถูกบีบคั้น ส่วนขั้นตอนที่สองคือ พยายามปฏิบัติทางวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง เพื่อเปลี่ยนแปลงและปลดปล่อยระบบจากความบีบคั้นทั้งปวง

Forum Theatre แพร่หลายไปทั่วโลก ซึ่งนักการละครเพื่อการพัฒนานิยมนำรูปแบบนี้ไปใช้ อีกทั้งนักการละครเพื่อการศึกษายังจัดให้ Forum Theatre เป็นกระบวนการละครเพื่อการศึกษาอีกด้วย นอกจากรูปแบบ Forum Theatre แล้ว Boal ได้พัฒนารูปแบบละครเพื่อการพัฒนาอื่นๆอีกหลายรูปแบบที่ล้วนแต่มีประสิทธิผลในทางปฏิบัติทั้งสิ้น

6. Process Drama

กระบวนการละคร หรือ Process Drama เป็นรูปแบบการใช้ละครเพื่อการเรียนรู้และพัฒนาผ่านประสบการณ์จากโลกสมมติ (Fictional world) ที่ผู้นำกิจกรรมและผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ร่วมกันสร้างขึ้น ผู้บุกเบิกให้เกิดกระบวนการละครรูปแบบนี้คือ Dorothy Heathcote ครูชาวอังกฤษผู้ชวนนักเรียนเล่นบทบาทสมมติ (Role play) เพื่อเรียนรู้บทเรียนในห้องเรียน โดยมี Cecily O'Neill นักการละครชาวอังกฤษ และ John O'Toole นักวิชาการและนักการละครชาวออสเตรเลีย เป็นผู้พัฒนาและเผยแพร่ไปยังประเทศนิวซีแลนด์, แคนาดา, อัฟริกาใต้, ฟินแลนด์, ฮองกง, ญี่ปุ่น และ อินเดีย

Process Drama เป็นกระบวนการละครที่ไม่มีผู้ชมอย่างเป็นทางการ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะผลัดกันสวมบทบาทสมมติและด้นสด (improvise) สถานการณ์ที่ผู้นำกิจกรรมได้วางไว้ ซึ่งในบางกิจกรรมผู้เข้าร่วมจะต้องทำหน้าที่เป็นผู้ดู (spectator) ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของแต่ละกิจกรรม และเป็นกระบวนการที่นำไปใช้ได้กับการเรียนรู้บทเรียนต่างๆในห้องเรียน และใช้ได้กับงานพัฒนาเชิงสังคม

การออกแบบ Process Drama ค่อนข้างซับซ้อนสำหรับผู้ที่ไม่เข้าใจประสบการณ์หรือไม่เข้าใจการใช้ศิลปะการละครเพื่อการเรียนรู้และเพื่อการพัฒนา ด้วยโครงสร้างของกิจกรรมเสมือนเป็นละครหนึ่งเรื่อง เส้นการเดินเรื่องของละครในแต่ละฉากจะใช้กิจกรรมที่แตกต่างกันออกไปเป็นรูปแบบเพื่อการดำเนินเรื่อง ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจในเนื้อหา การปรับเปลี่ยนทัศนคติ การเรียนรู้ที่จะเข้าใจผู้อื่น และการย้อนมองตนเองหรือค้นพบตนเองระหว่างร่วมกิจกรรม

ยกตัวอย่างกระบวนการละครที่เกี่ยวข้องกับ “ความรุนแรงในครอบครัว” เป็นขั้นตอนดังนี้

1. เริ่มต้นด้วยผู้นำกิจกรรมนำข่าวหนังสือพิมพ์ หรือ อาจจะเป็นกระดาษที่พิมพ์หัวข้อข่าวมาแจกให้ผู้เข้าร่วมได้อ่าน เป็นข่าวเกี่ยวกับหญิงที่ถูกฆาตกรรมภายในบ้าน ซึ่งสามีของหญิงผู้ถูกฆาตกรรมให้การว่ามีขโมยขึ้นบ้าน

2. แล้วนำผู้เข้าร่วมกิจกรรมเข้าสู่กระบวนการโดยให้ทุกคนสวมบทบาทเป็น นักข่าว และเชิญนักข่าวไปทำข่าวฆาตกรรมในที่เกิดเหตุในบ้านหลังหนึ่ง ซึ่งมีรอยเทปภาวดิดเป็นเส้นรอบตัวของผู้หญิงที่นอนเสียชีวิตอยู่บนพื้น ผู้นำกิจกรรมสวมบทเป็นตำรวจหรือนิติเวชที่กำลังสำรวจร่องรอย พร้อมทั้งให้ ข้อมูล แก่นักข่าวที่ได้รับคำสั่งให้มาทำข่าวเรื่องนี้

3. เมื่อการให้ข่าวสิ้นสุดลง กิจกรรมต่อไป ผู้นำกิจกรรมสวมบทบาทบรรณาธิการข่าวจัดประชุม กับนักข่าวเพื่อสรุปข่าวเบื้องต้น และให้นักข่าวไปหาข้อมูลจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้หญิงที่เสียชีวิตในบ้านของตนเอง ซึ่งมีร่องรอยการถูกรายก่อนเสียชีวิต สำหรับผู้ที่ถูกสัมภาษณ์มีอิสระที่จะสร้างเรื่องราวตามบทบาทของตนเองได้อย่างเต็มที่

4. แบ่งผู้เข้าร่วมกิจกรรมออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มหนึ่งรับบทเป็นนักข่าว อีกกลุ่มรับบทเป็นตัวละครต่างๆที่รู้จักหรือเป็นเพื่อนบ้านของหญิงผู้ตาย เพื่อให้นักข่าวไปสัมภาษณ์หาข้อมูล

5. กิจกรรมต่อมาอาจจะเป็นกิจกรรม “เก้าอี้ร้อน (hot seating)” ที่ผู้นำกิจกรรมหรืออาจเป็นผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่ประสงค์จะสวมบทบาทเป็น สามีของหญิงผู้ตาย ในงานแถลงข่าว หรือให้สัมภาษณ์นักข่าว ซึ่งผู้ที่สวมบทบาทสามีมีอิสระในการสร้างเรื่องราวของตนเองว่าจะมีส่วนเกี่ยวข้องหรือไม่ก็ได้ กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมปลายเปิด บางครั้งผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะเอาความจริงเอาจังกับการสัมภาษณ์ในรูปแบบเก้าอี้ร้อนนี้มาก และมักจะมีประเด็นทางจริยธรรมเกิดขึ้นเสมอ

6. หากต่อมาอาจเป็น “พิธีกรรม” ที่จะ เป็น งานศพ งานเลี้ยงวันเกิด หรืองานแต่งงาน ก็ได้ ที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมจะสวมบทบาทเป็นผู้ที่มาในงาน ซึ่งผู้เข้าร่วมจะเลือกเป็นตัวละครใดๆก็ได้ที่มาร่วมงาน กิจกรรมนี้เป็นกิจกรรมที่จำเป็นต่อการสร้างความรู้สึกร่วมให้เกิดขึ้นต่อหญิงผู้ตายมากขึ้น

7. หลังงานพิธีกรรม ผู้นำกิจกรรมอาจเปิดเพลงบรรเลงในแนวทางที่ทำให้ผู้ฟังเกิดความคิดคำนึง พร้อมกับทบทวนเหตุการณ์ที่ผ่านมา ซึ่งอาจจะสะท้อนให้เห็นตนเองได้ในบางแง่มุม

8. เข้าสู่กิจกรรมการเขียน ซึ่งอาจให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้สวมบทบาทเป็นผู้หญิงที่ถูกฆาตกรรม ซึ่งก่อนเสียชีวิต ได้เขียนบันทึก หรือเขียนจดหมายถึงตนเอง บรรยายชีวิตของตน หรืออาจเป็นการเขียนข่าวในบทบาทของนักหนังสือพิมพ์ที่สะท้อนความรู้สึกต่อข่าวที่ตนได้สัมผัส

9. นำข้อเขียนมาแลกเปลี่ยนอ่าน หรือ ปิดบณฉิ่ง เพื่อให้ทุกคนได้อ่าน

10. อาจจะมีการพูดคุยต่อเรื่อง หากเห็นว่าเหมาะสม

โครงสร้างของ Process Drama มีความซับซ้อนอยู่บ้าง หากผู้ออกแบบกิจกรรมมีประสบการณ์มากขึ้น และเข้าใจการดำเนินเรื่องของละคร ที่จะนำพาผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้ตระหนักในบางสิ่งบางอย่างแล้วการออกแบบที่มีโครงสร้างหลักคือ จุดเริ่มต้น จุดหักเห และจุดจบ ก็ไม่ใช่เรื่องยาก

Process Drama เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมสร้างประสบการณ์สมมติร่วมกัน โดยผู้นำกิจกรรมจะเป็นผู้กำหนดกรอบกว้างๆสำหรับรายละเอียดจะขึ้นอยู่กับผู้เข้าร่วมกิจกรรมนั่นเอง อีกทั้งการสวมบทบาทสมมติในเชิงกลุ่มและไม่มีผู้ชมอย่างเป็นทางการ เป็นบริบทของกิจกรรมที่สร้างความรู้สึกปลอดภัยให้กับผู้เข้าร่วม และในหลายๆกิจกรรมก็เปิดพื้นที่ให้ผู้เข้าร่วม

กิจกรรมได้ใช้จินตนาการความคิดสร้างสรรค์ได้อย่างเสรี ขณะเดียวกันก็มีการวิเคราะห์ข้อมูล หรือ อาจจะมีการเพิ่มข้อมูลโดยมีแขกรับเชิญที่เป็นผู้เชี่ยวชาญหรือผู้รู้ตัวจริงเข้ามาเสริมก็เป็นได้

รูปแบบของกระบวนการศิลปะการละครทั้ง 6 รูปแบบดังกล่าวข้างต้น มีการนำมาใช้ในการเรียนการสอนทั้งในระบบและนอกระบบยกเว้น Sociodrama ซึ่งยังไม่เป็นที่แพร่หลายในประเทศไทย

จากการศึกษารูปแบบของกระบวนการศิลปะการละครทั้ง 6 รูปแบบดังกล่าว สรุปได้ว่า กระบวนการละครที่เหมาะสมจะนำมาประยุกต์และสังเคราะห์เข้ากับแนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึก คือ กระบวนการละครสร้างสรรค์ ที่สามารถสร้างความคุ้นเคยระหว่างผู้วิจัยกับเยาวชน และเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการแสดงออกต่างๆซึ่งจะทำให้ผู้วิจัยสามารถสังเกตพฤติกรรมได้อย่างชัดเจน จากกิจกรรมดังกล่าว กระบวนการของ Forum Theatre เป็นกระบวนการละครที่สร้างขึ้นจากแนวคิดของเปาโล แพร์รี่ จึงเหมาะสมอย่างยิ่งในการเป็นสื่อ ในการเข้ารหัส ที่จะนำไปสู่การถอดรหัส และการวิพากษ์วิจารณ์ และ กระบวนการ Process Drama ซึ่งเป็นกระบวนการละครที่นำเสนอ สถานการณ์ที่ขัดแย้ง และให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมแสดงออกถึงความรู้สึกของตัวละครต่างๆในสถานการณ์ จึงเป็นกระบวนการที่น่าจะช่วยเสริมให้เกิดความเข้าใจ และเน้นย้ำกระบวนการตามแนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึกให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

ความเป็นมาของกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาในประเทศไทย

คำว่า "ละครสร้างสรรค์" (Creative Drama) หรือละครเพื่อการศึกษา (Theatre in Education) อาจจะถูกถ่ายทอดศัพท์ทางการศึกษาที่ค่อนข้างใหม่ ทั้งๆที่ในประเทศไทยนั้นมีการใช้คำว่า "ละครสร้างสรรค์" ในหลักสูตรด้านการละครในระดับอุดมศึกษาบางแห่งมาอย่างน้อย 28 ปีแล้ว โดยเริ่มต้นตั้งแต่ พ.ศ. 2517 ที่ภาควิชาศิลปการละคร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยมีอาจารย์ อรชума ยุทธวงศ์ เป็นผู้บุกเบิกวางหลักสูตรทางด้านนี้ และที่ภาควิชาการละครคอน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก็มีการเปิดสอนสาระ "ละครสร้างสรรค์" ในรายวิชา ละครเพื่อการศึกษา (Theatre-In-Education) โดยมีอาจารย์ วันดี ลิ้มปิวัฒนา เป็นผู้วางรากฐานไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2529 จวบจนปัจจุบัน และสาขาศิลปะการแสดง มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ก็ได้เปิดสอนรายวิชา "ละครสร้างสรรค์" มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 นอกเหนือจากการเปิดเป็นวิชาเรียนในสถาบันอุดมศึกษาดังที่กล่าวมาแล้ว ยังมีกลุ่มองค์กรเอกชน (NGO) เช่นสถาบันศิลปวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนา(มาया) (ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ.2524) กลุ่มละครการศึกษา "กะจิตริต" (ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2539) ที่ใช้ "ละครสร้างสรรค์" ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อเด็กและเยาวชน ตลอดจนมี การจัดฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการให้กับครูและผู้นำเยาวชนอย่างกว้างขวาง ปัจจุบันนี้ สถาบันสอน

ศิลปะการแสดงโดยเอกชนก็เริ่มมีการเปิดสอนวิชานี้ให้กับเด็กและเยาวชนเช่นกัน เช่น สถาบัน "บางกอกการละคร" และ สถาบัน "Thinking Factory" เป็นต้น (พนิดา ฐาปนางกูรและคณะ, 2547)

กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาการศึกษา

ละครสร้างสรรค์ (Creative Drama) เป็นละครที่ใช้ในการศึกษา (Drama in Education) ซึ่งเน้นที่กระบวนการเรียนรู้ผ่านการสมมติบทบาท หรือการแสดงละคร ภายใต้บรรยากาศที่ปลอดภัยและเน้นอิสรภาพในการคิดและการแสดงออกของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถแสดงออกซึ่งจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์โดยใช้ทักษะในด้านการแสดงออกด้วยร่างกายและภาษา ทักษะด้านการคิดวิเคราะห์ ตีความหมาย ตลอดจนทักษะของการทำงานร่วมกับผู้อื่น ซึ่งรวมถึงทักษะการจัดการกับปัญหา ทั้งหมดนี้เป็นการทำงานเพื่อที่จะได้เรียนรู้ในประเด็นต่างๆ อันเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ชีวิตของมนุษย์ เพื่อให้จะทำให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในประเด็นการเรียนรู้ต่างๆ ทั้งนี้ "ละครสร้างสรรค์" มีความแตกต่างจาก "ละครเวที" โดยทั่วไปตรงที่ว่า "ละครสร้างสรรค์" (Creative Drama) หรือ "ละครที่ใช้ในการศึกษา" (Drama-In-Education) นั้นมิได้มุ่งเน้นในการแสดงเพื่อ "ผู้ชม" ที่เป็นทางการ แต่มุ่งเน้นที่จะใช้ "กระบวนการ" ในการ "พัฒนา" ผู้เรียนในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) จิตพิสัย (Affective Domain) และทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ในสิ่งต่างๆ ตลอดจนเรียนรู้เกี่ยวกับตัวเองและผู้อื่นอย่างมีความสุข ดังนั้น วิธีการประเมินผลผู้เรียน จึงประเมินจากการสังเกต "พัฒนาการ" ทั้ง 3 ด้านของผู้เรียน โดยที่ผู้ประเมินจำเป็นต้องสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้ และการร่วมกิจกรรมของผู้เรียน ตลอดจนทำการทดสอบทักษะในด้านต่างๆ ควบคู่ไปกับการเรียนการสอน ในกรณีนี้ "ครู" หรือ "ผู้นำกิจกรรม" จะต้องมีความรู้ ความสามารถในการทำหน้าที่ของ "ผู้อำนวยความสะดวก" (Facilitator) ในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนเป็น "ศูนย์กลาง" ในการเรียนรู้อย่างแท้จริง

จากลักษณะของละครสร้างสรรค์ที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น จะเห็นได้ว่า ละครสร้างสรรค์มีลักษณะที่สอดคล้องกับหลักการ และแนวทางในการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 เป็นอย่างยิ่ง

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 ได้กำหนดความมุ่งหมายและหลักการของการจัดการศึกษาไว้ใน มาตรา 6 ว่า "การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข" และได้กำหนดลักษณะของการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ไว้ใน มาตรา 24 ดังนี้คือ

1. จัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

2. ฝึกทักษะ กระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

3. จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกการปฏิบัติ ให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น รักการอ่านและเกิดการใฝ่รู้อย่างต่อเนื่อง

4. จัดการเรียนการสอนโดยผสมผสานสาระความรู้ด้านต่างๆอย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

5. ส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อม สื่อการเรียน และอำนวยความสะดวกเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และมีความรอบรู้ รวมทั้งสามารถใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอนและแหล่ง วิทยาการประเภทต่างๆ

6. จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ทุกเวลา ทุกสถานที่ มีการประสานความร่วมมือกับบิดามารดา ผู้ปกครอง และบุคคลในชุมชนทุกฝ่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ"

นอกจากนี้วิธีการประเมินผลในละครสร้างสรรค์ยังสอดคล้องกับหลักการในการประเมินผลผู้เรียนใน มาตรา 26 ซึ่ง "ให้ประเมินผู้เรียนโดยพิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน ความประพฤติ การสังเกตพฤติกรรมการเรียน การร่วมกิจกรรม และการทดสอบควบคู่ไปในกระบวนการเรียน การสอนตามความเหมาะสมของแต่ละระดับและรูปแบบการศึกษา"

ตอนที่ 5 แนวคิดเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนในสถานแรกรับ

คุณลักษณะของเด็กในสถานแรกรับ

อุณา นพคุณ (2532) กล่าวถึงเด็กกำพร้าและเด็กที่ถูกทอดทิ้งที่อยู่ในสถานแรกรับว่ามีสาเหตุมาจากการตั้งครวรรณ์อกสมรส และพ่อแม่ของเด็กยากจนไม่สามารถเลี้ยงดูลูกของตนเองได้ เด็กมีสภาพจิตใจไม่ปกติ ขาดความรักความห่วงใย เด็กทุกคนต้องการเรียนต่อในระดับสูงกว่าระดับมัธยมศึกษาเป็นการเรียนในระบบโรงเรียน และต้องการมีครอบครัวที่อบอุ่น

ธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์ (2535) อ้างถึงในสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ, 2535) กล่าวว่าเด็กเร่ร่อนส่วนใหญ่มักไม่ได้รับการพัฒนาทั้งทางด้านการศึกษา การเตรียมให้มีอาชีพ และการขาดอบรมจริยธรรม เมื่อเด็กต้องอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่เหมาะสม ทำให้เด็กเป็นคนมีจิตใจหยาบกระด้างและไม่มีความรู้ ความเข้าใจที่จะพัฒนาตนเอง ทำให้มีโอกาสเสี่ยงที่จะสร้างปัญหาต่อเนื่องอื่นๆตามมา เช่น การมั่วสุมยาเสพติด การมั่วสุมในสถานเริงรมย์ ปัญหาการตั้งครวรรณ์อกสมรส ปัญหาการขายตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาโสเภณีเด็ก ซึ่ง

ในปัจจุบันทวีความรุนแรงมากขึ้น และเด็กมีโอกาที่จะติดเชื่อและแพร่เชื่อเอ็ดส์อย่างรู้เท่าไม่ถึงการณ์

สมพงษ์ จิตระดับ(2540) กล่าวว่าเด็กที่อยู่ในสถานแรกรับส่วนหนึ่งเป็นเด็กเร่ร่อน สาเหตุสำคัญที่เร่ร่อนออกจากบ้านคือสาเหตุเกี่ยวกับครอบครัว เช่น พ่อแม่ดุด่า ฆ่ียนตี พ่อแม่เสียชีวิต พ่อแม่แยกกันอยู่หรือถูกจับกุม บุตรไม่มีผู้อุปการะ ความยากจนของพ่อแม่ จึงต้องอาศัยอยู่กับญาติและถูกทารุณ พ่อแม่เมาอาละวาด เด็กเร่ร่อนเหล่านี้ล้วนถูกพ่อแม่ ญาติและผู้ที่ตนไปอาศัยอยู่ด้วยทำทารุณกรรม และทอดทิ้งละเลย ในระดับที่ไม่ถึงกับมีอาการสาหัสชัดเจน แต่มีผลที่ส่งผลทางจิตใจและผลักดันให้เด็กต้องออกไปเร่ร่อน

สมศรี กันธมาลา (2543) กล่าวถึงปัญหาเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อนว่า นับวันปัญหาจะเพิ่มมากขึ้นทั้งขนาดของปัญหาและพฤติกรรมที่รุนแรงขึ้น ซึ่งสาเหตุที่เด็กออกมาเร่ร่อนมีสาเหตุใหญ่ๆ 3 ประการ คือ สาเหตุจากครอบครัว อาทิเช่น ครอบครัวแตกแยก ครอบครัวที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจ สาเหตุจากตัวเด็กเอง ซึ่งเด็กบางรายมีความบกพร่องทางสภาพร่างกาย อารมณ์ จิตใจ ตลอดจนสติปัญญา ทำให้มีความประพฤติผิดปกติ เป็นบุคคลก้าวร้าว และสาเหตุจากสภาพแวดล้อม อาทิเช่น สภาพที่อยู่อาศัยเป็นแหล่งชุมชนแออัด ทำให้เด็กไม่รู้สึกลัวคนหรืออยากอยู่เป็นที่ ตลอดจนพฤติกรรมต่างๆของบุคคลในชุมชนทำให้เด็กก้าวร้าวไปสู่สังคมภายนอกมากขึ้น

จากลักษณะของเด็กในสถานแรกรับที่กล่าวมาจะเห็นว่าเด็กส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์ เด็กมีความรู้สึกขาดความรัก ความอบอุ่น มีสภาพจิตใจไม่ปกติ รู้สึกว่าตนเองเป็นคนไม่มีค่าต่อคนอื่น ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะส่งผลให้เด็กเป็นคนมีจิตใจหยาบกระด้าง ไม่ไว้วางใจผู้อื่น รู้สึกไม่มั่นคงปลอดภัย และไม่เป็นตัวของตัวเอง อาจทำให้มีโอกาสเสี่ยงที่จะสร้างปัญหาอื่นๆตามมา

ตอนที่ 6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์โดยใช้แนวความคิดการปลุกมโนธรรมสำนึกและกระบวนการละครเพื่อพัฒนา ผู้วิจัยพบว่ายังไม่มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมในรูปแบบนี้โดยตรง ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษารวบรวมผลงานวิจัยภายในประเทศและต่างประเทศที่เกี่ยวข้องหรือใกล้เคียงกับงานวิจัยนี้ โดยแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ งานวิจัยเกี่ยวกับแนวความคิดการปลุกมโนธรรมสำนึก และงานวิจัยเกี่ยวกับสื่อละครเพื่อการพัฒนา

งานวิจัยเกี่ยวกับแนวความคิดการปลุกมโนธรรมสำนึก

งานวิจัยภายในประเทศ

วชิราภรณ์ อมฤตนันท์ (2531) ได้วิจัยเปรียบเทียบผลการสอนเรื่อง “โภชนาการและอนาถาของอาหาร” โดยใช้บทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกกับบทเรียนแบบปลายเปิด ซึ่งใช้หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานของการศึกษานอกโรงเรียนภาคกลาง จากการทดลองพบว่า ผู้เรียนที่เรียนโดยใช้บทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าผู้เรียนที่ใช้แบบเรียนแบบปลายเปิดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01

ประภาภรณ์ ธิติมาพงศ์ (2532) ได้ทำการวิจัยเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง “โภชนาการและการแก้ปัญหาทุโภชนาการ โดยใช้บทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกและบทเรียนแบบเบ็ดเสร็จ พบว่า นักศึกษาผู้ใหญ่ที่เรียนนั้นมีผลสัมฤทธิ์ เจตคติ สูงทั้ง 2 แบบ แต่บทเรียนมโนธรรมสำนึกอยู่ในระดับสูงกว่าในเรื่องความคงทนของการเรียนรู้และเจตคติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

พิมพ์ใจ ศิริสาคร (2535) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลของการใช้วิธีการสอนแบบมโนธรรมสำนึกตามแนวคิดของเปาโล แพร์รี่ ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง “ชีวิตครอบครัวที่มีคุณภาพ” ของเยาวชนในชุมชนแออัด พบว่า การสอนด้วยวิธีการสอนแบบมโนธรรมสำนึก มีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และ คะแนนเจตคติ สูงกว่า อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

ไพบุลย์ โพธิ์หวังประสิทธิ์ (2548) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดของเปาโล แพร์รี่ และ แพทริค จี บอยเออร์ เพื่อเสริมสร้างความรู้ทัศนคติ และมโนธรรมสำนึก เพื่อส่งเสริมการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่น ทำให้ผู้เรียนมีระดับความรู้ทัศนคติ และมโนธรรมสำนึก ด้านการเลือกตั้งในท้องถิ่นที่เพิ่มขึ้น

งานวิจัยในต่างประเทศ

Pienaar (1999) ได้ศึกษาเรื่อง “Critical Thinking of Adolescent with Regard to Political Issues” ผลการศึกษาพบว่า ระดับสติปัญญาและความสามารถทางการศึกษามีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับความสามารถในการคิดอย่างวิพากษ์ ในขณะที่ตัวแปรเพศ สิ่งแวดล้อม และบุคลิกภาพ ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

Dunn (1998) ได้ศึกษาเรื่อง “Freire's Lessons for Liberating Women Workers” ผลการศึกษาพบว่ากรณีศึกษานี้ได้ใช้แนวคิดเรื่องมโนธรรมสำนึกของแพร์รี่ เพื่อช่วยให้ผู้ใช้แรงงานหญิงในประเทศที่กำลังพัฒนาได้ร่วมกันก่อตั้งสหภาพแรงงาน กรณีศึกษานี้จึงยืนยันถึงคุณค่าของการเกิดมโนธรรมสำนึกของผู้ใช้แรงงานหญิง โดยให้ผู้ใช้แรงงานหญิงที่เข้าเรียนสามารถพัฒนาความตระหนักรู้ในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ในโลกของความเป็นจริงต่างๆซึ่งประกอบไปด้วยส่วนที่ดีที่ต่างๆได้ ทำให้ผู้ใช้แรงงานหญิงสามารถพัฒนาศักยภาพของความเป็นผู้นำให้เกิดขึ้น และนำไปสู่การมีความคิดเชิงวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับโลกรอบตัวได้

งานวิจัยเกี่ยวกับสื่อละครเพื่อการพัฒนา

งานวิจัยในประเทศ

อมรภา ปฐมิกัญญาบุญ (2522) วิจัยเรื่องการใช้สื่อการสอนแบบละครในโรงเรียนมัธยมศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร สุ่มตัวอย่างจำนวน 145 คน พบว่าสื่อการสอนแบบละครมีคุณค่าในการจัดการเรียนรู้ที่เป็นประสบการณ์ตรงและใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุด และวิชาที่ได้รับประโยชน์โดยตรงมากที่สุดคือวิชาวรรณคดีไทย เพราะเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเป็นทั้งผู้มีส่วนลงมือปฏิบัติและผู้สังเกตการณ์ ร้อยละ 95 ของครูผู้สอนแสดงความเห็นว่า สื่อการสอนแบบละครมีประโยชน์ค่อนข้างมาก แต่สิ้นเปลืองเวลาการเตรียมและจัดแสดง

ดร.ฉวีวรรณ แก้วหนูนวล (2540) ได้ศึกษาการทดลองใช้ละครสร้างสรรค์สำหรับเด็กในการสอนนาฏศิลป์ไทยในระดับประถมศึกษา พบว่า การใช้ละครสร้างสรรค์ให้เด็กเรียนรู้นาฏศิลป์ไทยได้ดีกว่าการเรียนแบบปกติ

พนิดา ฐาปนางกูลและคณะ (2547) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพของเยาวชนด้วยศิลปะการแสดงร่วมสมัย พบว่าเยาวชนสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเองได้ดีขึ้นในทุกด้าน ทั้งแนวคิด และ ทักษะคิดค้นบวกต่อทั้งตนเองและสังคม มีจิตสำนึกต่อชุมชนโดยการนำความรู้ทางศิลปะการละครไปพัฒนาให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนได้

งานวิจัยต่างประเทศ

Sharpham (1972) วิจัยเรื่อง “การศึกษาเกี่ยวกับการใช้กิจกรรมการละครสร้างสรรค์ในระดับมัธยมศึกษาในอังกฤษ” (A Descriptive Study of Creative Drama at the Secondary Level in England) เพื่อศึกษาวิธีสอนและธรรมชาติของกิจกรรมละครในระดับมัธยมศึกษาในประเทศอังกฤษ วิเคราะห์ลักษณะและวิธีเฉพาะเพื่อแสดงถึงการนำละครไปสอนในระดับมัธยมศึกษาในสหรัฐอเมริกา โดยแบ่งเป็น 3 ข้อคือ ธรรมชาติของกิจกรรมละคร ปรัชญาสำหรับการใช้กิจกรรมละคร เทคนิคที่ใช้ในกิจกรรมละคร พบว่า

1. กิจกรรมละครเป็นกระบวนการสอนที่มีคุณค่าและมีแก่นสาร
2. กิจกรรมละครเป็นกิจกรรมที่ใช้ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งมีการแสดงทั้งรายบุคคลและรายกลุ่ม โดยเน้นการพัฒนาทางด้านกายยอมรับในตนเองและผู้อื่น
3. กิจกรรมการละครระดับมัธยมศึกษาในอังกฤษ ไม่เหมือนกับการแสดงบนเวทีและทำหน้าที่ต่างกัน เพราะไม่ต้องมีผู้ชม ไม่ต้องแสดงอย่างงดงามหรือสมบูรณ์
4. ครูผู้จัดกิจกรรมเป็นเพียงผู้นำทาง
5. ไม่มีวิธีการใดที่ถูกต้อง หรือสร้างขึ้นเพื่อใช้ในระดับนี้โดยเฉพาะ แต่จะใช้หลากหลายแนวทางด้วยกัน

6. การประเมินผลกิจกรรมการละครขึ้นอยู่กับครู ซึ่งเป็นจุดอ่อนของการใช้กิจกรรมการละครในระดับมัธยมศึกษาในอังกฤษ

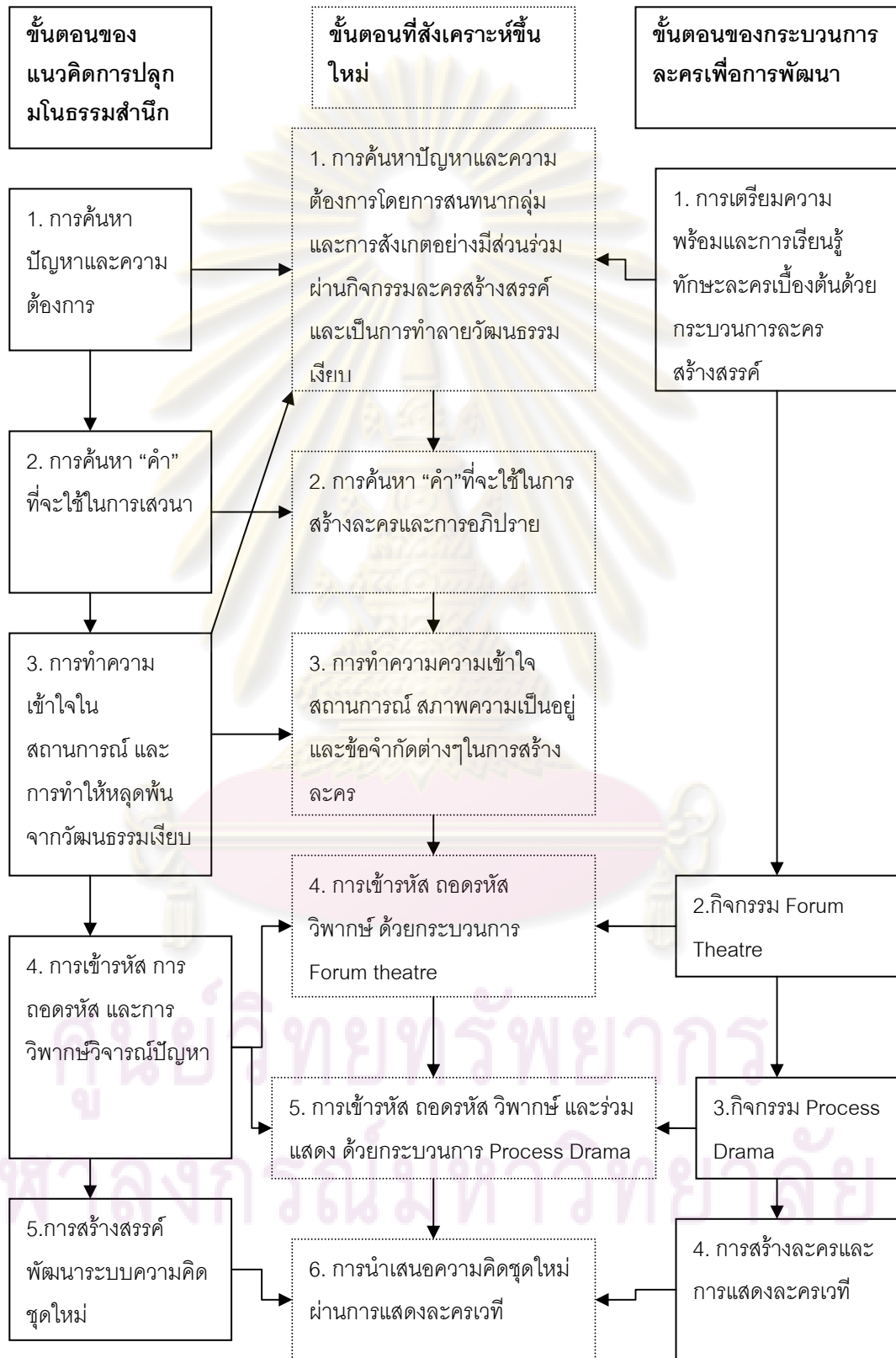
Edward (1977) ได้ทำการศึกษาโดยการใช้ทฤษฎีความรู้ของเพียเจต์ (Piaget Epistemology) มาประยุกต์กับละครแบบสร้างสรรค์เพื่อใช้ในการเรียนการสอน พบว่าละครสร้างสรรค์มิใช่มีประโยชน์เพียงเป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตรเท่านั้น แต่เป็นกิจกรรมที่มีประโยชน์โดยตรงต่อการเรียนการสอนในห้องเรียน และมีประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาของผู้เรียน รวมทั้งเป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างนิสัยของผู้เรียนและช่วยกันพัฒนาบุคลิกภาพไปพร้อมๆกันด้วย

ตอนที่ 7 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการพัฒนากิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร ผู้วิจัยได้นำเอาแนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึกและกระบวนการละครเพื่อการพัฒนามาสังเคราะห์เข้าด้วยกัน เกิดเป็นขั้นตอนใหม่ โดยใช้วิธีวิเคราะห์เปรียบเทียบเนื้อหา (Content Analysis) ดังรายละเอียดที่จะกล่าวต่อไป (แผนภูมิที่ 1)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 1 แสดงการสังเคราะห์แนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึก และ กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาเข้าด้วยกัน

จากแผนภูมิที่ 1 ผู้วิจัยได้นำเอาแนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึกและกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา มาสังเคราะห์เข้าด้วยกัน เกิดเป็นขั้นตอนใหม่ โดยใช้วิธีวิเคราะห์เปรียบเทียบเนื้อหา (Content Analysis) ในแต่ละแนวคิดและกระบวนการใดที่มีความสอดคล้องหรือส่งเสริมกันแล้วจึงบูรณาการเนื้อหานั้นๆเข้าเป็นขั้นตอนเดียวกัน กล่าวคือ

1. ขั้นตอนที่ 1 การค้นหาปัญหาและความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ของแฟร์รี่ นั้นสามารถนำเอาขั้นตอนที่ 1 ของกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาเข้ามาช่วยส่งเสริมให้เกิดขึ้นได้ โดยการจัดกิจกรรมละครสร้างสรรค์เพื่อทำความเข้าใจกับกลุ่มเป้าหมาย ทำลายวัฒนธรรมเงียบ และ ผู้วิจัยสามารถศึกษาประเด็นปัญหาและความต้องการของเยาวชนได้จากกิจกรรมที่เยาวชนร่วมแสดง และจัดการสนทนากลุ่มเพิ่มเติมเพื่อการค้นหาปัญหาและความต้องการที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

2. ขั้นตอนที่ 2 การค้นหา “คำ” ที่จะใช้ในการเสวนา เป็นขั้นตอนเฉพาะของแนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึก แต่อาจกล่าวได้ว่าเป็นขั้นตอนของการเขียนและจัดทำบทละครของกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนาหรือเป็นการจัดเตรียมเนื้อหากิจกรรมที่จะเกิดขึ้นในขั้นตอนต่อไป

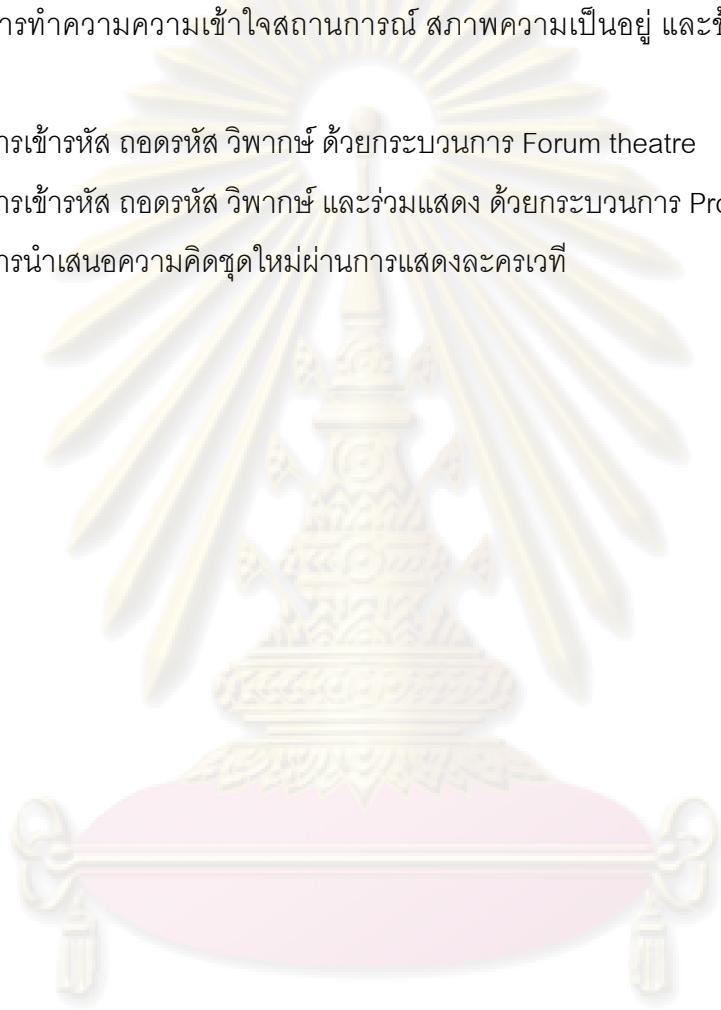
3. ขั้นตอนที่ 3 การทำความเข้าใจในสถานการณ์และทำให้หลุดพ้นจากวัฒนธรรมเงียบ ในขั้นตอนนี้เชื่อมโยงกับขั้นตอนที่ 1 ของกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาในการทำให้เยาวชนหลุดพ้นจากวัฒนธรรมเงียบกล้าพูดกล้าแสดงออก โดยผู้วิจัยจะต้องทำความเข้าใจในสถานการณ์สภาพความเป็นอยู่ และ ระเบียบข้อบังคับ กฎเกณฑ์ต่างๆของกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งศึกษาข้อห้ามต่างๆเกี่ยวกับการเขียนบทละครสำหรับเยาวชน

4. ขั้นตอนที่ 4 การเข้ารหัส การถอดรหัส และ การวิพากษ์วิจารณ์ เชื่อมโยงกับขั้นตอนที่ 2 และ 3 ของกระบวนการละครเพื่อพัฒนา คือ กระบวนการ Forum Theatre และ กระบวนการ Process Drama ซึ่งเป็นการนำเสนอละครและสถานการณ์ที่ขัดแย้ง ซึ่งนำไปสู่ การถอดรหัส และ การวิพากษ์วิจารณ์

5. ขั้นตอนที่ 5 การสร้างสรรค์พัฒนาความคิดชุดใหม่ สอดคล้องกับ ขั้นตอนที่ 4 การสร้างละครและการแสดงละครเวที ซึ่งจะนำเสนอความคิดชุดใหม่ของกลุ่มเป้าหมาย

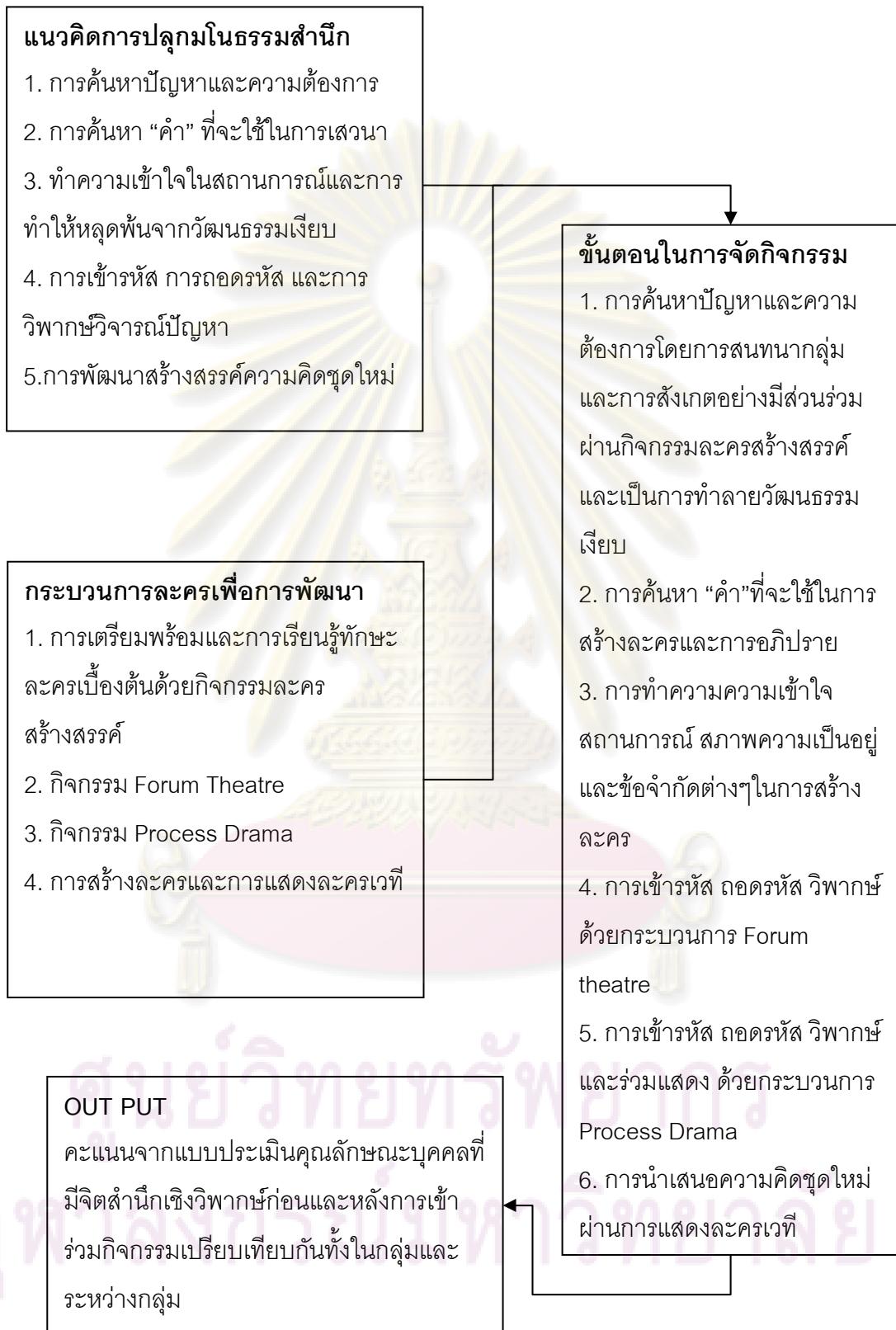
ดังมีขั้นตอนการจัดกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ที่สังเคราะห์ขึ้นใหม่ 6 ขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การค้นหาปัญหาและความต้องการโดยการสนทนากลุ่มและการสังเกตอย่างมีส่วนร่วมผ่านกิจกรรมละครสร้างสรรค์และเป็นการทำลายวัฒนธรรมเงียบ
2. การค้นหา “คำ” ที่จะใช้ในการสร้างละครและการอภิปราย
3. การทำความเข้าใจสถานการณ์ สภาพความเป็นอยู่ และข้อจำกัดต่างๆในการสร้างละคร
4. การเข้ารหัส ถอดรหัส วิพากษ์ ด้วยกระบวนการ Forum theatre
5. การเข้ารหัส ถอดรหัส วิพากษ์ และร่วมแสดง ด้วยกระบวนการ Process Drama
6. การนำเสนอความคิดชุดใหม่ผ่านการแสดงละครเวที

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แผนภูมิที่ 2 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาและแนวคิดการปลูกมโนธรรมสำนึกเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิง วิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ เป็นการศึกษาวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi Experimental Research) ทดสอบรูปแบบการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาและแนวคิดการปลูกมโนธรรมสำนึก และศึกษาจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ของเยาวชนระหว่างเข้าร่วมกิจกรรมและหลังเข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งจะได้เป็นแนวปฏิบัติสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะนำไปจัดกิจกรรมในสถานแรกรับเด็กและเยาวชนที่ต่างๆได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีขั้นตอนดำเนินการวิจัยดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนากิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ

2.1 กำหนดประชากรกลุ่มตัวอย่าง

2.2 การพัฒนากิจกรรมโดยใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาและแนวคิดการปลูกมโนธรรมสำนึกเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์

2.2.1 ศึกษาสภาพและประเด็นปัญหา

2.2.2 เลือกประเด็นปัญหา

2.2.3 พัฒนากิจกรรมเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์

2.2.4 กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ขั้นตอนที่ 3 การดำเนินการทดลอง

3.1 การจัดกิจกรรม

3.2 ระยะเวลาในการจัดกิจกรรม

3.3 การประเมินผลการเรียนรู้

3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลเบื้องต้น

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารดังต่อไปนี้ เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และสังเคราะห์กับกรอบแนวคิดการของวิจัย และใช้กับการพัฒนากิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ

- 1.1 ศึกษาหนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเยาวชน
- 1.2 ศึกษากระบวนการละครเพื่อการพัฒนา
- 1.3 ศึกษาแนวคิดการปลูกมโนธรรมสำนึกและจิตสำนึกเชิงวิพากษ์
- 1.4 ศึกษาหนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการปลูกมโนธรรมสำนึกและจิตสำนึกเชิงวิพากษ์
- 1.5 ศึกษาหนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับละครเพื่อการพัฒนา

ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนากิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ

2.1 กำหนดประชากรกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ เยาวชนในสถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร

2.2 กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างตามขั้นตอนต่อไปนี้

2.2.1 การสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยคัดเลือกเฉพาะเยาวชนที่อยู่ในสถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร จำนวน 30 คนโดยมีเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงดังนี้

- 1) เป็นเยาวชนหญิงอายุระหว่าง 13-18 ปี
- 2) มีความรู้ในระดับอ่านออกเขียนได้ และสื่อสารได้
- 3) มีความเต็มใจในการเข้าร่วมวิจัย
- 4) หน่วยงานที่ดูแลให้การสนับสนุนการเข้าร่วมวิจัย

2.2.2 แบ่งกลุ่มตัวอย่างออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มทดลอง และ กลุ่มควบคุม โดยดำเนินการดังนี้

1) ชี้แจงกับเยาวชนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างว่าจะต้องแบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมเพื่อความถูกต้องในการวิจัย

2) ให้ทุกคนทำแบบประเมินคุณลักษณะบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ และเพื่อเป็นการเก็บค่าเฉลี่ยของคะแนนจากแบบประเมินตนเองก่อนการทดลอง (Pretest)

3) แบ่งเยาวชนออกเป็น 2 กลุ่มโดยเจ้าหน้าที่ของสถานแรกรับจัดให้ตามความสะดวกของสถานแรกรับและความสมัครใจของเยาวชน โดยมีกลุ่มทดลองเป็นเยาวชนที่เข้าร่วมกิจ

กรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาและแนวคิดการปลุก
มโนธรรมสำนึกเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ 15 คน และกลุ่มควบคุม 15 คน เป็นเยาวชนที่
ไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมและทำกิจกรรมตามปกติที่สถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญาประดิษฐ์

2.3 การพัฒนากิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนา
และพัฒนาและแนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึกเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์

2.3.1 สังเกตอย่างมีส่วนร่วมและทำการสนทนากลุ่มเพื่อค้นหาปัญหา โดยมี
ขั้นตอนดังนี้

2.3.1.1 สร้างแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างขึ้นจาก คำนิยามของแพร์รี่ ที่
กล่าวว่า “ปัญหาของปัจเจกบุคคล คือ ปัญหาของสังคม” (ศึกษารายละเอียดได้ในภาคผนวก ข)
โดยสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus group Interview)

2.3.1.2 ตรวจสอบคุณภาพของการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ตรวจสอบความ
ตรง โดยให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบแบบสัมภาษณ์ เพื่อปรับปรุงก่อนนำไปใช้จริง โดยเกณฑ์การ
คัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ มีเกณฑ์ดังต่อไปนี้

- ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักการศึกษานอกระบบโรงเรียน 2 คน
- ผู้เชี่ยวชาญด้านกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา 1 คน
- ผู้เชี่ยวชาญด้านการคุ้มครองและดูแลสวัสดิภาพเด็กและเยาวชน 1 คน
- ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย 1 คน

2.3.1.3 จัดสนทนากลุ่มกับกลุ่มตัวอย่างเมื่อวันที่ 24 กรกฎาคม 2551

2.3.1.4 ผู้วิจัยได้ใช้การสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและเข้าร่วมกิจกรรมที่สถานแรกรับ
เด็กหญิงธัญญาประดิษฐ์ เพื่อศึกษาประเด็นปัญหาและนำมาประมวลผลรวมกับข้อมูลที่ได้จากการ
สนทนากลุ่ม

2.3.2 เลือกประเด็น/เนื้อหา/เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การเลือกเนื้อหากิจกรรมนั้นผู้วิจัยจะคัดเลือกจากประเด็นที่ได้จากสนทนากลุ่ม
(Focus group Interview) การเข้าไปสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและการเข้าร่วมกิจกรรมที่สถานแรกรับ
ประดิษฐ์ซึ่งประเด็นปัญหาที่ค้นพบจากการสนทนากลุ่ม คือ ความเหงา

2.3.3 สร้างกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์
โดยประกอบด้วย ชื่อกิจกรรม จุดมุ่งหมาย เวลา อุปกรณ์ที่ใช้ ขั้นตอน การประเมินผล โดยกิจกรรม
ที่จัดใช้กระบวนการละครเพื่อพัฒนา และ แนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึกเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึก
เชิงวิพากษ์ โดยประกอบด้วยกิจกรรมดังนี้ (ศึกษารายละเอียดได้ในภาคผนวก ค)

1. กิจกรรมเข้าเฝ้าพระอินทร์เป็นกิจกรรมก่อนเข้าสู่บทเรียนโดยให้ผู้เรียนทำสมาธิ โดยนอนลงบนพื้นในท่าสบายๆหลับตา และ ฟังในสิ่งที่ผู้นำกิจกรรมพูด โดยสมมติว่า ผู้นำกิจกรรมเป็นพระอินทร์ โดยผู้นำกิจกรรมจะพูดในสิ่งที่เป็นบวก เช่น น้องๆทุกคนเป็นเด็กที่น่ารัก มีความสามารถ เป็นเด็กที่ดี และ พูดถึงจุดเป้าหมายของแต่ละกิจกรรมที่ต้องการ เช่น วันนี้เราทุกคนจะสามัคคีกัน ช่วยกันวาดฉากให้เสร็จสมบูรณ์ด้วยฝีมือของทุกคนในกลุ่ม พวกเราจะปรึกษากัน จะฟังกันและกัน และฉากที่เราวาดจะสวยงามที่สุด เพราะเป็นฝีมือของเราทุกคน เป็นต้น ใช้เวลา ประมาณ 10 นาที

2. กิจกรรมเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ตามกระบวนการละครสร้างสรรค์และแนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึก ประมาณ 1 ชั่วโมง 20 นาที

กิจกรรมที่ 1 เปิดโลกจินตนาการ (กิจกรรมละครสร้างสรรค์)

กิจกรรมเปิดโลกจินตนาการเป็นกิจกรรมพัฒนาประสาทสัมผัส ที่ดึงเอาศักยภาพในการใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 เป็นการใช้ประสบการณ์ที่จะนำไปสู่การสร้างจินตภาพซึ่งจะนำไปสู่การเกิด จิตนาการ

กิจกรรมที่ 2 ทำใบ้ทนายเรื่องราว (กิจกรรมละครสร้างสรรค์)

กิจกรรมทำใบ้ เป็นกิจกรรมที่ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมแสดงออกซึ่งความคิดบางอย่าง ด้วยการเคลื่อนไหวหรือการใช้ท่าทางโดยไม่ใช้คำพูด

กิจกรรมที่ 3 สืบไปตามใจบอก (กิจกรรมละครสร้างสรรค์)

กิจกรรมละครต้นสด เป็นกิจกรรมการแสดงละครโดยไม่อาศัยบท โดยสามารถสื่อเรื่องราวและความคิดออกมาได้โดยไม่ต้องท่องจำบท โดยจะเป็นส่วนที่ก่อให้เกิดประเด็นความคิดต่างๆได้ ซึ่งผู้วิจัยสามารถค้นหาปัญหาและความต้องการของกลุ่มทดลองเพิ่มเติมได้จากกิจกรรมนี้โดยสังเกตการแสดงที่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมแสดง โดยได้ประเด็นปัญหาอีก 2 ประเด็น คือ ความเบื่อในชีวิตประจำวัน และ ความรู้สึกว่าตนเองไม่มีความสำคัญ

กิจกรรมที่ 4,5 ละครซ่อนเรื่องราว (กิจกรรม Forum theatre)

กิจกรรมนี้เป็นกระบวนการละครที่พัฒนามาจากแนวคิดของเปาโล แพร์รี โดยจะนำเสนอเรื่องราวเพียงครึ่งเรื่อง และ ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมช่วยกันนำเสนอเรื่องราวให้ดำเนินไปจนจบเรื่อง โดยสร้างบทละคร 2 เรื่องจากประเด็นปัญหา ความเหงา และ ความเบื่อหน่ายในชีวิตประจำวัน เรื่อง อโณน ฮีโร่ (ก๊ม้นเหงาเข้าใจไหม) และ เรื่อง ถ้าไม่มีผู้ใหญ่บนโลกใบนี้

กิจกรรมที่ 6 ละครซ่อนอะไร (กิจกรรม Process Drama)

กิจกรรมนี้เป็นกระบวนการละครที่จะสร้างสถานการณ์จำลองขึ้นมาจากประเด็นปัญหาของผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยจัดกิจกรรมไปที่สถานการณ์ โดยให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสวม

บทบาทเป็นตัวละครต่างๆเพื่อให้เกิดมุมมองที่หลากหลาย โดยสร้างสถานการณ์เรื่อง เด็กหญิงที่หายไป จากประเด็นปัญหา ความรู้สึกว่าตนเองไม่มีความสำคัญ

กิจกรรมที่ 7 เขียนบทได้ด้วยตนเอง (กิจกรรมละครสร้างสรรค์)

กิจกรรมสร้างบทละครของเยาวชนเอง

กิจกรรมที่ 8 ชักซ้อมพร้อมแสดง (กิจกรรมละครสร้างสรรค์)

กิจกรรมซ้อมการแสดงและการวาดฉาก

กิจกรรมที่ 9 แสดงได้อย่างใจเรา (กิจกรรมละครสร้างสรรค์)

กิจกรรมนำเสนอละครเวที ที่แสดงถึงระบบความคิดชุดใหม่

โดยการจัดกิจกรรมนอกจากใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาแล้ว ผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการตามแนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึก ดังนี้

ขั้น Codification (การเข้ารหัส) ใช้ในการจัดกิจกรรมที่ 4, 5 ละครซ่อนเรื่องราว เป็นการนำเสนอเรื่องราวที่มาจากประเด็นปัญหาของเยาวชน โดยจัดแสดงละครหนึ่งเรื่องเมื่อเรื่องราวดำเนินมาถึงจุดกึ่งกลางเรื่อง (Climax) นักแสดงจะหยุดการแสดงเพื่อสอบถามผู้ชมว่า อยากให้เหตุการณ์ต่อไปดำเนินไปอย่างไร จากนั้นจึงแสดงต่อไปตามที่ผู้ชมเสนอแนะจนจบเรื่อง และวิพากษ์วิจารณ์ละครที่แสดงไป

ขั้น Decoding (การถอดรหัส) ใช้ในการจัดกิจกรรมที่ 6 การสร้างเรื่องราวจากประเด็นปัญหาของเยาวชน จากนั้นแจกบทบาทให้เยาวชน โดยผู้นำกิจกรรมจะแสดงเป็นตัวละครหลักที่เกิดปัญหา และให้เยาวชนเข้าร่วมแสดงและซักถามเกี่ยวกับตัวละครหลัก เพื่อให้ได้เข้าถึงความรู้สึกของตัวละครแต่ละตัว เพื่อให้เกิดการวิพากษ์ปัญหาในหลายแง่มุม

ขั้นวิพากษ์วิจารณ์ จะอยู่ในทุกกิจกรรมโดยให้ทำการวิพากษ์วิจารณ์ละครหรือสถานการณ์ที่นำเสนอไป

3. ในการจบกิจกรรมแต่ละครั้งจะจบด้วยจบกิจกรรมด้วยการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมที่จัดไป

2.3.4 การตรวจสอบคุณภาพของกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาและแนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึกเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ โดยส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพของกิจกรรม เพื่อปรับปรุงก่อนนำไปใช้จริง จำนวน 5 คน ดังนี้

- ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักการศึกษาอกระบบโรงเรียน 2 คน
- ผู้เชี่ยวชาญด้านกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา 1 คน
- ผู้เชี่ยวชาญด้านการคุ้มครองและดูแลสวัสดิภาพเด็กและเยาวชน 1 คน
- ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย 1 คน

2.4 พัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และการพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ แบบประเมินคุณลักษณะบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ ผู้วิจัยปรับปรุงจากแบบสังเกตของ นิลุบล ฉวยศรี (2536) โดยผู้วิจัยได้ปรับภาษาให้เหมาะสมกับกลุ่มตัวอย่าง ตัดข้อความที่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้งและประชาธิปไตยออก จากนั้นเพิ่มเติมข้อความที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา สังคม และชีวิตประจำวันของเยาวชน โดยเพิ่มคุณลักษณะด้านการกระทำสร้างสรรค์ จากการศึกษาข้อมูลเรื่องแนวคิดการปลูกมโนธรรมสำนึกการวิพากษ์วิจารณ์ นั้นรวมถึงการลงมือทำโดย Freire (1970) ให้ความสำคัญเกี่ยวกับแนวคิดเรื่อง Praxis หรือ Practice โดยหมายถึง กิจกรรมที่บุคคลลงมือทำเพื่อสร้างสรรค์วัฒนธรรมและสังคม โดยจัดทำเป็นแบบประเมินคุณลักษณะจำนวน 36 ข้อ โดยประเมินผล 6 ด้านโดยแยกจำนวนข้อในแต่ละด้านดังนี้ (ศึกษารายละเอียดได้ในภาคผนวก ข)

- 1) การกระทำสร้างสรรค์ ได้แก่ข้อ 1-6 รวม 6 ข้อ
- 2) การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นก่อนที่จะมีการตัดสินใจ ได้แก่ข้อ 7-12 รวม 6 ข้อ
- 3) การวิจารณ์อย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์ ได้แก่ข้อ 12-18 รวม 6 ข้อ
- 4) เคารพเสรีภาพของผู้อื่น ยอมรับความเสมอภาคระหว่างบุคคล ได้แก่ข้อ 18-24 รวม 6 ข้อ
- 5) การตัดสินใจได้แย้งด้วยสันติวิธี ได้แก่ข้อ 25-30 รวม 6 ข้อ
- 6) อดทน รับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากตนเอง ได้แก่ข้อ 31-36 รวม 6 ข้อ

แบบประเมินคุณลักษณะบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ในการวิจัยทั้ง 36 ข้อ ประกอบด้วยข้อที่มีความหมายเป็น บวก จำนวน 26 ข้อ ได้แก่ 1,3,4,6,8,10,11,12,13,14,15,16,17,18,19,21,22,23,24,26,28,29,30,31,33 และ 35 และข้อความที่มีความหมายเป็นลบ 10 ข้อ ได้แก่ ข้อ 2,5,7,9,20,25,27,32,34 และ 36

วิธีการตอบและให้คะแนน ให้ผู้ตอบอ่านในแต่ละข้อ ผู้ตอบจะเลือกตอบเพียงคำตอบเดียวที่ตรงกับความรู้สึกของผู้ตอบ ตอบทีละข้อทั้งหมด 36 ข้อ ดังนี้

เห็นด้วยอย่างยิ่ง	แสดงว่า ผู้ตอบกระทำพฤติกรรมและ/หรือเห็นด้วยในข้อคำถามนั้นทุกครั้ง
-------------------	---

เห็นด้วย	แสดงว่า ผู้ตอบกระทำพฤติกรรมและ/หรือเห็นด้วยในข้อคำถามนั้นบางครั้ง
----------	---

ไม่แน่ใจ	แสดงว่า ผู้ตอบกระทำพฤติกรรมและ/หรือเห็นด้วยในข้อคำถามนั้นในลักษณะทำบ้างไม่ทำบ้าง
----------	--

ไม่เห็นด้วย	แสดงว่า ผู้ตอบกระทำพฤติกรรมและ/หรือเห็นด้วยในข้อคำถามนั้นน้อยครั้ง
-------------	--

ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง แสดงว่า ผู้ตอบกระทำพฤติกรรมและ/หรือเห็นด้วยใน
ข้อคำถามนั้นน้อยที่สุดหรือไม่ได้กระทำเลย

ข้อที่มีความหมายทางด้านบวก จะมีวิธีการคิดคะแนนดังนี้

เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ได้คะแนน	5
เห็นด้วย	ได้คะแนน	4
ไม่แน่ใจ	ได้คะแนน	3
ไม่เห็นด้วย	ได้คะแนน	2
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ได้คะแนน	1

ข้อที่มีความหมายทางด้านลบ จะมีวิธีการคิดคะแนนดังนี้

เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ได้คะแนน	1
เห็นด้วย	ได้คะแนน	2
ไม่แน่ใจ	ได้คะแนน	3
ไม่เห็นด้วย	ได้คะแนน	4
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	ได้คะแนน	5

การพิจารณาคะแนนจิตสำนึกเชิงวิพากษ์นั้น เป็นคะแนนรวมจากแบบวัดในแต่ละด้าน
การแปลผลคะแนนรวมในแต่ละด้าน คือ ตามคะแนนเฉลี่ย ดังนี้ (ประคอง กรรณสูต,2542)

คะแนนเฉลี่ยระหว่าง 4.50-5.00 หมายถึง มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์มากที่สุด

คะแนนเฉลี่ยระหว่าง 3.50-4.49 หมายถึง มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์มาก

คะแนนเฉลี่ยระหว่าง 2.50-3.49 หมายถึง มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ปานกลาง

คะแนนเฉลี่ยระหว่าง 1.00-1.49 หมายถึง มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์น้อย

การตรวจสอบคุณภาพของแบบประเมินตนเองจะส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพ
ความตรงของแบบประเมิน จำนวน 5 คน ดังนี้

- ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักการศึกษาจากระบบโรงเรียน 2 คน
- ผู้เชี่ยวชาญด้านกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา 1 คน
- ผู้เชี่ยวชาญด้านการคุ้มครองและดูแลสวัสดิภาพเด็กและเยาวชน 1 คน
- ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย 1 คน

ตอนที่ 3 การดำเนินการทดลอง

3.1 ผู้วิจัยได้ให้กลุ่มตัวอย่างทั้ง 30 คน ทำแบบประเมินตนเองของบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิง
วิพากษ์ เพื่อเป็นการทดสอบก่อนการทดลอง (Pretest)

3.2 ผู้วิจัยจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนโดยใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาและแนวความคิดปลูกมโนธรรมสำนึกเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ โดยนำไปทดลองใช้กับอาสาสมัครสถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพรจำนวน 15 คน ที่เป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม 15 คนที่เข้าร่วมกิจกรรมตามปกติของสถานแรกรับ โดยเข้าไปจัดกิจกรรมในวันที่ 31 กรกฎาคม, 21, 28 สิงหาคม, 4, 11 กันยายน 2551 ณ ห้องเรียนอาชีพ สถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร จังหวัดปทุมธานี

3.3 ระยะเวลาที่ใช้ในการจัดกิจกรรม ทั้งหมด 9 กิจกรรม กิจกรรมละ 1 ชั่วโมง 30 นาที ณ สถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร

3.4 การประเมินผล โดยขั้นตอนการประเมินผลการจัดกิจกรรมมีดังนี้

การประเมินผลคุณลักษณะของบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์หลังการทดลอง โดยประเมินผลกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ด้วยแบบประเมินลักษณะบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์หลังการทดลอง (post-test)

ตอนที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 เปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มทดลองด้วยสถิติทดสอบที (t-test dependent)

4.2 เปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมด้วยสถิติทดสอบที (t-test Independent)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สถิติที่ใช้ในการวิจัย

การคำนวณค่าร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิต ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบ T-test และสูตรที่ใช้ในการสร้างเครื่องมือ มีดังนี้ (ประคอง กรวรรณสูตร, 2528)

1. ค่ามัชฌิมเลขคณิต หรือค่าเฉลี่ย

$$\bar{x} = \frac{\sum x}{n}$$

เมื่อ	\bar{x}	แทน	มัชฌิมเลขคณิต
	$\sum x$	แทน	ผลรวมของคะแนนทั้งหมด
	n	แทน	จำนวนนักศึกษาทั้งหมด

2. ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D)

$$S.D. = \sqrt{\frac{n\sum x^2 - (\sum x)^2}{n(n-1)}}$$

เมื่อ	S.D	แทน	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
	x	แทน	คะแนนของนักศึกษา
	n	แทน	จำนวนนักศึกษาทั้งหมด
	$\sum x$	แทน	ผลรวมของคะแนนทั้งหมด

3. การทดสอบค่า T-test

$$t = \frac{\sum D}{\sqrt{\frac{N\sum D^2 - (\sum D)^2}{(n-1)}}}$$

เมื่อ	df	แทน	N - 1
เมื่อ	t	แทน	อัตราส่วนวิกฤติ
	$\sum D$	แทน	ผลรวมผลต่างระหว่างคะแนนจากการทดสอบก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรม

\sum_{D^2} แทน ผลรวมกำลังสองของผลต่างระหว่างคะแนนการทดสอบ
ก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรม
n แทน จำนวนนักศึกษาที่เข้าร่วมกิจกรรมทั้งหมด

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาความต้องการและปัญหาของเยาวชนจากการเข้าไปสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและการใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างกับเยาวชนกลุ่มตัวอย่างในสถานแรกรับ เด็กหญิงบ้านธัญญพร

ตอนที่ 2 ผลการพัฒนากิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับโดยใช้แนวความคิดการปลุกมโนธรรมสำนึกและกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา

ตอนที่ 3 ผลการทดลองใช้กิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับโดยใช้แนวความคิดการปลุกมโนธรรมสำนึกและกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาซึ่งนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

3.1 เปรียบเทียบระดับของจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ก่อนการทดลองระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

3.2 เปรียบเทียบระดับของจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มทดลอง

3.3 เปรียบเทียบระดับของจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มควบคุม

3.4 เปรียบเทียบระดับของจิตสำนึกเชิงวิพากษ์หลังการทดลองระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

3.5 เปรียบเทียบระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มทดลองรายด้านทั้ง 6 ด้าน

3.6 รายงานการวิพากษ์วิจารณ์ในการเข้าร่วมและการถอดรหัสของกิจกรรม Process Drama, Forum theatre และ ละครเวทีจากผู้เข้าร่วมกิจกรรม

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาความต้องการและปัญหาของเยาวชนจากการเข้าไปสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและการใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างกับเยาวชนกลุ่มตัวอย่างในสถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร

จากคำถามในแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง ได้ปัญหาเพียงประเด็นเดียว เนื่องจากเป็นครั้งแรกที่ผู้วิจัยได้เข้าไปพบเยาวชนกลุ่มตัวอย่าง จึงไม่สามารถสอบถามได้มากนัก ดังนั้นผู้วิจัยจึงขออาสาสมัครที่อยากจะพูดคุยกับผู้วิจัย ได้เยาวชนมาจำนวน 5 คน ซึ่งเยาวชนทั้ง 5 คนมีความเห็นตรงกันกับเพื่อนที่เสนอปัญหาแรกขึ้นมาคือ รู้สึกเหงา ไม่มีใครเข้าใจและการทะเลาะเบาะแว้งกัน โดยมีรายละเอียดในการสัมภาษณ์ดังนี้

1. ปัญหาของสถานแรกรับและปัญหาของเยาวชนในสถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร จากการสัมภาษณ์พบว่า ปัญหาของสถานแรกรับเด็กหญิงธัญญพร เยาวชนโดยส่วนรวมคิดว่า ถ้าปัญหาของสถานแรกรับเลยนั้น พวกเขาไม่ทราบ แต่คิดว่าไม่น่าจะมีปัญหาอะไร เนื่องจากมีคนเข้ามาบริจาค และความเป็นอยู่ก็ดีพอสมควร สำหรับปัญหาของเยาวชนเองมีในเรื่องของความรู้สึกเหงา ไม่มีใครเข้าใจ ดังที่ตัวแทนเยาวชนกล่าวว่า

“ไม่มีอะไรหรอกพี่ บางทีมันก็แค่รู้สึกเหงาๆ บ้าง เหมือนอยู่คนเดียว”

“ใช่ เป็นบ่อยเลย ยิ่งช่วงแรกๆที่มาอยู่เป็นหนัก”

2. สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นกับเยาวชนนั้นมีสาเหตุมาจากอะไร เยาวชนโดยส่วนรวมคิดว่าไม่ทราบสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง แต่คิดว่าอาจจะคิดถึงบ้าน คิดถึงเพื่อน ดังที่ตัวแทนเยาวชนกล่าวว่า

“ไม่รู้หรอกค่ะ ไม่รู้ทำไมถึงเหงา คิดถึงบ้านคิดถึงเพื่อนเก่าๆบ้าง”

“ไม่ทราบค่ะ บางทีก็รู้สึกอยากอยู่คนเดียว แล้วคิดอะไรไปเรื่อยๆ หรือบางทีก็อยากคุยกับคนอื่น ๆ มากๆ”

3. ปัญหาที่เกิดขึ้นมีผลกระทบต่อเรื่องใดบ้าง เยาวชนโดยรวมคิดว่า บางทีที่นั่งเงียบๆไป อาจโดนเพื่อนๆหรือครูเข้าใจผิดว่าไม่สนใจเรียน บางทีอยากอยู่คนเดียวเพื่อนไม่เข้าใจ ก็ทำให้ทะเลาะกัน ดังที่ตัวแทนเยาวชนกล่าวว่า

“ครูจะคิดว่าไม่ตั้งใจเรียน เพราะเราใจลอยไปคิดนู่นนี่แล้ว คิดถึงบ้าน คิดถึงเรื่องนั้นเรื่องนี้ คิดไปเรื่อย”

“บางทีที่เหงามันอยากนั่งเฉยๆ เพื่อนมาถามมาคุยเราก็รำคาญ บางทีก็ดำไปเลยทะเลาะกับเพื่อนแทน”

4. ความสำคัญของปัญหาที่เกิดขึ้น เยาวชนคิดว่า สำคัญ เพราะ ถ้าไม่เหงาได้คงดี

“สำคัญค่ะ ไม่เหงาได้น่าจะดี จะได้สดชื่น ทำอะไรได้ดี”

“จะได้ไม่เข้าใจผิดแล้วทะเลาะกับเพื่อนด้วย”

5. ประเด็นปัญหาอื่นๆ เยาวชนคิดว่าเป็น เรื่องทะเลาะกัน ดังที่ตัวแทนเยาวชนกล่าวว่า

“ทะเลาะกันบ่อยๆ บางทีแค่มองเห็นก็ทะเลาะกันได้แล้ว”

“เรื่องเข้าใจผิดกันเยอะ แต่ก็ไม่มีใครสนใจ ไม่พอใจก็ทะเลาะต่อกันไปเลย”

“บางที่ด่ากัน แล้วเลยทะเลาะกัน”

“ชอบใช้คำหยาบกัน ด่าพ่อด่าแม่ บางทีไม่ได้ตั้งใจ แต่คนที่โดนก็ทนไม่ได้”

6. ระหว่าง เหนง กับ ทะเลาะกัน ปัญหาใดสำคัญกว่า เยาวชนคิดว่า ความเหงา โดยให้เหตุผลว่าแก้ยากกว่า

ผู้วิจัยจึงนำประเด็นปัญหาเรื่องของความเหงา และ การทะเลาะเบาะแว้ง มาเขียนเป็นบทละครเรื่อง อโกลน ฮีโร่ (เพราะมันเหงาเข้าใจใหม่) โดยได้ความคิดและเค้าโครงเรื่องมาจากภาพยนตร์เรื่อง Hancock

ตอนที่ 2 ผลการพัฒนากิจกรรมการศึกษาออกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับโดยใช้แนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึกและกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา

ผลการพัฒนากิจกรรมการศึกษาออกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับโดยใช้แนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึกและกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา ได้ส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบกิจกรรม ดังนี้

ผลการตรวจสอบกิจกรรมการศึกษาออกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับโดยใช้แนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึกและกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา จากผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 ท่านเห็นว่ามี ความเหมาะสม

กิจกรรมการศึกษาออกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับโดยใช้แนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึกและกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา

1. หลักการ

หลักการจัดกิจกรรมการศึกษาออกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ มาจากแนวคิดทฤษฎีที่สำคัญคือ

1.1 ใช้การสอนด้วยวิธีการปลุกมโนธรรมสำนึก ผ่านกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา

ขั้นที่ 1 เรียกว่า Codification หรือการเข้ารหัส เป็นขั้นที่ผู้สอนเสนอสถานการณ์ที่เป็นจริงแก่ผู้เรียน ซึ่งควรได้มาจากการสำรวจในท้องถิ่นและสัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้เรียน และจะต้องเป็นสถานการณ์ที่เป็นลักษณะขัดแย้ง (Contradiction)

ขั้นที่ 2 เรียกว่า Decoding หรือการถอดรหัส ได้แก่ การถอดความหมายจากสถานการณ์ที่เสนอในขั้นแรก ออกมาด้วยการสนทนาระหว่างครูกับผู้เรียน และระหว่างผู้เรียนด้วยกัน

ขั้นที่ 3 เป็นขั้นวิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งเป็นขั้นตอนต่อจากขั้นที่ 2 ขั้นนี้ผู้เรียนจะต้องมีการคิดวิพากษ์วิจารณ์ เป็นการสนทนาที่อยู่ในลักษณะแผ่กระจาย (Divergent) ไปได้ทุกทิศด้วยภาษาต่างๆ ของผู้เรียนเอง ซึ่งการวิพากษ์วิจารณ์หรือเรียกว่า “จิตสำนึกเปลี่ยนแปลงที่ไร้เดียงสา” (naïve transitivity) ผู้เรียนซึ่งเคยเป็นแค่ผู้ฟัง ก็จะเริ่มตระหนักและมองเห็นปัญหาในสังคมที่เขาดำรงอยู่ และจากขั้นนี้เอง ผู้เรียนก็จะมีวิธีการคิดอย่างใคร่ครวญ วิพากษ์วิจารณ์ปัญหาต่างๆ ในสังคมได้อย่างลึกซึ้ง ซึ่งถือว่าเป็นการสร้างจิตสำนึกในระดับที่สี่ หรือเรียกว่า “จิตสำนึกขั้นวิพากษ์วิจารณ์” (Critical Consciousness)

1.1.2 กระบวนการละครเพื่อการพัฒนา ที่เลือกมาใช้ได้แก่

1) กระบวนการละครสร้างสรรค์

กระบวนการละครสร้างสรรค์เป็นกระบวนการสอนทักษะการแสดงละครเวทีเบื้องต้น ทั้งการแสดงท่าไม้ การใช้ท่าทาง การสร้างบท การเดินสัด การวางแผนการแสดง จนถึง การแสดงละครเวที

2) Process Drama

Process Drama เป็นกระบวนการละครในรูปแบบสถานการณ์ โดยการนำสถานการณ์ต่างๆ มาเชื่อมต่อกันโดยให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้สวมบทบาทเป็นตัวละครต่างๆในเรื่อง เพื่อให้เกิดมุมมองที่หลากหลาย

3) Forum theatre

Forum theatre เป็นกระบวนการละครในรูปแบบของการแสดงละครเพียงครึ่งเรื่อง และให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนำเสนอเรื่องราวต่อจนจบเรื่อง เพื่อให้เกิดวิธีการคิดที่หลากหลายในการช่วยให้ตัวละครสามารถดำเนินเรื่องได้จนจบเรื่อง

2.วัตถุประสงค์

กิจกรรมการศึกษากระบวนการโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ มีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ของเยาวชนในสถานแรกรับ

3. กระบวนการ

กระบวนการของการจัดกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ มีขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การค้นหาและวิเคราะห์ความต้องการและปัญหาของกลุ่มเป้าหมายซึ่งคือเยาวชนในสถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพรโดยการเข้าไปสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและจัดสนทนากลุ่ม

ขั้นตอนที่ 2 ทำการค้นหา “คำ” ทำความเข้าใจในสถานการณ์ความเป็นอยู่และข้อจำกัดต่างๆของกลุ่มเยาวชน นำความต้องการและปัญหามาสร้างกิจกรรมเพื่อส่งเสริมจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ โดยสร้างละครเวทีได้ 2 เรื่อง จากประเด็นปัญหา 2 ประเด็น ที่ได้จากการสนทนากลุ่มเพื่อใช้ในกิจกรรม Forum theatre

ขั้นตอนที่ 3 จัดกิจกรรมตามกระบวนการละครสร้างสรรค์เพื่อให้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการแสดงละครเวที และ ค้นหาปัญหาเพิ่มจากการทำกิจกรรมเพื่อนำไปสร้างสถานการณ์ในกิจกรรม Process drama

ขั้นตอนที่ 4 การนำเสนอรหัส (Codification) และ การถอดรหัส (Decoding) ระหว่างผู้นำกิจกรรมและเยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรม ผ่านกิจกรรม Forum theatre

ขั้นตอนที่ 5 การนำเสนอรหัส (Codification) และ การถอดรหัส (Decoding) ระหว่างผู้นำกิจกรรมและเยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรม ผ่านกิจกรรม Process drama

ขั้นตอนที่ 6 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนำเสนอความคิดชุดใหม่ (New Codification) ผ่านการแสดงละครเวที 2 เรื่อง และการประเมินผลหลังเข้าร่วมกิจกรรม

2. กิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนที่พัฒนาขึ้นสามารถทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์เพิ่มขึ้นได้ในระดับหนึ่ง ผลของกิจกรรมต่างๆในแต่ละขั้นตอนที่เกิดขึ้นจากการทดลองนำกิจกรรมไปปฏิบัติ มีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การค้นหาและวิเคราะห์ความต้องการและปัญหาของกลุ่มเป้าหมายซึ่งคือเยาวชนในสถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพรโดยการเข้าไปสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและการสนทนากลุ่ม ได้ประเด็นปัญหา มา 2 ประเด็นคือความรู้สึกเหงา และ ความเข้มงวดในการดำเนินชีวิตประจำวัน

ขั้นตอนที่ 2 ทำการค้นหา “คำ” ทำความเข้าใจในสถานการณ์ความเป็นอยู่และข้อจำกัดต่างๆของกลุ่มเยาวชน นำความต้องการและปัญหาของเยาวชนมาสร้างกิจกรรมเพื่อส่งเสริมจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ โดยสร้างละครเวทีได้ 2 เรื่อง จากประเด็นปัญหา 2 ประเด็น ที่ได้จากการสนทนากลุ่มเพื่อใช้ในกิจกรรม Forum theatre โดยประเด็นปัญหาทั้ง 2 ประเด็น ผู้วิจัยนำมาเขียนเป็นบทละครสั้นๆ 2 เรื่อง คือ Alone Hero (กัมมันเหงาเข้าใจไหม) จากประเด็นปัญหาความรู้สึก

เหงา และ ถ้าไม่มีผู้ใหญ่นานโลกใบนี้ จากประเด็นปัญหาความเข้มงวดในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยการเขียนบทละครเพื่อเยาวชนนั้น ผู้วิจัยควรคำนึงถึง ปัจจัยต่างๆ เช่น อายุของผู้ชม สภาพจิตใจของผู้ชม สภาพความเป็นอยู่ ข้อกำหนดของสถานสงเคราะห์หรือสถานแรกรับซึ่งจะแตกต่างกันไปในแต่ละสถานที่ รวมทั้งคำพูดที่ใช้ในการแสดง แม้ในบางครั้งจะทำให้เข้าใจถึงบทบาทแต่ไม่ควรนำคำพูดที่ไม่สุภาพใส่ลงไป ในการเขียนบทละครทั้งสองเรื่องนั้น ผู้วิจัยจึงได้เขียนในรูปแบบของการเปรียบเทียบกับตัวละครอื่นๆ โดยไม่ได้นำตัวละครที่เป็นเยาวชนในสถานแรกรับโดยตรง เช่น ฮีโร่ และ เด็กหญิงชมพู เป็นต้น ผู้วิจัยพัฒนากิจกรรมที่ใช้จัดเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ทั้งหมด 9 กิจกรรม มีขั้นตอนดังนี้

1. กิจกรรมเข้าเฝ้าพระอินทร์เป็นกิจกรรมผ่อนคลาย และสร้างสมาธิก่อนเข้าสู่บทเรียนโดยให้ผู้เรียนทำสมาธิโดยนอนลงบนพื้นในท่าสบายๆหลับตา และ ฟังในสิ่งที่ผู้นำกิจกรรมพูด โดยสมมติว่า ผู้นำกิจกรรมเป็นพระอินทร์ โดยผู้นำกิจกรรมจะพูดในสิ่งที่ เป็นบวก เช่น น้องๆทุกคนเป็นเด็กที่น่ารัก มีความสามารถ เป็นเด็กที่ดี และ พูดถึงจุดเป้าหมายของแต่ละกิจกรรมที่ต้องการ เช่น วันนี้เราทุกคนจะสามัคคีกัน ช่วยกันวาดฉากให้เสร็จสมบูรณ์ด้วยฝีมือของทุกคนในกลุ่ม พวกเราจะปรึกษากัน จะฟังกันและกัน และฉากที่เราวาดจะสวยงามที่สุด เพราะเป็นฝีมือของเราทุกคน เป็นต้น ใช้เวลาประมาณ 10 นาที

2. กิจกรรมเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ตามกระบวนการละครสร้างสรรค์และแนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึก ประมาณ 1 ชั่วโมง 20 นาที

กิจกรรมที่ 1	เปิดโลกจินตนาการ	(กิจกรรมละครสร้างสรรค์)
กิจกรรมที่ 2	ทำใบ้ท่ายเรื่องราว	(กิจกรรมละครสร้างสรรค์)
กิจกรรมที่ 3	สื่อไปตามใจบอก	(กิจกรรมละครสร้างสรรค์)
กิจกรรมที่ 4,5	ละครซ่อนเรื่องราว	(กิจกรรม Forum theatre)
กิจกรรมที่ 6	ละครสอนอะไร	(กิจกรรม Process Drama)
กิจกรรมที่ 7	เขียนบทได้ด้วยตนเอง	(กิจกรรมละครสร้างสรรค์)
กิจกรรมที่ 8	ชักซ้อมพร้อมแสดง	(กิจกรรมละครสร้างสรรค์)
กิจกรรมที่ 9	แสดงได้อย่างใจเรา	(กิจกรรมละครสร้างสรรค์)

ขั้นตอนที่ 3 ประเมินผลก่อนเข้าร่วมกิจกรรม และ จัดกิจกรรมตามกระบวนการละครสร้างสรรค์เพื่อให้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการแสดงละครเวทีโดยผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถทำความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นฐานการแสดงละครได้เป็นอย่างดี และสามารถสื่อปัญหาของกลุ่มผ่านกิจกรรมการแสดงทำใบ้และการแสดงต้นสดได้อย่างชัดเจน มีการแสดงความคิดเห็นและการวิพากษ์วิจารณ์กันในกลุ่มและระหว่างกลุ่ม ผู้วิจัยค้นหาปัญหาเพิ่มจากการทำกิจกรรมเพื่อนำไป

สร้างสถานการณ์ในกิจกรรม Process drama คือ ความรู้สึกที่ตนเองไม่มีความสำคัญโดยนำไปสร้างเป็นสถานการณ์เรื่อง เด็กสาวที่หายไป

ขั้นตอนที่ 4 การนำเสนอรหัส (Codification) และ การถอดรหัส (Decoding) ระหว่างผู้นำกิจกรรมและเยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรม ผ่านกิจกรรม Forum theatre ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถวิพากษ์วิจารณ์และแสดงความคิดเห็นต่อละครที่ผู้นำกิจกรรมนำไปแสดงได้ โดยมีการนำเสนอความคิดเห็นที่หลากหลายและสามารถสรุปหาทางแก้ไขปัญหาได้

ขั้นตอนที่ 5 การนำเสนอรหัส (Codification) และ การถอดรหัส (Decoding) ระหว่างผู้นำกิจกรรมและเยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรม ผ่านกิจกรรม Process drama ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถวิพากษ์วิจารณ์และแสดงความคิดเห็นต่อละครที่ผู้นำกิจกรรมนำไปแสดงได้ โดยมีการนำเสนอความคิดเห็นที่หลากหลายและสามารถสรุปหาทางแก้ไขปัญหาได้

ขั้นตอนที่ 6 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนำเสนอความคิดชุดใหม่ (New Codification) ผ่านการแสดงละครเวที 2 เรื่อง โดยในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยจะไม่มีคำแนะนำเรื่องที่จะนำมาแสดงโดยเด็ดขาด ผู้วิจัยได้แบ่งผู้เข้าร่วมกิจกรรมแบ่งเป็น 2 กลุ่ม แต่ทั้ง 2 กลุ่มกลับนำเสนอประเด็นปัญหาเดียวกัน คือ การลวนลามและการคุกคามทางเพศ เรื่อง ภัยในห้องเรียน และ รถเมล์สาย 11

4. การประเมินผล

การประเมินผลกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ โดยใช้เครื่องมือ คือ แบบประเมินคุณลักษณะบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตอนที่ 3 ผลการทดลองใช้กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ โดยใช้แนวคิดการปลูกฝังนวัตกรรมสำนึกและกระบวนการละครสร้างสรรค์ ซึ่งนำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

3.1 เปรียบเทียบผลการประเมินคุณลักษณะบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ก่อนการทดลองระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบผลการประเมินคุณลักษณะบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ก่อนการทดลองระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

จิตสำนึกเชิงวิพากษ์	กลุ่มทดลอง (n = 15)		กลุ่มควบคุม (n = 15)	
	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D
1. เมื่อตัดสินใจแล้วท่านจะลงมือทำ อย่างไม่ลังเล	4.20	1.01	3.07	1.33
2. ท่านรู้สึกวิตกกังวลทุกครั้งที่จะลง มือทำสิ่งใดๆก็ตาม	3.13	0.99	2.60	1.18
3. เมื่อได้รับมอบหมายงานให้ รับผิดชอบ ท่านรู้สึกภาคภูมิใจและ สามารถทำงานนั้นได้เป็นอย่างดี	4.13	0.99	3.33	1.54
4. ท่านทำตามข้อสรุปของการ ประชุมกลุ่มทุกครั้ง เมื่อต้องทำงาน เป็นหมู่คณะ	4.00	0.76	3.67	1.11
5. เมื่อเกิดปัญหา ท่านสามารถลง มือแก้ปัญหาทันทีโดยไม่ต้อง ไตร่ตรอง	3.13	0.92	3.00	1.00
6. สิ่งที่ท่านลงมือทำนั้นเกิด ประโยชน์ที่ดีต่อตัวท่านและสถาน แรกรับเด็กหญิงบ้านธัญพร	4.00	0.85	4.20	1.21

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบผลการประเมินคุณลักษณะบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ก่อนการทดลอง ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม (ต่อ)

จิตสำนึกเชิงวิพากษ์	กลุ่มทดลอง (n = 15)		กลุ่มควบคุม (n = 15)	
	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D
7. ไม่จำเป็นต้องปรึกษากันในกลุ่ม เพราะหัวหน้ากลุ่มสามารถตัดสินใจได้	3.80	0.94	3.87	1.25
8. การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นมีความแตกต่างจากการถกเถียง เพื่อที่จะเอาชนะ	2.00	1.41	2.40	1.59
9. การพูดคุยในกลุ่มก่อนที่จะตัดสินใจเป็นการชักจูงไม่ควรทำ	3.40	1.12	3.53	1.06
10. การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นนั้น นอกจากจะมีความคิดเห็นแล้วควรมีข้อเสนอแนะด้วย	4.40	0.74	4.53	0.92
11. ท่านเห็นว่าความคิดเห็นที่หลากหลายเป็นเรื่องที่ดี	4.40	0.83	4.07	1.16
12. ความคิดเห็นของผู้อื่นช่วยในการตัดสินใจของท่านได้	3.73	1.10	3.27	0.96
13. แม้ท่านจะไม่ชอบเพื่อนเป็นการส่วนตัว แต่ท่านไม่เคยนำเรื่องของเพื่อนมาพูดอย่างเสียหายที่สถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญพร	4.13	1.13	3.67	1.72
14. การกล่าววิพากษ์วิจารณ์ถือเป็นการแสดงออกทางปัญญา	3.53	1.46	3.60	1.24

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบผลการประเมินคุณลักษณะบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ก่อนการทดลองระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม (ต่อ)

จิตสำนึกเชิงวิพากษ์	กลุ่มทดลอง (n = 15)		กลุ่มควบคุม (n = 15)	
	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D
15. การวิจารณ์ที่ดี ควรบอกถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาหรือข้อเสนอแนะด้วย	4.27	0.70	3.73	1.10
16. ท่านสามารถแสดงความคิดเห็นต่อหน้า สาธารณชนได้	3.87	0.74	3.53	0.52
17. ท่านเป็นคนมีเหตุมีผล	4.27	0.96	3.80	1.47
18. ท่านเคยวิจารณ์ผลงานของผู้อื่นและบอกข้อเสนอแนะด้วย	3.80	0.77	3.20	0.68
19. ไม่ว่าจะใครก็สามารถเข้าเรียนต่อได้	4.67	0.62	4.47	0.83
20. ท่านเคยหยิบของของผู้อื่นไปใช้โดยไม่ขออนุญาต	3.67	1.29	3.40	1.55
21. ท่านต่อแถวทุกครั้งเมื่อซื้อของหรือเข้ารับบริการใดๆก็ตาม	3.60	0.99	3.40	0.91
22. ท่านขอโทษทุกครั้งเมื่อท่านเดินชนผู้อื่น	4.40	0.91	3.67	1.18
23. ท่านมีความภาคภูมิใจในตนเอง	4.53	0.64	4.00	1.07
24. ในการแสดงความคิดเห็นทุกคนมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นเท่าเทียมกัน	4.47	0.92	4.47	1.06

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบผลการประเมินคุณลักษณะบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ก่อนการทดลอง ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม (ต่อ)

จิตสำนึกเชิงวิพากษ์	กลุ่มทดลอง (n = 15)		กลุ่มควบคุม (n = 15)	
	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D
25. การอยู่ด้วยกันเป็นกลุ่มใหญ่ ผู้นำต้องเป็นผู้สั่งการทุกเรื่องกลุ่ม จึงจะสงบสุข	2.67	1.35	1.80	0.94
26. การรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ช่วยลดความขัดแย้งในกลุ่มได้	4.73	0.59	4.20	1.37
27. ท่านทะเลาะกับเพื่อนจนต้องใช้ กำลังบ่อยครั้ง	3.53	1.13	2.40	1.30
28. ท่านมักถูกขอร้องให้เป็นผู้ไกล่ เกลี่ยเมื่อเกิดปัญหาขึ้น	3.47	1.19	2.73	1.10
29. เมื่อเกิดปัญหาระหว่างท่านกับ เพื่อน ท่านจะใจเย็นและเป็นคนเข้า ไปพูดคุยกับเพื่อนก่อน	3.53	0.83	3.33	1.18
30. ท่านเคยตัดสินใจโต้แย้งให้กับ ผู้อื่น โดยการรับฟังเหตุผลจากทั้ง สองฝ่าย	3.53	1.19	3.33	0.90
31. การไม่มีอคติ หรือ ตั้งมั่นใน เรื่องใดๆจนเกินไป จะทำให้เรา รับฟังปัญหาและพิจารณาความ คิดเห็นของคนอื่นได้ง่ายขึ้น	4.07	1.03	3.33	0.98
32. การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น หมายถึงว่า เมื่อมีใครเสนออะไรเรา ก็ทำตามทันที	3.07	1.22	2.93	0.96

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบผลการประเมินคุณลักษณะบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ก่อนการทดลองระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม (ต่อ)

จิตสำนึกเชิงวิพากษ์	กลุ่มทดลอง (n = 15)		กลุ่มควบคุม (n = 15)	
	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D
33. ทุกคนมีเสรีภาพในการคิด ดังนั้นไม่ควรเอาความคิดของ ตนเองเป็นใหญ่ แต่ควรรับฟังความ คิดเห็นของคนอื่นๆด้วย	4.40	0.63	4.13	0.74
34. ผู้ใหญ่ไม่จำเป็นต้องฟังเหตุผล จากเด็ก	4.00	1.25	3.53	1.51
35. ท่านรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ได้จนจบ โดยไม่ขัดจังหวะ	3.73	0.88	3.60	0.99
36. ท่านมักตำหนิเพื่อนที่ไม่เห็นด้วย กับความคิดเห็นของท่าน	3.07	1.58	3.20	1.52
รวม	3.81	0.38	3.47	0.48

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมก่อนการทดลอง

กลุ่มตัวอย่าง	ระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์		
	\bar{X}	S.D	t-test
กลุ่มทดลอง N = 15	3.81	0.38	.475*
กลุ่มควบคุม N = 15	3.47	0.48	

* $p \leq .05$

จากตารางที่ 2 และ 3 พบว่า กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีคะแนนจากแบบประเมินตนเองบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 แสดงว่าก่อนการทดลองผู้เข้าร่วมโปรแกรมทั้งสองกลุ่มมีระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ไม่แตกต่างกัน

จากตารางที่ 2 และ 3 พบว่า กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีคะแนนจากแบบประเมินตนเองบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 แสดงว่า ก่อนการทดลองผู้เข้าร่วมโปรแกรมทั้งสองกลุ่มมีระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ไม่แตกต่างกัน

3.2 เปรียบเทียบผลการประเมินคุณลักษณะของบุคคลที่มีคุณลักษณะของบุคคลจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มทดลอง

ตารางที่ 4 เปรียบเทียบผลการประเมินคุณลักษณะของบุคคลที่มีคุณลักษณะของบุคคลที่จิตสำนึกเชิงวิพากษ์ก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มทดลอง

จิตสำนึกเชิงวิพากษ์	กลุ่มทดลอง (n = 15)		กลุ่มควบคุม (n = 15)	
	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D
1. เมื่อตัดสินใจแล้วท่านจะลงมือทำ อย่างไม่ลังเล	4.20	1.01	4.47	0.64
2. ท่านรู้สึกวิตกกังวลทุกครั้งที่จะลง มือทำสิ่งใดๆก็ตาม	3.13	0.99	3.40	0.91
3. เมื่อได้รับมอบหมายงานให้ รับผิดชอบ ท่านรู้สึกภาคภูมิใจและ สามารถทำงานนั้นได้เป็นอย่างดี	4.13	0.99	4.27	0.88
4. ท่านทำตามข้อสรุปของการ ประชุมกลุ่มทุกครั้ง เมื่อต้องทำงาน เป็นหมู่คณะ	4.00	0.76	4.13	0.64
5. เมื่อเกิดปัญหา ท่านสามารถลง มือแก้ปัญหาทันทีโดยไม่ต้อง ไตร่ตรอง	3.13	0.92	3.40	0.74
6. สิ่งที่ท่านลงมือทำนั้นเกิด ประโยชน์ที่ดีต่อตัวท่านและสถาน แรรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร	4.00	0.85	4.07	0.80
7. ไม่จำเป็นต้องปรึกษากันในกลุ่ม เพราะหัวหน้ากลุ่มสามารถ ตัดสินใจได้	3.80	0.94	3.93	0.80

8. การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นมีความแตกต่างจากการถกเถียง เพื่อที่จะเอาชนะ	2.00	1.41	4.20	0.94
--	------	------	------	------

ตารางที่ 4 เปรียบเทียบผลการประเมินคุณลักษณะของบุคคลที่มีคุณลักษณะของบุคคลที่จิตสำนึกเชิงวิพากษ์ก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มทดลอง (ต่อ)

จิตสำนึกเชิงวิพากษ์	กลุ่มทดลอง (n = 15)		กลุ่มควบคุม (n = 15)	
	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D
9. การพูดคุยในกลุ่มก่อนที่จะตัดสินใจเป็นการชักจูงไม่ควรทำ	3.40	1.12	3.60	0.83
10. การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นนั้น นอกจากจะมีความคิดเห็นแล้วควรมีข้อเสนอแนะด้วย	4.40	0.74	4.47	0.64
11. ท่านเห็นว่าความคิดเห็นที่หลากหลายเป็นเรื่องที่ดี	4.40	0.83	4.47	0.64
12. ความคิดเห็นของผู้อื่นช่วยในการตัดสินใจของท่านได้	3.73	1.10	3.80	0.94
13. แม้ท่านจะไม่ชอบเพื่อนเป็นการส่วนตัว แต่ท่านไม่เคยนำเรื่องของเพื่อนมาพูดอย่างเสียหายๆ ที่สถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญพร	4.13	1.13	4.27	0.96
14. การกล่าววิพากษ์วิจารณ์ถือเป็นการแสดงออกทางปัญญา	3.53	1.46	3.93	0.96
15. การวิจารณ์ที่ดี ควรบอกถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาหรือข้อเสนอแนะด้วย	4.27	0.70	4.40	0.63
16. ท่านสามารถแสดงความคิดเห็นต่อหน้า สาราภนาชนได้	3.87	0.74	4.00	0.65
17. ท่านเป็นคนมีเหตุมีผล	4.27	0.96	4.33	0.90

ตารางที่ 4 เปรียบเทียบผลการประเมินคุณลักษณะของบุคคลที่มีคุณลักษณะของบุคคลที่จิตสำนึกเชิงวิพากษ์ก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มทดลอง (ต่อ)

จิตสำนึกเชิงวิพากษ์	กลุ่มทดลอง (n = 15)		กลุ่มควบคุม (n = 15)	
	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D
18. ท่านเคยวิจารณ์ผลงานของผู้อื่นและบอกข้อเสนอแนะด้วย	3.80	0.77	3.93	0.59
19. ไม่ว่าใครก็สามารถเข้าเรียนต่อได้	4.67	0.62	4.73	0.59
20. ท่านเคยหยิบของของผู้อื่นไปใช้โดยไม่ขออนุญาต	3.67	1.29	3.93	0.96
21. ท่านต่อแถวทุกครั้งเมื่อซื้อของหรือ เข้ารับบริการใดๆก็ตาม	3.60	0.99	3.73	0.88
22. ท่านขอโทษทุกครั้งเมื่อท่านเดินชนผู้อื่น	4.40	0.91	4.47	0.74
23. ท่านมีความภาคภูมิใจในตนเอง	4.53	0.64	4.47	0.64
24. ในการแสดงความคิดเห็นทุกคนมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นเท่าเทียมกัน	4.47	0.92	4.53	0.74
25. การอยู่ด้วยกันเป็นกลุ่มใหญ่ ผู้นำต้องเป็นผู้สั่งการทุกเรื่องกลุ่มจึงจะสงบสุข	2.67	1.35	3.60	1.06
26. การรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเราช่วยลดความขัดแย้งในกลุ่มได้	4.73	0.59	4.60	0.63
27. ท่านทะเลาะกับเพื่อนจนต้องใช้กำลังบ่อยครั้ง	3.53	1.13	3.67	0.98

ตารางที่ 4 เปรียบเทียบผลการประเมินคุณลักษณะของบุคคลที่มีคุณลักษณะของบุคคลที่จิตสำนึกเชิงวิพากษ์ก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มทดลอง (ต่อ)

จิตสำนึกเชิงวิพากษ์	กลุ่มทดลอง (n = 15)		กลุ่มควบคุม (n = 15)	
	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D
28. ท่านมักถูกขอร้องไห้เป็นผู้ไกล่เกลี่ยเมื่อเกิดปัญหาขึ้น	3.47	1.19	3.87	0.64
29. เมื่อเกิดปัญหาระหว่างท่านกับเพื่อน ท่านจะใจเย็นและเป็นคนเข้าไปพูดคุยกับเพื่อนก่อน	3.53	0.83	3.60	0.74
30. ท่านเคยตัดสินใจโต้แย้งให้กับผู้อื่น โดยการรับฟังเหตุผลจากทั้งสองฝ่าย	3.53	1.19	3.87	0.92
31. การไม่มีอคติ หรือ ตั้งมั่นในเรื่องใดๆจนเกินไป จะทำให้เรารับฟังปัญหาและพิจารณาความคิดเห็นของคนอื่นได้ง่ายขึ้น	4.07	1.03	4.13	0.92
32. การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น หมายถึงว่า เมื่อมีใครเสนออะไรเราก็ทำตามทันที	3.07	1.22	3.27	0.96
33. ทุกคนมีเสรีภาพในการคิด ดังนั้นไม่ควรเอาความคิดของตนเองเป็นใหญ่ แต่ควรรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นๆด้วย	4.40	0.63	4.47	0.64
34. ผู้ใหญ่ไม่จำเป็นต้องฟังเหตุผลจากเด็ก	4.00	1.25	4.13	0.99
35. ท่านรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นได้จนจบ โดยไม่ขัดจังหวะ	3.73	0.88	3.80	0.77

36. ท่านมักตำหนิเพื่อนที่ไม่เห็นด้วย กับความคิดเห็นของท่าน	3.07	1.58	3.73	1.10
รวม	3.81	0.38	4.05	0.31

ตารางที่ 5 เปรียบเทียบระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ของกลุ่มทดลองก่อนและหลังการทดลอง

กลุ่มตัวอย่าง	ระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์		
	\bar{X}	S.D	t-test
ก่อนการทดลอง	3.81	0.38	0.00*
หลังการทดลอง	4.05	0.31	

*p ≤ .05

จากตารางที่ 4 และ 5 พบว่า กลุ่มทดลองมีคะแนนจากแบบประเมินคุณลักษณะของบุคคลที่มีตนเองบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ ก่อนการทดลองและหลังการทดลองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่าก่อนการทดลองและหลังการทดลอง ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์แตกต่างกัน โดยหลังการทดลองมีระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สูงกว่าก่อนการทดลอง

3.3 เปรียบเทียบผลการประเมินจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มควบคุม

ตารางที่ 6 เปรียบเทียบผลการประเมินจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มควบคุม

จิตสำนึกเชิงวิพากษ์	กลุ่มทดลอง (n = 15)		กลุ่มควบคุม (n = 15)	
	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D
1. เมื่อตัดสินใจแล้วท่านจะลงมือทำ อย่างไม่ลังเล	3.53	1.30	3.07	1.33
2. ท่านรู้สึกวิตกกังวลทุกครั้งที่จะลง มือทำสิ่งใดๆก็ตาม	2.47	0.99	2.60	1.18
3. เมื่อได้รับมอบหมายงานให้ รับผิดชอบ ท่านรู้สึกภาคภูมิใจและ สามารถทำงานนั้นได้เป็นอย่างดี	4.20	0.94	3.33	1.54
4. ท่านทำตามข้อสรุปของการ ประชุมกลุ่มทุกครั้ง เมื่อต้องทำงาน	3.93	0.70	3.67	1.11

เป็นหมู่คณะ				
5. เมื่อเกิดปัญหา ท่านสามารถลงมือแก้ปัญหาทันทีโดยไม่ต้องไตร่ตรอง	3.20	0.77	3.00	1.00

ตารางที่ 6 เปรียบเทียบผลการประเมินจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มควบคุม (ต่อ)

จิตสำนึกเชิงวิพากษ์	กลุ่มทดลอง (n = 15)		กลุ่มควบคุม (n = 15)	
	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D
6. สิ่งที่ท่านลงมือทำนั้นเกิดประโยชน์ที่ดีต่อตัวท่านและสถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร	4.60	0.51	4.20	1.21
7. ไม่จำเป็นต้องปรึกษากันในกลุ่ม เพราะหัวหน้ากลุ่มสามารถตัดสินใจได้	4.20	0.94	3.87	1.25
8. การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นมีความแตกต่างจากการถกเถียง เพื่อที่จะเอาชนะ	2.07	1.58	2.40	1.59
9. การพูดคุยในกลุ่มก่อนที่จะตัดสินใจเป็นการชักจูงใจไม่ควรทำ	3.67	0.90	3.53	1.06
10. การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นนั้น นอกจากจะมีความคิดเห็นแล้วควรมีข้อเสนอแนะด้วย	4.60	0.74	4.53	0.92
11. ท่านเห็นว่าความคิดเห็นที่หลากหลายเป็นเรื่องที่ดี	4.40	0.51	4.07	1.16
12. ความคิดเห็นของผู้อื่นช่วยในการตัดสินใจของท่านได้	3.47	0.64	3.27	0.96
13. แม้ท่านจะไม่ชอบเพื่อนเป็นการส่วนตัว แต่ท่านไม่เคยนำเรื่องของเพื่อนมาพูดอย่างเสียหายๆ ที่สถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร	4.73	0.46	3.67	1.72

ตารางที่ 6 เปรียบเทียบผลการประเมินจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มควบคุม (ต่อ)

จิตสำนึกเชิงวิพากษ์	กลุ่มทดลอง (n = 15)		กลุ่มควบคุม (n = 15)	
	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D
14. การกล่าววิพากษ์วิจารณ์ถือเป็น การแสดงออกทางปัญญา	3.67	1.18	3.60	1.24
15. การวิจารณ์ที่ดี ควรบอกถึงแนว ทางการแก้ไขปัญหาหรือ ข้อเสนอแนะด้วย	4.13	0.64	3.73	1.10
16. ท่านสามารถแสดงความคิดเห็น ต่อหน้า สาธารณชนได้	3.67	0.49	3.53	0.52
17. ท่านเป็นคนมีเหตุมีผล	4.33	0.98	3.80	1.47
18. ท่านเคยวิจารณ์ผลงานของผู้อื่น และบอกข้อเสนอแนะด้วย	3.40	0.51	3.20	0.68
19. ไม่ว่าจะใครก็สามารถเข้าเรียนต่อ ได้	4.27	0.88	4.47	0.83
20. ท่านเคยหยิบของของผู้อื่นไปใช้ โดยไม่ขออนุญาต	3.80	1.37	3.40	1.55
21. ท่านต่อแถวทุกครั้งเมื่อซื้อของ หรือ เข้ารับบริการใดๆก็ตาม	3.73	0.59	3.40	0.91
22. ท่านขอโทษทุกครั้งเมื่อท่านเดิน ชนผู้อื่น	3.60	1.24	3.67	1.18
23. ท่านมีความภาคภูมิใจในตนเอง	4.47	0.74	4.00	1.07
24. ในการแสดงความคิดเห็นทุกคน มีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นเท่า เทียมกัน	4.73	0.46	4.47	1.06

ตารางที่ 6 เปรียบเทียบผลการประเมินจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มควบคุม (ต่อ)

จิตสำนึกเชิงวิพากษ์	กลุ่มทดลอง (n = 15)		กลุ่มควบคุม (n = 15)	
	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D
25. การอยู่ด้วยกันเป็นกลุ่มใหญ่ ผู้นำต้องเป็นผู้สั่งการทุกเรื่องกลุ่ม จึงจะสงบสุข	1.60	0.99	1.80	0.94
26. การรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ช่วยลดความขัดแย้งในกลุ่มได้	4.73	0.70	4.20	1.37
27. ท่านทะเลาะกับเพื่อนจนต้องใช้ กำลังบ่อยครั้ง	2.73	1.33	2.40	1.30
28. ท่านมักถูกขอร้องให้เป็นผู้ไกล่ เกลี่ยเมื่อเกิดปัญหาขึ้น	3.07	0.96	2.73	1.10
29. เมื่อเกิดปัญหาระหว่างท่านกับ เพื่อน ท่านจะใจเย็นและเป็นคนเข้า ไปพูดคุยกับเพื่อนก่อน	3.73	0.96	3.33	1.18
30. ท่านเคยตัดสินใจโต้แย้งให้กับ ผู้อื่น โดยการรับฟังเหตุผลจากทั้ง สองฝ่าย	3.53	0.83	3.33	0.90
31. การไม่มีอคติ หรือ ตั้งมั่นใน เรื่องใดๆจนเกินไป จะทำให้เรา รับฟังปัญหาและพิจารณาความ คิดเห็นของคนอื่นได้ง่ายขึ้น	3.53	0.92	3.33	0.98
32. การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น หมายถึงว่า เมื่อมีใครเสนออะไรเรา ก็ทำตามทันที	3.00	1.00	2.93	0.96

ตารางที่ 6 เปรียบเทียบผลการประเมินจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มควบคุม (ต่อ)

จิตสำนึกเชิงวิพากษ์	กลุ่มทดลอง (n = 15)		กลุ่มควบคุม (n = 15)	
	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D
33. ทุกคนมีเสรีภาพในการคิด ดังนั้นไม่ควรเอาความคิดของ ตนเองเป็นใหญ่ แต่ควรรับฟังความ คิดเห็นของคนอื่นๆด้วย	4.20	0.68	4.13	0.74
34. ผู้ใหญ่ไม่จำเป็นต้องฟังเหตุผล จากเด็ก	3.93	1.28	3.53	1.51
35. ท่านรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ได้จนจบ โดยไม่ขัดจังหวะ	3.73	0.88	3.60	0.99
36. ท่านมักตำหนิเพื่อนที่ไม่เห็นด้วย กับความคิดเห็นของท่าน	3.13	1.73	3.20	1.52
รวม	3.72	0.29	3.47	0.48

ตารางที่ 7 เปรียบเทียบระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ของกลุ่มควบคุมก่อนและหลังการทดลอง

กลุ่มตัวอย่าง	ระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์		
	\bar{X}	S.D	t-test
ก่อนการทดลอง	3.72	0.29	0.034*
หลังการทดลอง	3.47	0.48	

*p ≤ .05

จากตารางที่ 6 และ 7 กลุ่มควบคุมมีคะแนนจากแบบประเมินคุณลักษณะของบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ ก่อนการทดลองและหลังการทดลองแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่าก่อนการทดลองและหลังการทดลอง ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมีระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์แตกต่างกัน โดยก่อนการทดลองมีระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สูงกว่าหลังการทดลอง

3.4 เปรียบเทียบผลการประเมินจิตสำนึกเชิงวิพากษ์หลังการทดลองระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

ตารางที่ 8 ผลการประเมินคุณลักษณะของบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์หลังการทดลองระหว่างกลุ่ม

จิตสำนึกเชิงวิพากษ์	กลุ่มทดลอง (n = 15)		กลุ่มควบคุม (n = 15)	
	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D
1. เมื่อตัดสินใจแล้วท่านจะลงมือทำ อย่างไม่ลังเล	4.47	0.64	3.07	1.33
2. ท่านรู้สึกวิตกกังวลทุกครั้งที่จะลง มือทำสิ่งใดๆก็ตาม	3.40	0.91	2.60	1.18
3. เมื่อได้รับมอบหมายงานให้ รับผิดชอบ ท่านรู้สึกภาคภูมิใจและ สามารถทำงานนั้นได้เป็นอย่างดี	4.27	0.88	3.33	1.54
4. ท่านทำตามข้อสรุปของการ ประชุมกลุ่มทุกครั้ง เมื่อต้องทำงาน เป็นหมู่คณะ	4.13	0.64	3.67	1.11
5. เมื่อเกิดปัญหา ท่านสามารถลง มือแก้ปัญหาทันทีโดยไม่ต้อง ไตร่ตรอง	3.40	0.74	3.00	1.00
6. สิ่งที่ท่านลงมือทำนั้นเกิด ประโยชน์ที่ดีต่อตัวท่านและสถาน แรกวัยเด็กหญิงบ้านธัญพร	4.07	0.80	4.20	1.21
7. ไม่จำเป็นต้องปรึกษากันในกลุ่ม เพราะหัวหน้ากลุ่มสามารถ ตัดสินใจได้	3.93	0.80	3.87	1.25
8. การพูดคุยแลกเปลี่ยนความ คิดเห็นมีความแตกต่างจากการ ถกเถียง เพื่อที่จะเอาชนะ	4.20	0.94	2.40	1.59

ตารางที่ 8 ผลการประเมินคุณลักษณะของบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์หลังการทดลองระหว่างกลุ่ม (ต่อ)

จิตสำนึกเชิงวิพากษ์	กลุ่มทดลอง (n = 15)		กลุ่มควบคุม (n = 15)	
	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D
9. การพุดคุยในกลุ่มก่อนที่จะตัดสินใจเป็นการชักจูงไม่ควรทำ	3.60	0.83	3.53	1.06
10. การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นนั้น นอกจากจะมีความคิดเห็นแล้วควรมีข้อเสนอแนะด้วย	4.47	0.64	4.53	0.92
11. ท่านเห็นว่าความคิดเห็นที่หลากหลายเป็นเรื่องที่ดี	4.47	0.64	4.07	1.16
12. ความคิดเห็นของผู้อื่นช่วยในการตัดสินใจของท่านได้	3.80	0.94	3.27	0.96
13. แม้ท่านจะไม่ชอบเพื่อนเป็นการส่วนตัว แต่ท่านไม่เคยนำเรื่องของเพื่อนมาพูดอย่างเสียหายๆที่สถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร	4.27	0.96	3.67	1.72
14. การกล่าววิพากษ์วิจารณ์ถือเป็นการแสดงออกทางปัญญา	3.93	0.96	3.60	1.24
15. การวิจารณ์ที่ดี ควรบอกถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาหรือข้อเสนอแนะด้วย	4.40	0.63	3.73	1.10
16. ท่านสามารถแสดงความคิดเห็นต่อหน้า สาธารณชนได้	4.00	0.65	3.53	0.52
17. ท่านเป็นคนมีเหตุมีผล	4.33	0.90	3.80	1.47

ตารางที่ 8 ผลการประเมินคุณลักษณะของบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์หลังการทดลองระหว่างกลุ่ม (ต่อ)

จิตสำนึกเชิงวิพากษ์	กลุ่มทดลอง (n = 15)		กลุ่มควบคุม (n = 15)	
	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D
18. ท่านเคยวิจารณ์ผลงานของผู้อื่นและบอกข้อเสนอแนะด้วย	3.93	0.59	3.20	0.68
19. ไม่ว่าใครก็สามารถเข้าเรียนต่อได้	4.73	0.59	4.47	0.83
20. ท่านเคยหยิบของของผู้อื่นไปใช้โดยไม่ขออนุญาต	3.93	0.96	3.40	1.55
21. ท่านต่อแถวทุกครั้งเมื่อซื้อของหรือ เข้ารับบริการใดๆก็ตาม	3.73	0.88	3.40	0.91
22. ท่านขอโทษทุกครั้งเมื่อท่านเดินชนผู้อื่น	4.47	0.74	3.67	1.18
23. ท่านมีความภาคภูมิใจในตนเอง	4.47	0.64	4.00	1.07
24. ในการแสดงความคิดเห็นทุกคนมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นเท่าเทียมกัน	4.53	0.74	4.47	1.06
25. การอยู่ด้วยกันเป็นกลุ่มใหญ่ ผู้นำต้องเป็นผู้สั่งการทุกเรื่องกลุ่มจึงจะสงบสุข	3.60	1.06	1.80	0.94
26. การรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเราช่วยลดความขัดแย้งในกลุ่มได้	4.60	0.63	4.20	1.37
27. ท่านทะเลาะกับเพื่อนจนต้องใช้กำลังบ่อยครั้ง	3.67	0.98	2.40	1.30

ตารางที่ 8 ผลการประเมินคุณลักษณะของบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์หลังการทดลองระหว่างกลุ่ม (ต่อ)

จิตสำนึกเชิงวิพากษ์	กลุ่มทดลอง (n = 15)		กลุ่มควบคุม (n = 15)	
	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D
28. ท่านมักถูกขอร้องให้เป็นผู้ไกล่เกลี่ยเมื่อเกิดปัญหาขึ้น	3.87	0.64	2.73	1.10
29. เมื่อเกิดปัญหาระหว่างท่านกับเพื่อน ท่านจะใจเย็นและเป็นคนเข้าไปพูดคุยกับเพื่อนก่อน	3.60	0.74	3.33	1.18
30. ท่านเคยตัดสินใจโต้แย้งให้กับผู้อื่น โดยการรับฟังเหตุผลจากทั้งสองฝ่าย	3.87	0.92	3.33	0.90
31. การไม่มีอคติ หรือ ตั้งมั่นในเรื่องใดๆจนเกินไป จะทำให้เรารับฟังปัญหาและพิจารณาความคิดเห็นของคนอื่นได้ง่ายขึ้น	4.13	0.92	3.33	0.98
32. การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น หมายถึงว่า เมื่อมีใครเสนออะไรเราก็ทำตามทันที	3.27	0.96	2.93	0.96
33. ทุกคนมีเสรีภาพในการคิด ดังนั้นไม่ควรเอาความคิดของตนเองเป็นใหญ่ แต่ควรรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นๆด้วย	4.47	0.64	4.13	0.74
34. ผู้ใหญ่ไม่จำเป็นต้องฟังเหตุผลจากเด็ก	4.13	0.99	3.53	1.51

ตารางที่ 8 ผลการประเมินคุณลักษณะของบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์หลังการทดลองระหว่างกลุ่ม (ต่อ)

จิตสำนึกเชิงวิพากษ์	กลุ่มทดลอง (n = 15)		กลุ่มควบคุม (n = 15)	
	\bar{x}	S.D	\bar{x}	S.D
35. ท่านรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ได้จนจบ โดยไม่ขัดจังหวะ	3.80	0.77	3.60	0.99
36. ท่านมักตำหนิเพื่อนที่ไม่เห็นด้วย กับความเห็นของท่าน	3.73	1.10	3.20	1.52
รวม	4.05	0.31	3.47	0.48

ตารางที่ 9 เปรียบเทียบระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมหลังการทดลอง

กลุ่มตัวอย่าง	ระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์		
	\bar{x}	S.D	t-test
กลุ่มทดลอง N = 15	4.05	0.31	0.001*
กลุ่มควบคุม N = 15	3.47	0.48	

*p ≤ .05

จากตารางที่ 8 และ 9 พบว่า กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีคะแนนจากแบบประเมินคุณลักษณะของบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05 แสดงว่าหลังทดลองผู้เข้าร่วมโปรแกรมทั้งสองกลุ่มมีระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์แตกต่างกัน โดยกลุ่มทดลองมีระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์หลังการทดลองสูงกว่ากลุ่มควบคุม

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.5 เปรียบเทียบระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ของกลุ่มทดลองก่อนและหลังการทดลองตามคุณลักษณะของบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ทั้ง 6 ด้าน

ตารางที่ 10 เปรียบเทียบระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ของกลุ่มทดลองก่อนและหลังการทดลองตามคุณลักษณะของบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ด้านการกระทำสร้างสรรค์

จิตสำนึกเชิงวิพากษ์	ก่อนการทดลอง (n = 15)		หลังการทดลอง (n = 15)	
	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D
1. เมื่อตัดสินใจแล้วท่านจะลงมือทำ อย่างไม่ลังเล	4.20	1.01	4.47	0.64
2. ท่านรู้สึกวิตกกังวลทุกครั้งที่จะลง มือทำสิ่งใดๆก็ตาม	3.13	0.99	3.40	0.91
3. เมื่อได้รับมอบหมายงานให้ รับผิดชอบ ท่านรู้สึกภาคภูมิใจและ สามารถทำงานนั้นได้เป็นอย่างดี	4.13	0.99	4.27	0.88
4. ท่านทำตามข้อสรุปของการ ประชุมกลุ่มทุกครั้ง เมื่อต้องทำงาน เป็นหมู่คณะ	4.00	0.76	4.13	0.64
5. เมื่อเกิดปัญหา ท่านสามารถลง มือแก้ปัญหาทันทีโดยไม่ต้อง ไตร่ตรอง	3.13	0.92	3.40	0.74
6. สิ่งที่ท่านลงมือทำนั้นเกิด ประโยชน์ที่ดีต่อตัวท่านและสถาน แแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร	4.00	0.85	4.07	0.80
รวม	3.77	0.50	3.96	0.45

จากตารางที่ 10 หลังการทดลองมีระดับจิตสำนึกสูงกว่าก่อนการทดลอง ($\bar{X} = 3.96$, $\bar{X} = 3.77$ ตามลำดับ) แสดงว่า หลังการทดลองมีระดับจิตสำนึกด้านการกระทำสร้างสรรค์มากขึ้น

ตารางที่ 11 เปรียบเทียบระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ของกลุ่มทดลองก่อนและหลังการทดลองตามคุณลักษณะของบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ด้านการพูดคุยแลกเปลี่ยนก่อนที่จะมีการตัดสินใจ

จิตสำนึกเชิงวิพากษ์	ก่อนการทดลอง (n = 15)		หลังการทดลอง (n = 15)	
	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D
1. ไม่จำเป็นต้องปรึกษากันในกลุ่ม เพราะหัวหน้ากลุ่มสามารถตัดสินใจได้	3.80	0.94	3.93	0.80
2. การพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นมีความแตกต่างจากการถกเถียง เพื่อที่จะเอาชนะ	2.00	1.41	4.20	0.94
3. การพูดคุยในกลุ่มก่อนที่จะตัดสินใจเป็นการชักจูงไม่ควรทำ	3.40	1.12	3.60	0.83
4. การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นนั้นนอกจากจะมีความคิดเห็นแล้ว ควรมีข้อเสนอแนะด้วย	4.40	0.74	4.47	0.64
5. ท่านเห็นว่าความคิดเห็นที่หลากหลายเป็นเรื่องที่ดี	4.40	0.83	4.47	0.64
6. ความคิดเห็นของผู้อื่นช่วยในการตัดสินใจของท่านได้	3.73	1.10	3.80	0.94
รวม	3.62	0.89	4.08	0.36

จากตารางที่ 11 หลังการทดลองมีระดับจิตสำนึกสูงกว่าก่อนการทดลอง ($\bar{X} = 4.08$, $\bar{X} = 3.62$ ตามลำดับ) แสดงว่า หลังการทดลองมีระดับจิตสำนึกด้านการพูดคุยแลกเปลี่ยนก่อนการตัดสินใจมากขึ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 12 เปรียบเทียบระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ของกลุ่มทดลองก่อนและหลังการทดลองตามคุณลักษณะของบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ด้านการวิจารณ์อย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์

จิตสำนึกเชิงวิพากษ์	ก่อนการทดลอง (n = 15)		หลังการทดลอง (n = 15)	
	\bar{x}	S.D	\bar{x}	S.D
1. แม้ท่านจะไม่ชอบเพื่อนเป็นการส่วนตัว แต่ท่านไม่เคยนำเรื่องของเพื่อนมาพูดอย่างเสียหายๆที่สถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร	4.13	1.13	4.27	0.96
2. การกล่าววิพากษ์วิจารณ์ถือเป็นการแสดงออกทางปัญญา	3.53	1.46	3.93	0.96
3. การวิจารณ์ที่ดี ควรบอกถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาหรือข้อเสนอแนะด้วย	4.27	0.70	4.40	0.63
4. ท่านสามารถแสดงความคิดเห็นต่อหน้า สภာธรรมาชนได้	3.87	0.74	4.00	0.65
5. ท่านเป็นคนมีเหตุมีผล	4.27	0.96	4.33	0.90
6. ท่านเคยวิจารณ์ผลงานของผู้อื่นและบอกข้อเสนอแนะด้วย	3.80	0.77	3.93	0.59
รวม	3.98	0.30	4.14	0.21

จากตารางที่ 12 หลังการทดลองมีระดับจิตสำนึกสูงกว่าก่อนการทดลอง ($\bar{x} = 4.14$, $\bar{x} = 3.98$ ตามลำดับ) แสดงว่า หลังการทดลองมีระดับจิตสำนึกด้านการวิจารณ์อย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์มากขึ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 13 เปรียบเทียบระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ของกลุ่มทดลองก่อนและหลังการทดลองตามคุณลักษณะของบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ด้านการเคารพเสรีภาพของผู้อื่น ยอมรับความเสมอภาคระหว่างบุคคล

จิตสำนึกเชิงวิพากษ์	ก่อนการทดลอง (n = 15)		หลังการทดลอง (n = 15)	
	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D
1. ไม่ว่าใครก็สามารถเข้าเรียนต่อได้	4.67	0.62	4.73	0.59
2. ท่านเคยหยิบของของผู้อื่นไปใช้ โดยไม่ขออนุญาต	3.67	1.29	3.93	0.96
3. ท่านต่อแถวทุกครั้งเมื่อซื้อของ หรือ เข้ารับบริการใดๆก็ตาม	3.60	0.99	3.73	0.88
4. ท่านขอโทษทุกครั้งเมื่อท่านเดินชน ผู้อื่น	4.40	0.91	4.47	0.74
5. ท่านมีความภาคภูมิใจในตนเอง	4.53	0.64	4.47	0.64
6. ในการแสดงความคิดเห็นทุกคนมี สิทธิในการแสดงความคิดเห็นเท่า เทียมกัน	4.47	0.92	4.53	0.74
รวม	4.22	0.46	4.32	0.39

จากตารางที่ 13 หลังการทดลองมีระดับจิตสำนึกสูงกว่าก่อนการทดลอง ($\bar{X} = 4.32$, $\bar{X} = 4.22$ ตามลำดับ) แสดงว่า หลังการทดลองมีระดับจิตสำนึกด้านการเคารพเสรีภาพของผู้อื่นมากขึ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 14 เปรียบเทียบระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ของกลุ่มทดลองก่อนและหลังการทดลองตามคุณลักษณะของบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ด้านการตัดสินใจโต้แย้งด้วยสันติวิธี

จิตสำนึกเชิงวิพากษ์	ก่อนการทดลอง (n = 15)		หลังการทดลอง (n = 15)	
	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D
1. การอยู่ด้วยกันเป็นกลุ่มใหญ่ ผู้นำต้องเป็นผู้สั่งการทุกเรื่องกลุ่มจึงจะสงบสุข	2.67	1.35	3.60	1.06
2. การรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ช่วยลดความขัดแย้งในกลุ่มได้	4.73	0.59	4.60	0.63
3. ท่านทะเลาะกับเพื่อนจนต้องใช้กำลังบ่อยครั้ง	3.53	1.13	3.67	0.98
4. ท่านมักถูกขอร้องให้เป็นผู้ไกล่เกลี่ยเมื่อเกิดปัญหาขึ้น	3.47	1.19	3.87	0.64
5. เมื่อเกิดปัญหาระหว่างท่านกับเพื่อน ท่านจะใจเย็นและเป็นคนเข้าไปพูดคุยกับเพื่อนก่อน	3.53	0.83	3.60	0.74
6. ท่านเคยตัดสินใจโต้แย้งให้กับผู้อื่น โดยการรับฟังเหตุผลจากทั้งสองฝ่าย	3.53	1.19	3.87	0.92
รวม	3.58	0.66	3.89	0.43

จากตารางที่ 14 หลังการทดลองมีระดับจิตสำนึกสูงกว่าก่อนการทดลอง ($\bar{X} = 3.89$, $\bar{X} = 3.58$ ตามลำดับ) แสดงว่า หลังการทดลองมีระดับจิตสำนึกด้านการตัดสินใจโต้แย้งด้วยสันติวิธีมากขึ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 15 เปรียบเทียบระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ของกลุ่มทดลองก่อนและหลังการทดลองตามคุณลักษณะของบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ด้านการอดทน รับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากตนเอง

จิตสำนึกเชิงวิพากษ์	ก่อนการทดลอง (n = 15)		หลังการทดลอง (n = 15)	
	\bar{X}	S.D	\bar{X}	S.D
1. การไม่มีอคติ หรือ ตัดมั่นในเรื่องใดๆ จนเกินไป จะทำให้เราฟังปัญหา และพิจารณาความคิดเห็นของคนอื่น ได้ง่ายขึ้น	4.07	1.03	4.13	0.92
2. การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น หมายถึงว่า เมื่อมีใครเสนออะไรเราก็ทำตามทันที	3.07	1.22	3.27	0.96
3. ทุกคนมีเสรีภาพในการคิด ดังนั้นไม่ควรเอาความคิดของตนเองเป็นใหญ่ แต่ควรรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นๆ ด้วย	4.40	0.63	4.47	0.64
4. ผู้ใหญ่ไม่จำเป็นต้องฟังเหตุผลจากเด็ก	4.00	1.25	4.13	0.99
5. ท่านรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นได้ จนจบ โดยไม่ขัดจังหวะ	3.73	0.88	3.80	0.77
6. ท่านมักตำหนิเพื่อนที่ไม่เห็นด้วยกับความเห็นของท่าน	3.07	1.58	3.73	1.10
รวม	3.72	0.55	3.93	0.42

จากตารางที่ 15 หลังการทดลองมีระดับจิตสำนึกสูงกว่าก่อนการทดลอง ($\bar{X} = 3.93$, $\bar{X} = 3.72$ ตามลำดับ) แสดงว่า หลังการทดลองมีระดับจิตสำนึกด้านการอดทนรับฟังความคิดเห็นที่ต่างไปจากตนมากขึ้น

ตารางที่ 16 เปรียบเทียบความแตกต่างของระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ก่อนและหลังการทดลอง
ของกลุ่มทดลอง ทั้ง 6 ด้าน

ด้านที่	การทดลอง	\bar{x}	S.D	t-test
1	ก่อนการทดลอง	3.77	0.50	.003*
	หลังการทดลอง	3.96	0.45	
2	ก่อนการทดลอง	3.62	0.89	.248*
	หลังการทดลอง	4.08	0.36	
3	ก่อนการทดลอง	3.98	0.30	.019*
	หลังการทดลอง	4.14	0.21	
4	ก่อนการทดลอง	4.22	0.46	.047*
	หลังการทดลอง	4.32	0.39	
5	ก่อนการทดลอง	3.58	0.66	.073*
	หลังการทดลอง	3.89	0.43	
6	ก่อนการทดลอง	3.72	0.55	.091*
	หลังการทดลอง	3.92	0.42	

* $p \leq .05$

จากตารางที่ 16 พบว่า ด้านที่ 1, 3, 4 (ด้านการกระทำสร้างสรรค์, การวิจารณ์อย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์, การเคารพเสรีภาพของผู้อื่น ยอมรับความเสมอภาคระหว่างบุคคล) มีระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านที่ 2, 5, 6 (ด้านการพูดคุยแลกเปลี่ยนก่อนการตัดสินใจ, การตัดสินใจได้แย้งด้วยสันติวิธี, การอดทนรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากตน) แต่ทั้ง 6 ด้านกลุ่มทดลองมีระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองในทุกด้าน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3.6 รายงานการวิพากษ์วิจารณ์ในการเข้ารหัสและการถอดรหัสของกิจกรรม Forum theatre, Process Drama และ ละครเวทีจากผู้เข้าร่วมกิจกรรม

ในการทำกิจกรรมละครเมื่อเสนอละครจากกิจกรรม Forum Theatre และสถานการณ์จากกิจกรรม Process Drama ซึ่งเป็นการเข้ารหัสแล้ว ผู้วิจัยจะทำการเข้ารหัสโดยการตั้งคำถามกับเยาวชนถึงเหตุการณ์หรือละครที่แสดงไป โดยเยาวชนสามารถถอดรหัส โดยวิเคราะห์ได้ว่ามีสถานการณ์อะไรเกิดขึ้น มีบุคคลใดที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์นั้นๆ บ้าง และทำการวิพากษ์ถึงประเด็นอะไรบ้างที่ทำให้เกิดปัญหา ใครบ้างที่เกี่ยวข้องกับปัญหา รวมทั้งวิธีแก้ไขปัญหสำหรับคนต่างๆในเรื่อง และเทียบเคียงไปถึงการนำวิธีดังกล่าวไปใช้แก้ปัญหาสำหรับตัวเยาวชนเอง

3.6.1 กิจกรรม Forum theatre เรื่อง อโณน ฮีโร่ (กัมมันเหงาเข้าใจใหม่)

ผู้วิจัย : “เห็นด้วยหรือไม่ที่ชายหนุ่มบอกว่า ฮีโร่มีปัญหา”

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม : “เห็นด้วย เพราะเป็นการใช้กำลังในทางที่ผิด น่าจะเกิดจากการที่มีปัญหามีปัญหาในการดำรงชีวิต การใช้ชีวิตประจำวัน”

ผู้วิจัย : “ฮีโร่มีปัญหาอะไรและมีสาเหตุมาจากอะไร”

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม : “วางตัวไม่ถูก ต้องการเพื่อนหรือคนเข้าใจ โดนสังคมรังเกียจ”

“ไม่มีครอบครัว ไม่มีเพื่อน”

“น่าจะเกิดจากความเหงา ไม่มีคนดูแล ไม่มีใครสอนว่าต้องทำอะไร
อย่างไร”

ผู้วิจัย : “เห็นด้วยหรือไม่ กับการกระทำของ ฮีโร่”

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม : “ไม่เห็นด้วย เพราะทำซ้ำของเสียหาย สร้างความเดือดร้อนมากกว่าเดิม”

“เข้าใจว่าหวังดี แต่ต้องมีการกระทำที่ดีกว่านี้ อันนี้มันเดือดร้อนกว่าเดิม”

ผู้วิจัย : “ผู้ชายที่ฮีโร่ช่วยไว้ จะทำอะไรต่อไป”

ผู้เข้าร่วมกิจกรรม : “ช่วยแก้ปัญหาให้ฮีโร่ โดยการ ให้คำแนะนำในการใช้พลังในทางที่ถูกต้อง”

“สิ่งที่สำคัญที่สุดคือการเป็นเพื่อนกับฮีโร่ สอนเรื่องการวางตัวในสังคม”

“ต้องให้เลิกทำในสิ่งที่ไม่ดี ทำแต่สิ่งดีๆ เช่น ไม่ทำซ้ำของเสียหาย เป็นมิตรกับคนอื่น พุดจาให้สุภาพ เลิกเหล้า เลิกบุหรี่”

3.6.2 กิจกรรม Forum theatre เรื่อง ถ้าไม่มีผู้ใหญ่บนโลกใบนี้

- ผู้วิจัย : “ถ้าเราเป็นชมพู่จะทำอย่างไรต่อไป”
- ผู้เข้าร่วมกิจกรรม : “ออกตามหาผู้ใหญ่ แต่ถ้าหาไม่เจอจริงๆ ก็จะทำอะไรด้วยตนเอง ช่วยกันดูแลเด็กที่ตัวเล็กกว่า”
- ผู้วิจัย : “อยากให้ผู้ใหญ่กลับมาใหม่ เพราะอะไร”
- ผู้เข้าร่วมกิจกรรม : “อยากค่ะ เพราะจะได้มีคนสอนให้ทำสิ่งต่างๆ เพราะเราไม่รู้ แต่อยากให้เข้มงวดน้อยลง”
- ผู้วิจัย : “ถ้าเราเติบโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ เราจะเป็นผู้ใหญ่แบบไหน เพราะอะไร”
- ผู้เข้าร่วมกิจกรรม : “เป็นผู้ใหญ่ใจดี เข้าใจเด็กๆ เพราะ ตอนนี้อย่างยังเป็นเด็กแต่ในอนาคตเราก็ต้องเป็นผู้ใหญ่ เพราะฉะนั้น อยากเป็นผู้ใหญ่ที่เข้าใจเด็ก เป็นผู้ใหญ่ที่ไม่ลืมว่าเคยเป็นเด็ก”

3.6.1 กิจกรรม Process Drama เสนอสถานการณ์เรื่อง เด็กหญิงที่หายไป

- ผู้วิจัย : “จากสถานการณ์ที่นำเสนอไปรู้สึกอย่างไรบ้าง”
- ผู้เข้าร่วมกิจกรรม : “รู้สึกสงสารเด็กที่หายไปและสงสารแม่ของเด็ก”
- ผู้วิจัย : “คิดว่าสาเหตุอะไรที่ทำให้เด็กหญิงหนีออกจากบ้าน”
- ผู้เข้าร่วมกิจกรรม : “ครอบครัวไม่ดูแล เด็กเลยหนีไป”
“หนีไปเที่ยว หนีไปกับเพื่อน”
“อาจจะโดนหลอกพาไปก็ได้”
“โดนจับไป มีคนมาจับตัวไป”
- ผู้วิจัย : “คิดว่ามีคนเป็นห่วงเด็กผู้หญิงคนนี้หรือไม่”
- ผู้เข้าร่วมกิจกรรม : “มีแน่นอนค่ะ โดยเฉพาะคนในครอบครัว”
“แม่น่าจะห่วงมาก”
- ผู้วิจัย : “ถ้าเป็นแม่ของเด็กหญิงคนนี้จะทำอย่างไรบ้าง”
- ผู้เข้าร่วมกิจกรรม : “คงจะแจ้งตำรวจก่อนเป็นอย่างแรก”
“ออกตามหาแถวๆบ้าน แถวๆโรงเรียน บ้านเพื่อน”
“ติดประกาศตามหา ให้คนช่วยตามหา”
- ผู้วิจัย : “มีวิธีแก้ไขปัญหานี้อย่างไรบ้าง”
- ผู้เข้าร่วมกิจกรรม : “ตอนนี้แก้ไขเรื่องการหายตัวไปไม่ได้แล้ว ก็ต้องพยายามค้นหาให้เจอ หลังจากกลับมาแล้ว ต้องสอบถามถึงเรื่องที่หายตัวไป ถ้าเป็นเพราะครอบครัวก็ต้องให้ความอบอุ่น ถ้าโดนลักพาตัวไปก็ต้องให้ตำรวจตาม

จับคนร้ายให้ได้ เพราะคิดว่าไม่มีใครอยากออกไปลำบากข้างนอกคนเดียว ถ้าไม่มีปัญหาอะไรเกิดขึ้น จนไม่อยากจะอยู่ที่บ้านต่อไป

3.6.4 กิจกรรมแสดงได้อย่างใจเรา เรื่อง ภัยในห้องเรียนและรถเมล์สาย 11

- ผู้วิจัย : “ต้องการสื่ออะไรจากละครทั้งสองเรื่องนี้”
- ผู้เข้าร่วมกิจกรรม : “ต้องการให้คนที่ทำผิดถูกจับและถูกลงโทษตามกฎหมาย และ บอกถึงภัยสังคมที่เกิดขึ้นกับผู้หญิง”
- ผู้วิจัย : “ทำไมถึงมีคนโรคจิตเกิดขึ้น”
- ผู้เข้าร่วมกิจกรรม : “เกิดจากความเครียด ทำงานหนักแล้วเครียด”
“ความไม่มั่นใจในตนเอง หน้าตาไม่ดี เลยไม่มีใครสนใจ”
“เกิดจากการที่เป็นโรค โรคทางจิต”
“ไม่รู้ว่าอะไรจะระบายนความต้องการทางเพศที่ไหน หรืออาจจะมีความต้องการทางเพศสูง”
- ผู้วิจัย : “จะช่วยเหลือคนโรคจิตได้อย่างไรบ้าง”
- ผู้เข้าร่วมกิจกรรม : “หากิจกรรมอื่นๆทำ ไม่ต้องมาทำผู้หญิงที่ไม่รู้เรื่อง ต้องพยายามห้ามใจตนเอง”
“จัดกิจกรรมให้ และพาไปบำบัดด้วย”
- ผู้วิจัย : “ผู้หญิงจะดูแลตนเองได้อย่างไรบ้าง”
- ผู้เข้าร่วมกิจกรรม : “แต่งกายให้มิดชิด ไม่แต่งตัวล่อแหลม”
“พกอาวุธป้องกันตัว”
“ไม่ไปในที่เปลี่ยว เดินที่มีตึกคนเดียว”
“ถ้ามีอะไรเกิดขึ้น ต้องตะโกนขอความช่วยเหลือไม่ต้องอาย”
“เลี่ยงการอยู่สองต่อสองกับผู้ชาย”
“อย่าไว้ใจคนแปลกหน้า”
“หากเกิดเหตุแล้วให้ไปแจ้งตำรวจ ตามจับคนร้ายมาลงโทษ อย่าอายเพราะคนผิดจะกล้าทำอีก”

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ ใช้วิธีการวิจัยแบบกึ่งทดลองมีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ

1. เพื่อพัฒนาการจัดกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนโดยใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาและแนวคิดการปลูกมโนธรรมสำนึกเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ
2. เพื่อศึกษาผลของการจัดกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนโดยใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาและแนวคิดการปลูกมโนธรรมสำนึกเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ
3. เพื่อเปรียบเทียบระดับของจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมของเยาวชนในสถานแรกรับ

ผู้วิจัยตั้งสมมติฐานดังนี้

1. หลังจากการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ตามแนวคิดของ เปาโล แพร์รี่ โดยใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาและแนวคิดการปลูกมโนธรรมสำนึก กลุ่มทดลองจะมีระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สูงขึ้นก่อนการทดลอง
2. หลังจากเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ตามแนวคิดของ เปาโล แพร์รี่ โดยใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาและแนวคิดการปลูกมโนธรรมสำนึก กลุ่มทดลองจะมีระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สูงกว่ากลุ่มควบคุม

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ผลของการจัดกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนเพื่อส่งเสริมจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ มีขั้นตอนและวิธีการดำเนินงานแบ่งเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. การศึกษานอกระบบโรงเรียน
2. กระบวนการละครเพื่อการพัฒนา
3. แนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึกและจิตสำนึกเชิงวิพากษ์
4. สถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ขั้นตอนที่ 2 พัฒนากิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์

1. กำหนดกลุ่มประชากรตัวอย่าง

ประชากรที่ศึกษา ได้แก่ เยาวชนที่อยู่ในสถานแรกรับเด็กหญิงธัญญพร โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 15 คน และ กลุ่มควบคุม 15 คน โดยเจ้าหน้าที่เป็นผู้แบ่งกลุ่มให้ตามความสะดวกของสถานแรกรับและความสมัครใจของเยาวชน

2. การพัฒนากิจกรรมการศึกษานอกระบบโดยใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาและแนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึกของเปาโล แพร์รี่

2.1 กำหนดวัตถุประสงค์ของกิจกรรม

การกำหนดวัตถุประสงค์ของกิจกรรมนี้พิจารณาจากความต้องการและปัญหาของผู้เรียน

2.2 การเลือกเนื้อหากิจกรรม

2.2.1 การเลือกเนื้อหากิจกรรมเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ ผู้วิจัยได้ทำการเลือกเนื้อหากิจกรรมโดยการค้นหาปัญหาจากเยาวชนโดยการเข้าไปสังเกตอย่างมีส่วนร่วม โดยมิได้ตั้งปัญหาขึ้นโดยผู้วิจัยเอง โดยกิจกรรมจะต้องมีกระบวนการในการจัดกิจกรรมตามกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาและแนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึก

2.2.2 กำหนดกิจกรรมเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์และระยะเวลาในการจัดกิจกรรมคือ 15 ชั่วโมง 9 กิจกรรม

2.2.3 การพัฒนากิจกรรมเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์

ขั้นตอนที่ 1 การค้นหาและวิเคราะห์ความต้องการและปัญหาของกลุ่มเป้าหมายซึ่งคือเยาวชนในสถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพรโดยการเข้าไปสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและจัดสนทนากลุ่ม

ขั้นตอนที่ 2 ทำการค้นหา “คำ” ทำความเข้าใจในสถานการณ์ความเป็นอยู่และข้อจำกัดต่างๆของกลุ่มเยาวชน นำความต้องการและปัญหา มาสร้างกิจกรรมเพื่อส่งเสริมจิตสำนึกเชิง

วิพากษ์ โดยสร้างละครเวทีได้ 2 เรื่อง จากประเด็นปัญหา 2 ประเด็น ที่ได้จากการสนทนากลุ่มเพื่อใช้ในกิจกรรม Forum theatre

ขั้นตอนที่ 3 จัดกิจกรรมตามกระบวนการละครสร้างสรรค์เพื่อให้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการแสดงละครเวที และ ค้นหาปัญหาเพิ่มจากการทำกิจกรรมเพื่อนำไปสร้างสถานการณ์ในกิจกรรม Process drama

ขั้นตอนที่ 4 การนำเสนอรหัส (Codification) และ การถอดรหัส (Decoding) ระหว่างผู้นำกิจกรรมและเยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรม ผ่านกิจกรรม Forum theatre

ขั้นตอนที่ 5 การนำเสนอรหัส (Codification) และ การถอดรหัส (Decoding) ระหว่างผู้นำกิจกรรมและเยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรม ผ่านกิจกรรม Process drama

ขั้นตอนที่ 6 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนำเสนอความคิดชุดใหม่ (New Codification) ผ่านการแสดงละครเวที 2 เรื่อง และการประเมินผลหลังเข้าร่วมกิจกรรม

2. ผู้วิจัยสร้างกิจกรรมแล้วส่งให้ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อดูความเหมาะสมการปรับปรุงแก้ไข และการนำไปใช้อย่างถูกต้อง

2.2.4 การตรวจสอบคุณภาพของกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ โดยส่งให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบกิจกรรม เพื่อปรับปรุง โดยเกณฑ์การคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ มีเกณฑ์ดังต่อไปนี้

- ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักการศึกษานอกระบบโรงเรียน 2 คน
- ผู้เชี่ยวชาญด้านกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา 1 คน
- ผู้เชี่ยวชาญด้านการคุ้มครองและดูแลสวัสดิภาพเด็กและเยาวชน 1 คน
- ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย 1 คน

2.2.5 กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และการพัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบคุณภาพ โดยเกณฑ์การคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิดังนี้

- ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักการศึกษานอกระบบโรงเรียน 2 คน
- ผู้เชี่ยวชาญด้านกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา 1 คน
- ผู้เชี่ยวชาญด้านการคุ้มครองและดูแลสวัสดิภาพเด็กและเยาวชน 1 คน
- ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย 1 คน

กำหนดเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ แบบประเมินคุณลักษณะคุณลักษณะของบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ ผู้วิจัยปรับปรุงจากแบบสังเกตของ นิลุบล ฉวยศรี (2536) จำนวน 36 ข้อ โดยประเมินผล 6 ด้านโดยแยกจำนวนข้อในแต่ละด้านดังนี้

1.) การกระทำสร้างสรรค์ ได้แก่ข้อ 1-6 รวม 6 ข้อ

- 2.) การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นก่อนที่จะมีการตัดสินใจ ได้แก่ข้อ 7-12 รวม 6 ข้อ
- 3.) การวิจารณ์อย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์ ได้แก่ข้อ 12-18 รวม 6 ข้อ
- 4.) เคารพเสรีภาพของผู้อื่น ยอมรับความเสมอภาคระหว่างบุคคล ได้แก่ข้อ 18-24 รวม 6 ข้อ
- 5.) การตัดสินใจโต้แย้งด้วยสันติวิธี ได้แก่ข้อ 25-30 รวม 6 ข้อ
- 6.) อุดหนุน รับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากตนเอง ได้แก่ข้อ 31-36 รวม 6 ข้อ

2. กิจกรรมเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์

ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้กิจกรรม

1. การทดลองใช้กิจกรรมกับกลุ่มทดลอง โดยจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ โดยนำไปทดลองกับเยาวชนในสถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร ซึ่งสมัครใจเข้าร่วมทดลอง 30 คน ที่แบ่งออกเป็นกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมโดยให้ทุกคนทำแบบประเมินคุณลักษณะบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ เพื่อเป็นการทดสอบก่อนการทดลอง

2. จัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ ในวันที่ 31 กรกฎาคม, 21, 28 สิงหาคม, 4, 11 กันยายน 2551 ณ ห้องเรียนอาชีพ สถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร จังหวัดปทุมธานี รวมทั้งสิ้น 15 ชั่วโมง

3. ทดสอบก่อนและหลังการทดลอง โดยใช้แบบประเมินคุณลักษณะบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ กับกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้เข้าร่วมมีการเปลี่ยนแปลงความคิด และ แสดงออกถึงความคิดนั้น แสดงว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่บรรลุผลสำเร็จ คือ การมีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ทั้ง 6 ด้านคือ การกระทำสร้างสรรค์ การพูดคุยแลกเปลี่ยนก่อนมีการตัดสินใจ การวิจารณ์อย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์ เคารพเสรีภาพของผู้อื่นและยอมรับความเสมอภาคระหว่างบุคคล การตัดสินใจโต้แย้งด้วยสันติวิธี และ อุดหนุนรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างไปจากตนเองได้ โดยขั้นตอนในการประเมินกิจกรรมการเรียนรู้การสอนมีดังนี้

1. การประเมินผลก่อนและหลังการทดลอง โดยประเมินผล กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ด้วยแบบประเมินคุณลักษณะบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์

2. การประเมินผลจากผลงานละครเวทีจากกลุ่มทดลอง

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 เปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มทดลองด้วยสถิติทดสอบที (t-test) แบบ t-independent

3.2 เปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนก่อนและหลังการทดลองระหว่างกลุ่มทดลอง และกลุ่มควบคุมด้วยสถิติทดสอบที (t-test) แบบ t-independent

สรุปผลการวิจัย

ข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้สามารถสรุปได้ดังนี้

1. กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ตามแนวคิด การปลูกมโนธรรมสำนึกของเปาโล แพร์รีและกระบวนการละครสร้างสรรค์ สำหรับเยาวชนใน สถานแรกรับ มี 6 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การค้นหาและวิเคราะห์ความต้องการและปัญหาของกลุ่มเป้าหมายซึ่งคือ เยาวชนในสถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพรโดยการเข้าไปสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและจัดสนทนา กลุ่ม

ขั้นตอนที่ 2 ทำการค้นหา “คำ” ทำความเข้าใจในสถานการณ์ความเป็นอยู่และข้อจำกัด ต่างๆของกลุ่มเยาวชน นำความต้องการและปัญหามาสร้างกิจกรรมเพื่อส่งเสริมจิตสำนึกเชิง วิพากษ์ โดยสร้างละครเวทีได้ 2 เรื่อง จากประเด็นปัญหา 2 ประเด็น ที่ได้จากการสนทนากลุ่มเพื่อ ใช้ในกิจกรรม Forum theatre

ขั้นตอนที่ 3 จัดกิจกรรมตามกระบวนการละครสร้างสรรค์เพื่อให้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับ การแสดงละครเวที และ ค้นหาปัญหาเพิ่มจากการทำกิจกรรมเพื่อนำไปสร้างสถานการณ์ใน กิจกรรม Process drama

ขั้นตอนที่ 4 การนำเสนอรหัส (Codification) และ การถอดรหัส (Decoding) ระหว่างผู้นำ กิจกรรมและเยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรม ผ่านกิจกรรม Forum theatre

ขั้นตอนที่ 5 การนำเสนอรหัส (Codification) และ การถอดรหัส (Decoding) ระหว่างผู้นำ กิจกรรมและเยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรม ผ่านกิจกรรม Process drama

ขั้นตอนที่ 6 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนำเสนอความคิดชุดใหม่ (New Codification) ผ่านการ แสดงละครเวที 2 เรื่อง และการประเมินผลหลังเข้าร่วมกิจกรรม

2. กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนที่พัฒนาขึ้นสามารถทำให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมมี จิตสำนึกเชิงวิพากษ์เพิ่มขึ้นได้ในระดับหนึ่ง ผลของกิจกรรมต่างๆในแต่ละขั้นตอนที่เกิดขึ้นจากการ ทดลองนำกิจกรรมไปปฏิบัติ มีรายละเอียดดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การค้นหาและวิเคราะห์ความต้องการและปัญหาของกลุ่มเป้าหมายซึ่งคือ เยาวชนในสถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพรโดยการเข้าไปสังเกตอย่างมีส่วนร่วมและการ สนทนากลุ่ม ได้ประเด็นปัญหา มา 2 ประเด็นคือความรู้สึกเหงา และ ความเข้มงวดในการดำเนิน ชีวิตประจำวัน

ขั้นตอนที่ 2 ทำการค้นหา “คำ” ทำความเข้าใจในสถานการณ์ความเป็นอยู่และข้อจำกัดต่างๆของกลุ่มเยาวชน นำความต้องการและปัญหาของเยาวชนมาสร้างกิจกรรมเพื่อส่งเสริมจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ โดยสร้างละครเวทีได้ 2 เรื่อง จากประเด็นปัญหา 2 ประเด็น ที่ได้จากการสนทนากลุ่มเพื่อใช้ในกิจกรรม Forum theatre โดยประเด็นปัญหาทั้ง 2 ประเด็น ผู้วิจัยนำมาเขียนเป็นบทละครสั้นๆ 2 เรื่อง คือ Alone Hero (กัมมันเหงาเข้าใจใหม่) จากประเด็นปัญหาความรู้สึกเหงา และ ถ้าไม่มีผู้ใหญ่บนโลกใบนี้ จากประเด็นปัญหาความเข้มงวดในการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยการเขียนบทละครเพื่อเยาวชนนั้น ผู้วิจัยควรคำนึงถึง ปัจจัยต่างๆ เช่น อายุของผู้ชม สภาพจิตใจของผู้ชม สภาพความเป็นอยู่ ข้อกำหนดของสถานสงเคราะห์หรือสถานแรกรับซึ่งจะแตกต่างกันไปในแต่ละสถานที่ รวมทั้งคำพูดที่ใช้ในการแสดง แม้ในบางครั้งจะทำให้เข้าใจถึงบทบาทแต่ไม่ควรนำคำพูดที่ไม่สุภาพใส่ลงไป ในการเขียนบทละครทั้งสองเรื่องนั้น ผู้วิจัยจึงได้เขียนในรูปแบบของการเปรียบเทียบกับตัวละครอื่นๆ โดยไม่ได้นำตัวละครที่เป็นเยาวชนในสถานแรกรับโดยตรง เช่น ฮีโร่ และ เด็กหญิงชมพู เป็นต้น ผู้วิจัยพัฒนากิจกรรมที่ใช้จัดเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ทั้งหมด 9 กิจกรรม มีขั้นตอนดังนี้

1. กิจกรรมเข้าเฝ้าพระอินทร์เป็นกิจกรรมผ่อนคลาย และสร้างสมาธิก่อนเข้าสู่บทเรียนโดยให้ผู้เรียนทำสมาธิโดยนอนลงบนพื้นในท่าสบายๆหลับตา และ ฟังในสิ่งที่ผู้นำกิจกรรมพูด โดยสมมติว่า ผู้นำกิจกรรมเป็นพระอินทร์ โดยผู้นำกิจกรรมจะพูดในสิ่งที่เป็นบวก เช่น น้องๆทุกคนเป็นเด็กที่น่ารัก มีความสามารถ เป็นเด็กที่ดี และ พูดถึงจุดเป้าหมายของแต่ละกิจกรรมที่ต้องการ เช่น วันนี้เราทุกคนจะสามัคคีกัน ช่วยกันวาดฉากให้เสร็จสมบูรณ์ด้วยฝีมือของทุกคนในกลุ่ม พวกเขาจะปรึกษากัน จะฟังกันและกัน และฉากที่เราวาดจะสวยงามที่สุด เพราะเป็นฝีมือของเราทุกคน เป็นต้น ใช้เวลาประมาณ 10 นาที

2. กิจกรรมเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ตามกระบวนการละครสร้างสรรค์และแนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึก ประมาณ 1 ชั่วโมง 20 นาที

กิจกรรมที่ 1	เปิดโลกจินตนาการ	(กิจกรรมละครสร้างสรรค์)
กิจกรรมที่ 2	ทำใบ้ท่ายเรื่องราว	(กิจกรรมละครสร้างสรรค์)
กิจกรรมที่ 3	สี่ไปตามใจบอก	(กิจกรรมละครสร้างสรรค์)
กิจกรรมที่ 4,5	ละครซ่อนเรื่องราว	(กิจกรรม Forum theatre)
กิจกรรมที่ 6	ละครสอนอะไร	(กิจกรรม Process Drama)
กิจกรรมที่ 7	เขียนบทได้ด้วยตนเอง	(กิจกรรมละครสร้างสรรค์)
กิจกรรมที่ 8	ชักซ้อมพร้อมแสดง	(กิจกรรมละครสร้างสรรค์)
กิจกรรมที่ 9	แสดงได้อย่างใจเรา	(กิจกรรมละครสร้างสรรค์)

ขั้นตอนที่ 3 ประเมินผลก่อนเข้าร่วมกิจกรรม และ จัดกิจกรรมตามกระบวนการละคร สร้างสรรค์เพื่อให้ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการแสดงละครเวทีโดยผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถทำความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นฐานการแสดงละครได้เป็นอย่างดี และสามารถสืบปัญหาของกลุ่มผ่านกิจกรรมการแสดงทำใบ้และการแสดงต้นสดได้อย่างชัดเจน มีการแสดงความคิดเห็นและการวิพากษ์วิจารณ์กันในกลุ่มและระหว่างกลุ่ม ผู้วิจัยค้นหาปัญหาเพิ่มจากการทำกิจกรรมเพื่อนำไปสร้างสถานการณ์ในกิจกรรม Process drama คือ ความรู้สึกที่ว่าตนเองไม่มีความสำคัญโดยนำไปสร้างเป็นสถานการณ์เรื่อง เด็กสาวที่หายไป

ขั้นตอนที่ 4 การนำเสนอรหัส (Codification) และ การถอดรหัส (Decoding) ระหว่างผู้นำกิจกรรมและเยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรม ผ่านกิจกรรม Forum theatre ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถวิพากษ์วิจารณ์และแสดงความคิดเห็นต่อละครที่ผู้นำกิจกรรมนำไปแสดงได้ โดยมีการนำเสนอความคิดเห็นที่หลากหลายและสามารถสรุปหาทางแก้ไขปัญหาได้

ขั้นตอนที่ 5 การนำเสนอรหัส (Codification) และ การถอดรหัส (Decoding) ระหว่างผู้นำกิจกรรมและเยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรม ผ่านกิจกรรม Process drama ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถวิพากษ์วิจารณ์และแสดงความคิดเห็นต่อละครที่ผู้นำกิจกรรมนำไปแสดงได้ โดยมีการนำเสนอความคิดเห็นที่หลากหลายและสามารถสรุปหาทางแก้ไขปัญหาได้

ขั้นตอนที่ 6 ผู้เข้าร่วมกิจกรรมนำเสนอความคิดชุดใหม่ (New Codification) ผ่านการแสดงละครเวที 2 เรื่อง โดยในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยจะไม่มีคำแนะนำเรื่องที่จะนำมาแสดงโดยเด็ดขาด ผู้วิจัยได้แบ่งผู้เข้าร่วมกิจกรรมแบ่งเป็น 2 กลุ่ม แต่ทั้ง 2 กลุ่มกลับนำเสนอประเด็นปัญหาเดียวกัน คือ การลวนลามและการคุกคามทางเพศ เรื่อง ภัยในห้องเรียน และ รถเมล์สาย 11

ตอนที่ 2 ผลการทดลองจัดกิจกรรมการศึกษาในระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ กรณีศึกษา สถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร จังหวัดปทุมธานี โดยใช้แนวคิดการปลูกมโนธรรมสำนึกและกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา ซึ่งนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

2.1 การเปรียบเทียบผลของการมีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ก่อนการทดลองระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ปรากฏว่า กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีคะแนนเฉลี่ยจากแบบประเมินคุณลักษณะของบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่า ก่อนการทดลองผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งสองกลุ่มมีระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ไม่แตกต่างกัน

2.2 การเปรียบเทียบผลของการมีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ของกลุ่มทดลองก่อนและหลังการทดลองปรากฏว่า ก่อนการทดลองและหลังการทดลองมีคะแนนเฉลี่ยจากแบบประเมิน

คุณลักษณะของบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่า ก่อนการทดลองผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งสองกลุ่มมีระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์แตกต่างกัน

2.3 การเปรียบเทียบผลของการมีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ของกลุ่มควบคุมก่อนและหลังการทดลองปรากฏว่า ก่อนการทดลองและหลังการทดลองมีคะแนนเฉลี่ยจากแบบประเมินคุณลักษณะของบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่า ก่อนการทดลองผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งสองกลุ่มมีระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์แตกต่างกัน

2.4 การเปรียบเทียบผลของการมีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์หลังการทดลองระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ปรากฏว่า กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีคะแนนเฉลี่ยจากแบบประเมินคุณลักษณะของบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงว่า ก่อนการทดลองผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งสองกลุ่มมีระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์แตกต่างกัน

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายที่ต้องการจะศึกษาผลของการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ โดยอภิปรายผลการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งการอภิปรายผลออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการพัฒนากิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ

ตอนที่ 2 ผลของการทดลองจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ

ดังมีรายละเอียดในแต่ละประเด็นที่นำมาอภิปรายดังนี้ คือ

ตอนที่ 1 ผลการพัฒนากิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ

การพัฒนากิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ โดยใช้แนวคิดการปลูกฝังนวัตกรรมสำนึกและกระบวนการละครเพื่อการพัฒนา โดยใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาเป็นกรอบในการพัฒนากิจกรรม ทั้งนี้ผู้วิจัยได้พัฒนากิจกรรมขึ้นมาให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเพื่อปรับปรุงก่อนนำไปทดลองจริง

กิจกรรมการศึกษาของระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับที่พัฒนาขึ้นมีจุดเด่นอยู่ที่เป็นการสังเคราะห์แนวคิดของ Freire (1970) และกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาเข้าด้วยกัน ซึ่งแนวคิดของแพร์และกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาที่มีจุดเด่นที่สามารถนำมาปรับให้เกิดเป็นกิจกรรมที่สามารถสร้างเสริมจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ได้ กล่าวคือ แนวคิดของแพร์ (1970) ใช้วิธีการสอนแบบมโนธรรมสำนึก ซึ่งเป็นการให้ความรู้ หรือการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ได้ผลและมีประสิทธิภาพ เพราะผู้เรียนสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ได้วิพากษ์วิจารณ์ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ในสิ่งที่ปัญหาหรือสิ่งใกล้ตัว และสิ่งหนึ่งที่สำคัญ คือ การนำเสนอมาใช้ ซึ่งจะเป็นสิ่งที่สามารถกระตุ้นความคิดและความสามารถพร้อมทั้งสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นจริงที่ผู้เรียนประสบอยู่ อันจะนำไปสู่การถกเถียงและหาข้อสรุปได้

ส่วนกระบวนการละครสร้างสรรค์นั้นมีจุดเด่นในการเป็นสื่อที่มีประสิทธิภาพกว่าสื่ออื่นๆ กล่าวคือ ละครเป็นสื่อที่ครบวงจร และมีพลังในการกระตุ้นที่มากกว่า ภาพ และ ดนตรี เพราะศิลปะการละครนั้น เป็นการรวบรวมเอาศิลปะทั้ง ภาพ ดนตรี แสง เสียง มาแสดงให้เยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมได้รับประสบการณ์ที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด และเน้นย้ำในเรื่องของการเรียนรู้ด้วยตนเอง กระบวนการที่เป็นอิสระ เน้นการตอบโต้และเสวนา และด้วยกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาที่จะพัฒนาเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมให้ก้าวข้าม “วัฒนธรรมเงียบ” (Culture of Silence) ซึ่งพบได้อย่างชัดเจนจากการเข้าไปทำกิจกรรมในช่วงแรก เยาวชนจะไม่กล้าแสดงความคิดเห็นหรือกล่าวถึงปัญหาที่ประสบอยู่ แต่เมื่อให้แสดงผ่านละครใบ้หรือการเล่นละครแบบด้นสด เยาวชนจะนำปัญหาใกล้ๆตัวมาแสดง เช่น การดำเนินชีวิตประจำวันที่เป็นรูปแบบตายตัว และอยู่ในกฎระเบียบตลอดเวลา การถูกทำโทษ ผู้วิจัยเลือกกระบวนการ Process drama และ Forum theater เป็นกิจกรรมในการนำเสนอรหัส (codification) เนื่องจากกระบวนการละครทั้งสองเป็นการแสดงละครเพียงครั้งเดียว เพื่อให้เกิดการคิดแก้ปัญหาให้กับตัวละครหลักต่อไปโดยผู้ชม และเป็นละครในรูปแบบที่ให้ผู้ชมเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดง กล่าวคือ ผู้ชมสามารถเข้ามาเป็นตัวละครตัวใดตัวหนึ่งได้ โดยสามารถแสดงได้อย่างอิสระร่วมกับนักแสดง อันจะนำไปสู่การรับประสบการณ์ที่หลากหลายจากการแสดงเป็นตัวละครหลายๆตัว เกิดการมองปัญหาหรือสิ่งต่างๆ จากมุมมองของผู้อื่นมิใช่จากมุมมองของตนแต่เพียงผู้เดียว จากการนำเสนอรหัส (codification) ด้วย Forum theater และ Process Drama ซึ่งเป็นละครที่นำเสนอเรื่องราวที่ใกล้เคียงกับปัญหาที่เยาวชนประสบอยู่ ทำให้เกิดความคิดที่อยากจะช่วยเหลือตัวละครหลักที่ประสบปัญหา เกิดการถอดรหัส (decoding) ขึ้น มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและสรุปถึงวิธีการแก้ไขปัญหาคือ นำไปสู่การแสดงถึงปัญหาที่ต้องการสื่อถึงสังคม คือ ภัยของผู้หญิง และ ความต้องการความ

ยุติธรรมจากสังคมในการนำเอาตัวคนผิดมาลงโทษ ผ่านละครเรื่อง “ภัยในห้องเรียน และ รถเมล์ สาย 11”

การวิจัยในครั้งนี้ต่างจากงานวิจัยอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการปลุกมโนธรรมสำนึก คือ ผู้วิจัยไม่ได้ตั้งหรือกำหนดปัญหาที่จะนำไปจัดกิจกรรมขึ้นเอง โดยเข้าไปค้นหาปัญหาและความต้องการของผู้เรียนก่อนจึงพัฒนากิจกรรมขึ้น ดังเช่นที่ Boyle (1981) ได้กล่าวว่าโปรแกรมการศึกษาออกระบบโรงเรียนส่วนน้อยเท่านั้นที่ยินยอมให้กลุ่มเป้าหมายเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการของการพัฒนาโปรแกรม ซึ่งหมายถึงการยอมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการ มีส่วนตัดสินใจต่างๆหรือกำหนดความต้องการ

ตอนที่ 2 การอภิปรายผลการนำกิจกรรมไปทดลองใช้

การวิจัยเรื่องผลของการจัดกิจกรรมการศึกษาออกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. เพื่อพัฒนาการจัดกิจกรรมการศึกษาออกระบบโรงเรียนโดยใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาและแนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึกเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ

2. เพื่อศึกษาผลของการจัดกิจกรรมการศึกษาออกระบบโรงเรียนโดยใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาและแนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึกเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ

3. เพื่อเปรียบเทียบระดับของจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมของเยาวชนในสถานแรกรับ

โดยมีกลุ่มตัวอย่างเป็นเยาวชนจากสถานแรกรับเด็กหญิงบ้านฉัตรอายุ 13-18 ปี จำนวน 30 คน

โดยอภิปรายผลการวิจัยตามสมมติฐานดังนี้

1. หลังจากการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาออกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ตามแนวคิดของ เปาโล แฟร์ โดยใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาและแนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึก กลุ่มทดลองจะมีระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สูงขึ้นกว่าก่อนการทดลอง

2. หลังจากเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษาออกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ตามแนวคิดของ เปาโล แฟร์ โดยใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาและแนวคิดการปลุกมโนธรรมสำนึก กลุ่มทดลองจะมีระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สูงกลุ่มควบคุม

จากการทดลองใช้กิจกรรมการศึกษาออกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ พบว่า

1. หลังจากการเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ตามแนวคิดของ เปาโล แฟร์ โดยใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาและแนวคิดการปลูกมโนธรรมสำนึก ระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ก่อนและหลังการทดลองของกลุ่มทดลอง มีความแตกต่างกันโดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 แสดงว่า กลุ่มทดลองมีระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์แตกต่างกันระหว่างก่อนทดลองและหลังทดลอง โดยหลังการทดลองมีคะแนนเฉลี่ยที่สูงขึ้นกว่าก่อนการทดลอง (\bar{x} ก่อนการทดลอง = 3.81, \bar{x} หลังการทดลอง = 4.05)

2. หลังจากเข้าร่วมกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ตามแนวคิดของ เปาโล แฟร์ โดยใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนาและแนวคิดการปลูกมโนธรรมสำนึก ระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ของกลุ่มทดลองกับกลุ่มควบคุมหลังการทดลอง มีความแตกต่างกันโดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 แสดงว่า กลุ่มทดลองมีระดับจิตสำนึกเชิงวิพากษ์แตกต่างกันกับกลุ่มควบคุม โดยกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยที่สูงกว่ากลุ่มควบคุม (\bar{x} กลุ่มทดลอง = 4.05 \bar{x} กลุ่มควบคุม = 3.47) ซึ่งสอดคล้องกับ ไพบูลย์ โพธิ์หวังประสิทธิ์(2548) การพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนตามแนวคิดเปาโล แฟร์และแพททริก จี บอยเออร์เพื่อเสริมสร้างความรู้ ทักษะ และมโนธรรมสำนึกด้านการเลือกตั้ง อบต. ที่จัดขึ้นให้กับชาวไทยกระเหรี่ยง สามารถทำให้ชาวไทยกระเหรี่ยงมีระดับความรู้ ทักษะและมโนธรรมสำนึกเพิ่มขึ้น นิลบล กล้วยศรี (2536) ใช้วิธีการสอนแบบคิดเป็นกับการสอนของเปาโล แฟร์เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกทางประชาธิปไตยให้กับประชาชนในหมู่บ้าน ซึ่งสามารถทำให้ชาวบ้านมีความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมวิพากษ์วิจารณ์ที่เพิ่มขึ้น ประภาภรณ์ ธิติมาพงศ์ (2532) ใช้บทเรียนแบบมโนธรรมสำนึก ทำให้นักศึกษาผู้ใหญ่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ เจตคติที่สูงกว่ากลุ่มที่ใช้บทเรียนแบบเบ็ดเสร็จตามหลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่ที่ระดับนัยสำคัญที่ .01 และยังทำให้มีพฤติกรรมวิพากษ์วิจารณ์ที่สูงกว่าเช่นเดียวกัน วชิราภรณ์ อมฤตนันท์ (2531) ได้วิจัยเปรียบเทียบผลการสอนเรื่อง “โภชนาการและอนามัยของอาหาร” โดยใช้บทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกกับบทเรียนแบบปลายเปิด ซึ่งใช้หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานของการศึกษานอกโรงเรียนภาคกลาง จากการทดลองพบว่า ผู้เรียนที่เรียนโดยใช้บทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าผู้เรียนที่ใช้แบบเรียนแบบปลายเปิดอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01 พิมพีใจ ศิริสาคร (2535) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลของการใช้วิธีการสอนแบบมโนธรรมสำนึก ตามแนวคิดของ เปาโล แฟร์ ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง “ชีวิตครอบครัวที่มีคุณภาพ” ของเยาวชนในชุมชนแออัด พบว่า การสอนด้วยวิธีการสอนแบบมโนธรรมสำนึก มีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และ คะแนนเจตคติ สูงกว่า อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05

การนำกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ไปทดลองใช้นั้นทำให้เยาวชนมีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สูงขึ้นในระดับหนึ่ง(\bar{x} ก่อนการทดลอง = 3.81, \bar{x} หลัง

การทดลอง = 4.05) เป็นเพราะกระบวนการที่นำมาใช้นั้น สนับสนุนให้เยาวชนได้พูด ได้ วิพากษ์วิจารณ์ และ ทดลองกระทำโดยผ่านละครเวทีซึ่งเป็นการแสดงบทบาทสมมติ เยาวชนจึง รู้สึกปลอดภัยในการแสดงออกทางความคิดเห็นมากกว่าวิธีการอื่น นอกจากนั้นเนื้อหาที่นำมาเป็น “คำ” ที่ใช้ในการเข้ารหัส ได้มาจากการสัมภาษณ์กลุ่มและจากการสังเกตประเด็นปัญหาของกลุ่ม เยาวชนเอง จึงทำให้เยาวชนมีความสนใจในละคร(สื่อ)ที่นำเสนอ รวมทั้งเกิดความพยายามที่จะ วิพากษ์วิจารณ์ หาทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวอย่างเอาจริงเอาจัง เพราะเป็นประเด็นปัญหาที่กำลัง เกิดขึ้นกับตัวเยาวชนเอง กระบวนการละครสร้างสรรค์ที่นำไปสอนนั้นก็เป็นการเปิดกว้าง ทางความคิดและจินตนาการ เช่น กิจกรรมทำใบ้ทายเรื่องราว ที่ให้เยาวชนสามารถใช้จินตนาการ และความคิดสร้างสรรค์อย่างเต็มที่ ในการแสดงทำใบ้และการทายทำใบ้จากเพื่อนๆ เยาวชนจึง ค่อยๆพัฒนาด้านการคิดเพิ่มขึ้นเรื่อยๆจนถึงกระบวนการ Forum Theatre และ Process Drama ที่เปิดโอกาสให้วิเคราะห์ ข้อมูล และ สถานการณ์ต่างๆ อย่างเต็มที่ เยาวชนสามารถเข้ารหัส และ ถอดรหัสได้อย่างหลากหลาย มองประเด็นปัญหาได้หลายแง่มุม รวมทั้งสามารถวิพากษ์วิจารณ์จน ได้ข้อสรุปในการแก้ไขปัญหานั้น ทั้งสำหรับตัวละครในเรื่องและสำหรับเยาวชนเอง บางคนค้นพบใน บางสิ่งที่ตนเองไม่เคยคิดมาก่อน เช่น เมื่อตอนที่ตนเองทำผัดนั้น แม่ไม่ได้กำลังใจเลย จนคิดว่าแม่ ไม่รักไม่สนใจ แต่เมื่อชมสถานการณ์เรื่อง เด็กหญิงที่หายไป และการพูดคุยกับเพื่อนๆ จึงค้นพบว่า จริงๆแล้วแม่ก็คงจะห่วงตัวเขามากทีเดียว กระบวนการต่างๆที่ผู้วิจัยจัดให้ก็นำไปสู่การเสนอ ความคิดชุดใหม่ ซึ่งเยาวชนทั้งสองกลุ่มตัดสินใจนำเสนอเรื่องราว ภัยของผู้หญิงในปัจจุบัน ที่ สะท้อนเรื่องราวที่เยาวชนเคยประสบมา และวิธีการแก้ไขปัญหานั้นของ ผู้ร้าย และ ผู้ที่ถูกกระทำ โดยการมองปัญหาในแง่มุมที่หลากหลายขึ้น และเข้าใจว่าปัญหาไม่ได้เกิดขึ้นจากบุคคลใดบุคคล หนึ่ง ดังนั้นทุกคนที่เกี่ยวข้องจึงต้องช่วยกันแก้ไขปัญหานี้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำกิจกรรมไปใช้

1.1 การศึกษาความต้องการของกลุ่มเป้าหมายจะต้องมีการลงไปคลุกคลีกับ กลุ่มเป้าหมายในเวลาที่นานพอสมควรหรืออาจศึกษาจากเอกสาร และสอบถามจากบุคคลหรือผู้รู้ เพิ่มเติม

1.2 การสร้าง Process drama และ Forum theatre ในประเด็นปัญหาที่มีความ ละเอียดอ่อน ต้องมีความระมัดระวังในการสร้างกิจกรรมเนื่องจากอาจจะกระทบจิตใจของ กลุ่มเป้าหมายได้ ควรศึกษาถึงสภาพความเป็นอยู่ ข้อจำกัดต่างๆ และวัฒนธรรมประเพณีของ กลุ่มเป้าหมายด้วย

1.3 การจัดกิจกรรมควรจัดอย่างต่อเนื่อง และกิจกรรมการเข้ารหัส ถอดรหัส และการวิพากษ์วิจารณ์ควรเกิดขึ้นในการจัดกิจกรรมครั้งเดียวกัน

1.4 ผู้นำกิจกรรมควรศึกษาและทำความเข้าใจกระบวนการปลูกมโนธรรมสำนึกและกระบวนการละครเพื่อการพัฒนาเพิ่มเติม

1.5 การจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์โดยใช้แนวคิดการปลูกมโนธรรมสำนึกและกระบวนการละครเพื่อพัฒนานั้น ผู้วิจัยควรมีความรู้ทางด้านละครเวทีมากพอสมควร เนื่องจากต้องใช้ความรู้ในการเขียนบท ออกแบบการแสดง และการกำกับการแสดง

1.6 การออกแบบกิจกรรมละครสร้างสรรค์สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความเหมาะสม อาจเพิ่มหรือลดกิจกรรมได้ แล้วแต่ลักษณะของกลุ่มเป้าหมายและระยะเวลาในการจัดกิจกรรม โดยอาจเพิ่มกิจกรรมนันทนาการต่างๆเข้าไปผสมผสาน

1.7 ในส่วนของ Forum Theatre และ Process Drama นั้น สามารถจัดสลับกันได้โดยไม่ต้องจำเป็นต้องเรียงลำดับก่อนหลัง ตามที่ผู้วิจัยเสนอ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมของสถานการณ์ ระยะเวลา และกลุ่มเป้าหมาย หรืออาจใช้เพียงกระบวนการใดกระบวนการหนึ่ง

2. ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการติดตามผลการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ กับกลุ่มทดลองต่อไปอีกในระยะเวลาที่นานขึ้น เพื่อจะได้รู้ถึงผลลัพธ์และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เกิดขึ้น และควรมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเพิ่มขึ้น เช่น แบบสังเกต แบบสัมภาษณ์ แบบสอบถาม โดยเน้นด้านการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

2.2 ควรจะมีการวิจัยเรื่องผลการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ ในเชิงคุณภาพ

2.3 ควรมีการศึกษาวิจัย การนำเอากระบวนการละครเพื่อการพัฒนา มาใช้กับการศึกษา ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน เนื่องจากเป็นอีกกระบวนการหนึ่งที่น่าสนใจในการนำมาพัฒนาการเรียนการสอนในปัจจุบัน

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กรมการศึกษานอกโรงเรียน. แนวนโยบายกรมการศึกษานอกโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร : กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2541.

กาญจนา แก้วเทพ. วิพากษ์ลัทธิมาร์กซ์: กลุ่มซ้ายใหม่ในฝรั่งเศส. กรุงเทพมหานคร: อารักษ์, 2545.

โกวิท วรพิพัฒน์ และคนอื่นๆ. คิदनอกโรงเรียน: เอกสารวิชาการรวบรวมแนวความคิดพื้นฐานเพื่อการปฏิรูปการเรียนรู้การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยในโลกยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2547.

เกียรติวรรณ อมาตยกุล. ปรัชญาการศึกษานอกระบบโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ยูไนเต็ดโปรดักชั่น, 2526.

โครงการสื่อชาวบ้าน. คู่มือการใช้สื่อการสอนแบบละคร และการละครสำหรับเด็ก. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์น, 2528.

จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ. รายงานการทบทวนองค์ความรู้เรื่อง เด็ก เยาวชนและครอบครัวในประเทศไทย และข้อเสนอเชิงนโยบายและการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2541.

จุฬารัตน์ มาเสถียรวงศ์. การศึกษากระบวนการและผลของโครงการสื่อชาวบ้านเพื่อพัฒนามนุษย์และสังคมในภูมิภาคที่ต่างกัน: กรณีศึกษาคณะละครมะขามป้อม, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาสาธิตศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

ฉวีวรรณ กิनावงศ์. การละครสำหรับครูประถม. พิษณุโลก : ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก, 2520.

ชิดชงค์ ส. นันทาเนตร. ทฤษฎีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2549.

ดวงแข บัวประโคนและคนอื่นๆ. การใช้สื่อละครเพื่อการพัฒนาชุมชนของกลุ่มละครมะขามป้อม: กรณีศึกษาจากพื้นที่ทำงานที่มีบริบทแตกต่างกัน 4 พื้นที่: รายงานฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547.

ดร.ฉวีวรรณ แก้วหนูนวล. การทดลองใช้ละครสร้างสรรค์สำหรับเด็กในการสอนนาฏศิลป์ไทยในระดับประถมศึกษา. รายงานการวิจัยโครงการพิเศษเพื่อสาขาละครเพื่อการศึกษาศาสตร์ ภาควิชาศิลปะการละคร คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

ทองปลิว ชมชื่น. ปรัชญาการศึกษาของระบบโรงเรียน. นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร
วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, 2528.

ทีศนา แชมมณี. ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

ธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์และคนอื่นๆ. เด็กเร่ร่อนในสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสร้างสรรค์เด็ก,
2535.

นันทภา ชมพูนุตร. การพัฒนาโปรแกรมการศึกษาของระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างการเห็น
คุณค่าในตนเองของเด็กชายในสถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาการศึกษาของระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

นิลบล ฉลวยศรี. ผลของการใช้วิธีการสอนโดยผสมผสานระหว่างการสอนแบบวิธี "คิดเป็น" กับ
การสอนของเปาโล แพร์ เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกทางประชาธิปไตยให้แก่ประชาชนในระดับ
หมู่บ้าน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาการศึกษาของระบบโรงเรียน คณะครุ
ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

บุญธรรม กิจปรีดาวิสุทธิ. ระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : จามจุรีโปรดักท์,
2547.

ปฐม นิคมานนท์. การศึกษาของระบบโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทิพย์อักษร, 2528.

ประคอง กรรณสูตร. สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์. ปทุมธานี: ศูนย์หนังสือ ดร.ศรีสง่า,
2528.

ปาริชาติ จีงวิวัฒนาภรณ์. ละครสร้างสรรค์สำหรับเด็ก. กรุงเทพมหานคร: คุณภาพวิชาการ, 2547.

ปาริชาติ จีงวิวัฒนาภรณ์. รายงานผลการวิจัย เรื่อง การใช้ละครสร้างสรรค์ในการพัฒนาผู้เรียน.
กรุงเทพมหานคร: บริษัทพริกหวานกราฟฟิก จำกัด, 2546.

ประชาสงเคราะห์, กรม. กองวิชาการ. ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับสภาพปัญหาของสถาบันครอบครัวและ
แนวทางแก้ไข. กรมประชาสงเคราะห์, 2533.

ประภาภรณ์ ธิติมาพงศ์. การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องโภชนาการและการ
แก้ปัญหาทพโภชนาการโดยใช้บทเรียนแบบมโนธรรมสำนึก และบทเรียนแบบเบ็ดเสร็จ ตาม
หลักสูตรการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จ ในจังหวัดอุบลราชธานี, วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต สาขาการศึกษาของระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2532.

ประเสริฐ กิติรัตน์ตระการ. การพัฒนารูปแบบการสร้างจิตสำนึกในการพัฒนาชุมชนชนบท.
วิทยานิพนธ์ดุขฎิบัณฑิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.

ประอรรัตน์ บรุณมาตร์. หลวงวิจิตรวาทการกับบทละครประวัติศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528.

พรรัตน์ ดำรุง . การละครสำหรับเยาวชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

พินดา สุภาพนางกุลและคณะ. รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยนโยบายส่งเสริมศิลปะการละครเพื่อการพัฒนาเยาวชน : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549.

พิมพ์ใจ ศิริสาคร. ผลของการใช้วิธีสอนแบบมโนธรรมสำนึก ตามแนวคิดของ เปาโล แฟร์ ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่อง "ชีวิตครอบครัวที่มีคุณภาพ" ของเยาวชนในชุมชนแออัด, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาการศึกษาจากระบบโรงเรียน, คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.

ไพบุลย์ โพธิ์หวังประสิทธิ์. การพัฒนาโปรแกรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนตามแนวคิดของ เปาโล แฟร์ และแพทริก จี บอยเออล์ เพื่อเสริมสร้างความรู้ ทักษะ และ มโนธรรมสำนึก เพื่อส่งเสริมการเลือกตั้งในระดับท้องถิ่นของผู้ออกเสียงเลือกตั้งชาวไทยกระเหรี่ยง, วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาการศึกษาจากระบบโรงเรียน, คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.

แฟร์รี่, เปาโล. การเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรมเพื่อเสรีภาพ. แปลโดยมนตรี กรรพุมมาลย์. กรุงเทพมหานคร: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2522.

แฟร์รี่, เปาโล. การศึกษาสำหรับผู้ถูกกดขี่. แปลโดย ช.เชี่ยวพุมพวง. กรุงเทพมหานคร: สหพันธ์นักศึกษาเสรีแห่งประเทศไทยจัดพิมพ์, 2517.

แฟร์รี่, เปาโล. คัมภีร์ของผู้ถูกกดขี่. แปลโดย จิราภรณ์ ศิริสุพรรณ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เทพนิมิตร, 2517.

รัตนา พุ่มไพศาล. วิทยาการการสอนสำหรับการศึกษจากระบบโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาการศึกษาจากระบบโรงเรียน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531.

วชิราภรณ์ อมฤตนันท์. การเปรียบเทียบผลการสอนเรื่องโภชนาการและอนามัยของอาหารโดยใช้บทเรียนแบบมโนธรรมสำนึกกับบทเรียนแบบปลายเปิด. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต, สาขาสิ่งแวดล้อม, คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, 2531.

วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา. การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างอุปนิสัย 7 ประการตามแนวคิดของ สตีเวน อาร์ โควี สำหรับเยาวชนตอนปลาย โดยใช้หลักการของนีโอฮิวแมนนิสและการจัดกิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียน, วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาการศึกษาจากระบบโรงเรียน, คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา. ผลของการฝึกอาสนะและสมาธิตามแนวคิดนีโอฮิวแมนนิสต์ต่อการเพิ่มความเห็นคุณค่าในตนเองของสตรีในสถานสงเคราะห์บ้านเกร็ดตระการ.วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต การศึกษานอกระบบโรงเรียน, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

สดใส พันธุมโกมล. ศิลปะการละครกับเยาวชน.กรุงเทพมหานคร: อักษรศาสตร์วิจารณ์ หน้า 2, 2516.

สดใส พันธุมโกมล. ศิลปะของการแสดง (ละครสมัยใหม่).กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.

สนม ครุฑเมือง. โบราณอายุบาย: การวิเคราะห์ภูมิปัญญาไทยในความเชื่อ.กรุงเทพมหานคร: อักษร, 2545.

สมพงษ์ จิตระดับ. วัฒนธรรมเด็กเร่ร่อนในสังคมไทย.กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. พฤติกรรมวัยรุ่น. เอกสารประกอบการสอนชุดวิชา 22305 หน่วยที่ 9-15.นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2532.

สุจรีต เพียรชอบ. คู่มือครูภาษาไทย รายวิชา ท061ภาษาไทยเพื่อกิจกรรมการแสดง. กรุงเทพมหานคร: ครูสภาลาดพร้าว, 2524.

สุชา จันทร์เอม. จิตวิทยาวัยรุ่น. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชย์ จำกัด, 2527.

สุชา จันทร์เอม. จิตวิทยาเด็กเกเร.กรุงเทพมหานคร: บริษัทสำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชย์ จำกัด, 2527.

สุนันท์ จันทร์ทิพย์. ละครเพื่อการศึกษา.ขอนแก่น: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2525.

สุนทร สุนันท์ชัย. การศึกษานอกระบบโรงเรียน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2523.

สุมาลี สังข์ศรี. การจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนด้วยวิธีการศึกษาทางไกลเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต.นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2545.

สุวัฒน์ วัฒนวงศ์. การศึกษานอกระบบโรงเรียน.กรุงเทพมหานคร: ศิลปบรรณาการ, 2529.

อมรา ปฐภิญโญบุรณ. การใช้สื่อการสอนแบบละครในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตกรุงเทพมหานคร.วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.

อาชัญญา รัตนอุบล. กระบวนการฝึกอบรมสำหรับการศึกษานอกระบบโรงเรียน.กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

อาชัญญา รัตนอุบล. การโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน.กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540.

- อารดา กิระนันท์ . ละครเวทีสำหรับเด็ก.เอกสารประกอบการสอนวิชาละครในการศึกษา
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย: กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2521.
- อุดม เขยกี่วงศ์. ปรัชญาการศึกษาแบบโรงเรียน.กรุงเทพมหานคร.โอเดียนสตรี,2541.
- อุ้นตา นพคุณ. กรอบแนวความคิดการพัฒนาโปรแกรมอย่างมีส่วนร่วมทางการศึกษาแบบ
โรงเรียน. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2546.
- อุ้นตา นพคุณ. การเรียนการสอนผู้ใหญ่เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. กรุงเทพมหานคร:
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527.
- อุ้นตา นพคุณ. การศึกษาแบบโรงเรียน.กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญผล, 2533.

ภาษาอังกฤษ

- Bloom,Benjamin S. New View of The Learner : Implication for Insturction and
Curriculum.Educational Leadership April, 1978.
- Bowell, Pamela and Brian S.Heap. Planning Process Drama .London: David Fulton,
2001.
- Dale,Edgar.Audio-visual Methods in Teaching. 3 ed. New York : Academic Press, 1986.
- Edward Charles. Peaget Epistenology Applied to Analysis of Creative. Dramatics in
Education. Doctor's Theses, Department of Theatre Wisconsin, University of
Wisconsin-Madison, 1977.
- Goulet,Denis. The uncertain promise: Value conflicts in technology transfer. Washington,
D.C:Oversea Development Council,1977.
- Hilgard,Ernest R. Introduction to Phychology. New York Harcourt,Brace,1962.
- Jackson, Tony (Editor). Learning through Theatre.London: Routledge, 1993.
- John Raymond Sharpham. A Descriptive study of Creative Drama at the Secondary
Level in England. Dissertation Abstracts International 33 (October 1972), 1972.
- Knowles, M.S. The Modren Practice ofAdult Education from Pedagogy to
Andragogy.Chicago: Follet, 1980.
- O'Neill,Cecily. Drama World :A Framewark for Process Drama . Portsmouth: Heinmann,
1995.
- Pamela,Bowel and Brian S.Heap. Planning Process Drama,London:David Fulton
Publishers, 2001.

Schutzman, Mady And Jan Cohen-Cruz. Playing Boal :Thratre ,Therpy, Activism. New York: Routledge, 1995.

Sternberg, Patricia and Antonina Garcia. Sociodrama: who's in your shoes ? . Westport : Praeger Publisher,2000.

Tyler,Ralph W. Basic Principles of Curriculum and Instruction.Chicago : The University of Chicago Press. 1986.

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ก รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิ

ตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

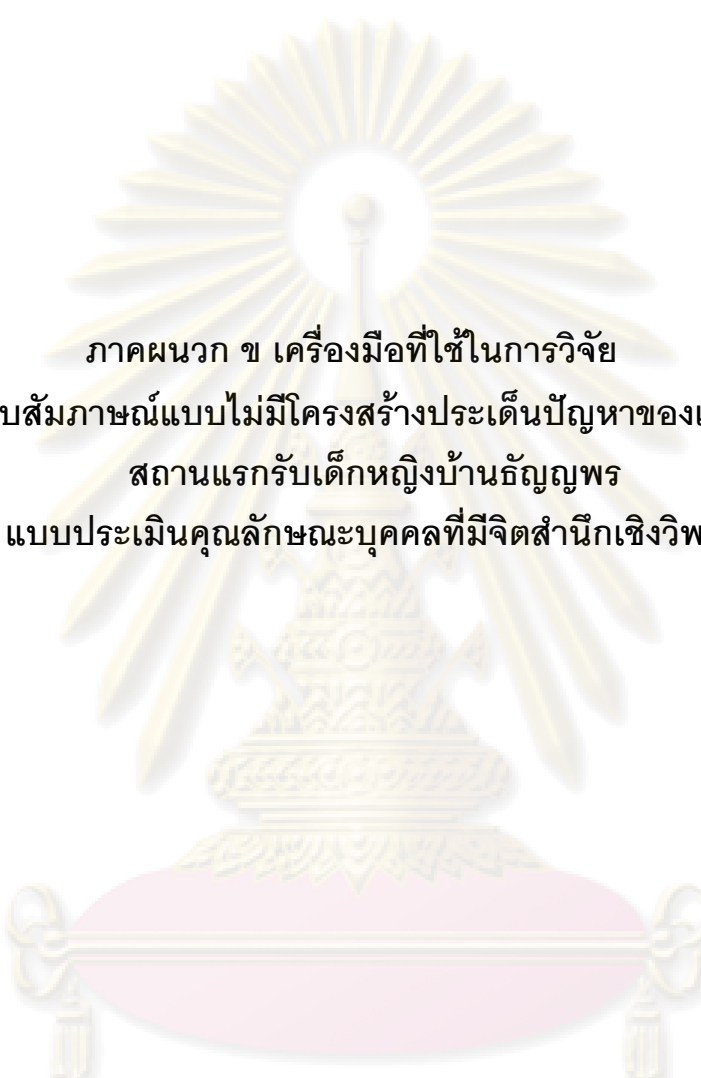
ตรวจสอบกิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึก

เชิงวิพากษ์สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับ

1. รองศาสตราจารย์ ดร.อาชัญญา รัตนอุบล	คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ดวงกมล ไตรวิจิตรคุณ	คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
3. ดร.วรัตน์ อภินันท์กุล	คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
4. อาจารย์พันพิศสา ฐูปเทียน	คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
5. นายพรชัย กุลกุล	สถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

-
- ภาคผนวก ข เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างประเด็นปัญหาของเยาวชนใน
สถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร
 - แบบประเมินคุณลักษณะบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง
ประเด็นปัญหาของเยาวชนในสถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร

1. ในปัจจุบันท่านคิดว่าในสังคมที่ท่านอาศัยอยู่มีปัญหาอะไรบ้าง
2. ปัญหานั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร มีสาเหตุมาจากอะไร
3. ปัญหานั้นส่งผลอย่างไรบ้าง ต่อตัวท่านเอง ต่อกลุ่มเพื่อนของท่าน ต่อสังคมของท่าน
4. ท่านคิดว่าปัญหาที่ท่านกล่าวมานั้นมีความสำคัญมากน้อยเพียงใด ต่อตัวท่านเอง ต่อกลุ่มเพื่อนของท่าน ต่อสังคมของท่าน
5. ปัญหาที่ท่านกล่าวมานั้นมีความจำเป็นเร่งด่วนในการแก้ไขมากน้อยเพียงใด
6. ท่านเห็นด้วยหรือไม่กับปัญหาอื่นๆที่สมาชิกในกลุ่มกล่าวมา
7. จากปัญหาที่เราร่วมกันสนทนาในครั้งนี้ ท่านคิดว่าปัญหาใดสำคัญต่อสังคมของท่านมากที่สุด กรุณาเรียงลำดับ จากน้อยไปหามาก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

แบบประเมินคุณลักษณะของบุคคลที่มีจิตสำนึกเชิงวิพากษ์

คำชี้แจง แบบวัดนี้เป็นแบบวัดจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ มีคำถามทั้งหมด 36 ข้อ โปรดพิจารณาข้อความต่อไปนี้ แล้วทำเครื่องหมาย / ลงในช่องที่ตรงกับการปฏิบัติจริงของท่าน เพียงเครื่องหมายเดียวในแต่ละข้อ และขอความกรุณาตอบทุกข้อ โดยมีเกณฑ์การพิจารณาระดับพฤติกรรมที่แสดงถึงจิตสำนึกเชิงวิพากษ์ ดังนี้

- 5 แสดงว่าผู้ตอบเห็นด้วยกับข้อความนั้นอย่างยิ่ง
- 4 แสดงว่า ผู้ตอบเห็นด้วยกับข้อความนั้น
- 3 แสดงว่าผู้ตอบเห็นด้วยกับข้อความนั้นอย่างไม่แน่ใจ
- 2 แสดงว่าผู้ตอบไม่เห็นด้วยกับข้อความนั้น
- 1 แสดงว่าผู้ตอบไม่เห็นด้วยกับข้อความนั้นอย่างยิ่ง

ประเด็นคำถาม	ความคิดเห็นต่อประโยคดังกล่าว				
	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
1. เมื่อตัดสินใจแล้ว ท่านจะลงมือทำอย่างไม่ลังเล					
2. ท่านรู้สึกวิตกกังวลทุกครั้งที่จะลงมือทำสิ่งใดๆก็ตาม					
3. เมื่อได้รับมอบหมายงานให้รับผิดชอบ ท่านรู้สึกภาคภูมิใจและสามารถทำงานนั้นได้เป็นอย่างดี					
4. ท่านทำตามข้อสรุปของการประชุมกลุ่มทุกครั้ง เมื่อต้องทำงานเป็นหมู่คณะ					

ประเด็นคำถาม	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
5. เมื่อเกิดปัญหา ท่านสามารถลงมือแก้ปัญหาทันทีโดยไม่ต้องไตร่ตรอง					
6. สิ่งที่ท่านลงมือทำนั้นเกิดประโยชน์ที่ดีต่อตัวท่านและสถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญาพร					
7. ไม่จำเป็นต้องปรึกษากันในกลุ่ม เพราะหัวหน้ากลุ่มสามารถตัดสินใจได้					
8. การพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นมีความแตกต่างจากการถกเถียงเพื่อที่จะเอาชนะ					
9. การพูดคุยในกลุ่มก่อนที่จะตัดสินใจเป็นการชักจูงใจไม่ควรทำ					
10. การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นนั้นนอกจากมีความคิดเห็นแล้ว ควรมีโอกาสเสนอแนะด้วย					

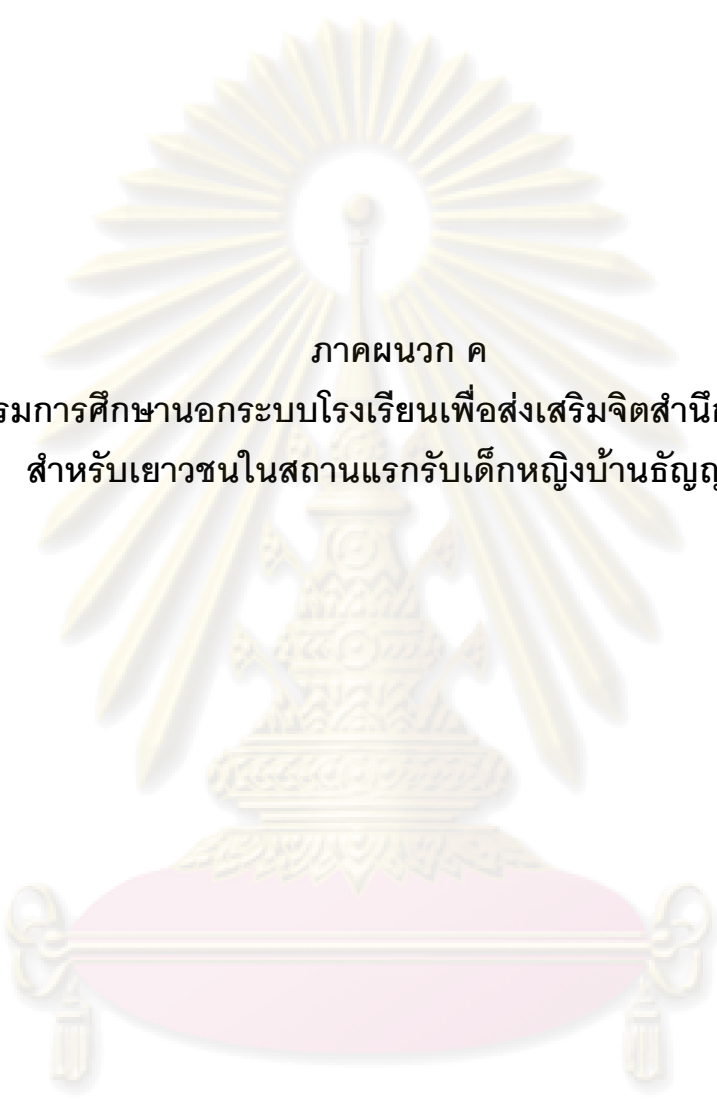
ประเด็นคำถาม	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
11. ท่านเห็นว่าความคิดเห็นที่หลากหลายเป็นเรื่องที่ดี					
12. ความคิดเห็นของผู้ที่ช่วยในการตัดสินใจของท่านได้					
13. แม้ท่านจะไม่ชอบเพื่อนเป็นการส่วนตัว แต่ท่านไม่เคยนำเรื่องของเพื่อนมาพูดอย่างเสียหายๆที่สถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร					
14. การกล่าววิพากษ์วิจารณ์ถือเป็นการแสดงออกทางปัญญา					
15. การวิจารณ์ที่ดีควรบอกถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาหรือข้อเสนอแนะด้วย					
16. ท่านสามารถแสดงความคิดเห็นต่อหน้าสาธารณชนได้					

ประเด็นคำถาม	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
17. ท่านเป็นคนมีเหตุมีผล					
18. ท่านเคยวิจารณ์ผลงานของผู้อื่นและบอกข้อเสนอแนะด้วย					
19. ไม่ว่าใครก็สามารถเข้าเรียนต่อได้					
20. ท่านเคยหยิบของของผู้อื่นไปใช้โดยไม่ขออนุญาต					
21. ท่านต่อแถวทุกครั้งเมื่อซื้อของ หรือ เข้ารับบริการใดๆก็ตาม					
22. ท่านขอโทษทุกครั้งเมื่อท่านเดินชนผู้อื่น					
23. ท่านมีความภาคภูมิใจในตนเอง					
24. ในการแสดงความคิดเห็นทุกคนมีสิทธิในการแสดงความคิดเห็นเท่าเทียมกัน					
25. การอยู่ด้วยกันเป็นกลุ่มใหญ่ ผู้นำต้องเป็นผู้สั่งการทุกเรื่องกลุ่มจึงจะสงบสุข					
26. การรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ช่วยลดความขัดแย้งในกลุ่มได้					

ประเด็นคำถาม	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
27. ท่านทะเลาะกับเพื่อนจนต้องใช้กำลังบ่อยครั้ง					
28. ท่านมักถูกขอร้องให้เป็นผู้ไกล่เกลี่ยเมื่อเกิดปัญหาขึ้น					
29. เมื่อเกิดปัญหา ระหว่างท่านกับเพื่อน ท่านจะใจเย็นและเป็นคนเข้าไปพูดคุยกับเพื่อนก่อน					
30. ท่านเคยตัดสินใจโต้แย้งให้กับผู้อื่น โดยการรับฟังเหตุผลจากทั้งสองฝ่าย					
31. การไม่มีอคติ หรือ ตั้งมั่นในเรื่องใดๆ จนเกินไป จะทำให้เรา รับฟังปัญหาและ พิจารณาความคิดเห็น ของคนอื่นได้ง่ายขึ้น					
32. การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น หมายถึงว่า เมื่อมีใครเสนออะไรเราก็ทำตามทันที					

ประเด็นคำถาม	เห็นด้วยอย่างยิ่ง	เห็นด้วย	ไม่แน่ใจ	ไม่เห็นด้วย	ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง
33. ทุกคนมีเสรีภาพในการคิด ดังนั้นไม่ควรเอาความคิดของตนเองเป็นใหญ่ แต่ควรรับฟังความคิดเห็นของคนอื่นๆด้วย					
34. ผู้ใหญ่ไม่จำเป็นต้องฟังเหตุผลจากเด็ก					
35. ท่านรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นได้จนจบ โดยไม่ขัดจังหวะ					
36. ท่านมักตำหนิเพื่อนที่ไม่เห็นด้วยกับความคิดเห็นของท่าน					

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก ค
กิจกรรมการศึกษานอกระบบโรงเรียนเพื่อส่งเสริมจิตสำนึกเชิงวิพากษ์
สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับเด็กหญิงบ้านธัญญพร

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กิจกรรมการศึกษาจากระบบโรงเรียนโดยใช้กระบวนการละครเพื่อการพัฒนา
และแนวคิดการปลูกมโนธรรมสำนึกเพื่อเสริมสร้างจิตสำนึกเชิงวิพากษ์
สำหรับเยาวชนในสถานแรกรับเด็กหญิงอัญญาพร

กิจกรรมที่ 1 กิจกรรม เปิดโลกจินตนาการ (กิจกรรมละครสร้างสรรค์)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เยาวชนสามารถใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้อย่างครบถ้วน
2. เพื่อให้เยาวชนได้ฝึกฝนการตั้งเอาประสบการณ์มาแสดงออก
3. เพื่อให้เยาวชนฝึกฝนการแสดงออกตามจินตนาการ
4. เพื่อให้เยาวชนได้ฝึกฝนการเคลื่อนไหวอย่างสร้างสรรค์

อุปกรณ์ที่ต้องเตรียม

1. ผ้าสำหรับปิดตา
2. เครื่องเสียง
3. แผ่นซีดีเพลง

เวลา 1 ชั่วโมง 30 นาที

การดำเนินกิจกรรม

1. หลังจากอบอุ่นร่างกายแล้ว ให้เยาวชนแนะนำตนเองกับผู้วิจัย โดยกำหนดให้บอกชื่อและท่าทางประกอบด้วย โดยผู้วิจัยเริ่มแนะนำตัวเป็นคนแรก จบด้วยทีมงานแนะนำตัว
2. บอกถึงกติกาในการทำกิจกรรม เช่น การไม่แกล้งเพื่อนในระหว่างการทำกิจกรรม การเชื่อฟังคำสั่งที่เกี่ยวกับความปลอดภัยของเยาวชนเอง
3. พูดคุยเกี่ยวกับคำว่า ประสาทสัมผัสทั้ง 5*
4. ให้เยาวชนจับคู่ นำผ้ามาปิดตาเพื่อนแล้วนำไปเดินสำรวจในบริเวณที่จัดไว้ให้ จากนั้นสลับกัน และให้ทายว่าเพื่อนพาตนเองไปเดินบริเวณใดของสถานแรกรับ จากนั้นเล่าความรู้สึกที่มองเห็น และใช้อวัยวะใดในการจดจำสิ่งต่างๆ
5. ให้เยาวชนนอนลงเปิดเพลงเบาๆ จากนั้นผู้วิจัยเริ่มเล่าเรื่องราวให้เยาวชนค่อยๆตามและแสดงท่าทางตามจินตนาการ “ฉันอยู่ในทุ่งหญ้า หญ้าเขียวขจี มีลมพัดมาเบาๆ ฉันได้กลิ่นหญ้า ได้กลิ่นพื้นดิน มองเห็นท้องฟ้า ฉันก้มลงมองตนเอง ฉันรู้สึกสบายใจ ฉันอยากจะล่องลอยไปบนท้องฟ้า หลังของฉันรู้สึก มันแปลกประหลาด ฉันมีปีก ฉันขยับปีกของฉันเบาๆ ฉันลอยสูงขึ้น

สูงขึ้น ฉันบินผ่านบ้านหลายหลัง ฉันได้กลิ่นขนมปัง ฉันรู้สึกหิว ฉันได้ยินเสียงคนร้องขายขนมปัง ฉันรู้สึกอยากจะทานขนมปังนั้นมากๆ ท้องของฉันร้อง จากนั้นฉัน.....”

6. ให้เยาวชนบอกเล่าถึงสิ่งที่รู้สึกขณะผู้วิจัยเล่าเรื่องราว และ จะทำอะไรต่อจากนั้น และ พุดคุยแสดงความคิดเห็นว่าตนเองได้ใช้ประสาทสัมผัสใดบ้างในการทำกิจกรรมนี้

7. พัก 15 นาที

8. ให้เยาวชนจับคู่ โดยไม่ซ้ำคู่เดิมเมื่อกิจกรรมที่แล้ว จากนั้นหันหน้าเข้าหาคู่ของตนเอง ทดลองให้คนหนึ่งเป็นกระจกเงา อีกคนเป็นคนส่อง ค่อยๆ เคลื่อนไหว เลียนแบบกัน โดยมองเฉพาะตาของตัวเองเท่านั้น ทดลองจากจังหวะช้าไปถึงจังหวะเร็ว หลังจากนั้นพุดคุยเล่าความรู้สึกใน ขณะที่ตนเองเป็นกระจกเงา และ เป็นคนส่องกระจก พุดคุยแสดงความคิดเห็นว่าตนเองได้ใช้ประสาทสัมผัสใดบ้างในการทำกิจกรรมนี้

9. ให้เยาวชนทั้งหมดยืนกระจายให้เต็มห้อง ผู้วิจัยเปิดเพลงเบาๆ ให้เยาวชนเคลื่อนไหว ตามที่ผู้วิจัยบอก โดยมองตรงไปข้างหน้าเท่านั้น และ ต้องไม่เดินชนกัน เช่น เดินช้าๆ ช้ามาก ช้าที่สุด จากนั้นเร็วขึ้น เร็วขึ้น กระโดดไปข้างหน้า กระโดดไปทางซ้าย กระโดดข้างล่าง กระโดดเร็วขึ้น หลังจากทำกิจกรรมนี้แล้ว พุดคุยแสดงความคิดเห็นว่าตนเองได้ใช้ประสาทสัมผัสใดบ้างในการทำกิจกรรมนี้

การประเมินผล

1. จากการสังเกต
2. จากการบรรยายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากผู้เรียน

*กิจกรรมพัฒนาประสาทสัมผัส เป็นกิจกรรมที่ดึงเอาศักยภาพการใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ไม่ว่าจะเป็นการดู การฟัง การลิ้มรส การได้กลิ่น การสัมผัส เป็นการใช้ประสบการณ์ที่จะนำไปสู่ การสร้างจินตภาพ (Image) ซึ่งจะนำไปสู่จินตนาการ (Imagination) ได้ดีที่สุดใน การที่เราใช้ “สติ” กับการใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 นอกจากเป็นการเพิ่มพูนความละเอียดอ่อนของประสบการณ์ชีวิต เพื่อจะสะสมไว้ในคลังประสบการณ์ที่มีอยู่ในสมองอยู่แล้ว ยังเป็นการช่วยให้เราเกิดความเข้าใจใน ความสามารถอันพิเศษสุดของมนุษย์ในด้านต่างๆ นี้อีกด้วย เช่น กิจกรรมเพื่อนเกลอ โดยให้ผู้ร่วม กิจกรรมจับคู่ คนหนึ่งปิดตา อีกคนพาเดินเพื่อสำรวจสิ่งต่างๆ ด้วยกายสัมผัส

กิจกรรมที่ 2 กิจกรรม ทำใบ้ทายเรื่องราว (กิจกรรมละครสร้างสรรค์)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถสื่อสารทางร่างกายโดยไม่ใช้คำพูดได้
2. เพื่อให้เยาวชนกล้าแสดงออก

อุปกรณ์ที่ต้องเตรียม

1. เครื่องเสียง
2. ซีดีเพลง

เวลา 1 ชั่วโมง 30 นาที

การดำเนินกิจกรรม

1. หลังจากอบอุ่นร่างกายแล้ว ผู้วิจัยเริ่มกิจกรรม โดยการให้เยาวชนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับคำว่า ทำใบ้ *
2. ผู้วิจัยเริ่มสาธิตวิธีการทำทำใบ้ โดยสร้างลูกบอลขึ้นมาลูกขึ้นในอากาศ จากนั้น ถามเยาวชนว่า คิดว่าลูกบอลลูกใหญ่ หรือ เล็ก กลม หรือ รี สีอะไร มีลายหรือไม่ จากนั้นผู้วิจัย โยนบอลอากาศนั้นไปหาเยาวชนให้เยาวชนรับ โดยให้คงขนาดของลูกบอลไว้ และ โดนต่อให้เพื่อน
3. ผู้วิจัยขอให้เยาวชนนั่งเป็นวงกลมจากนั้น สุ่มเลือกเยาวชนคนหนึ่งเป็นคนเริ่ม ทำของสิ่งของอะไรก็ได้ขึ้นมา โดยเยาวชนทุกคนต้องสังเกต และ จากนั้นให้ส่งสิ่งของนั้นไป รอบๆวง และ ผู้วิจัยสุ่มเลือกเยาวชนที่จะตอบว่าของสิ่งนั้นคืออะไร
4. ผู้วิจัยสาธิตวิธีการทำทำใบ้เป็นสถานการณ์ เช่น กินก๋วยเตี๋ยว โดยจะต้องสื่อสารให้ครบถ้วนว่า กินก๋วยเตี๋ยวแห้งหรือน้ำ ใช้ตะเกียบหรือไม่ รสชาติเป็นอย่างไร กินที่ไหน ให้เยาวชนทดลองทำทำ ตามจินตนาการ โดยให้เพื่อนทายว่า นั่นคือ สถานการณ์อะไร
5. พัก 15 นาที
6. ผู้วิจัย ให้เยาวชนจับกลุ่ม กลุ่มละ 5 คน โดยไม่ซ้ำกับกลุ่มเดิม จากนั้น ให้ส่งตัวแทนมาจับสลากเลือกสถานการณ์ จากนั้นประชุมกลุ่ม จัดหน้าที่ของแต่ละคน โดยกำหนดให้แสดงเป็นภาพนิ่ง (Tableaux) เพื่อแสดงสถานที่ และ แสดงเป็นทำใบ้เคลื่อนไหว
7. ให้เยาวชนที่ชมการแสดงทายสถานการณ์
8. พุดคุยแสดงความคิดเห็นต่อการแสดงทำใบ้

การประเมินผล

1. จากการสังเกต
2. จากการบรรยายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากผู้เรียน

* กิจกรรมทำไข่ เป็นกิจกรรมการแสดงออกซึ่งความคิดบางอย่างด้วยการเคลื่อนไหวหรือการใช้ท่าทางโดยไม่ใช้คำพูด การใช้ท่าไข่เป็นการสร้างความเชื่อด้วยภาพมายาที่เกิดจากการสมมุติ ทำให้เกิดความเชื่อว่ามีสิ่งของหรือวัตถุอยู่ในความว่างเปล่าของพื้นที่แสดงนั้น การใช้ท่าไข่เป็นการลดความกดดันที่ต้องคิดบทสนทนา จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีสำหรับการฝึกฝนการแสดง เช่น กิจกรรมของขวัญวันเกิด ให้ผู้ร่วมกิจกรรม แสดงท่าทางที่ได้รับของขวัญมา โดยแสดงความรู้สึก ขนาดของสิ่งของ การใช้งาน เพื่อให้เพื่อนทายว่าได้รับของขวัญอะไร

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กิจกรรมที่ 3 กิจกรรมสื่อไปตามใจบอก (กิจกรรมละครสร้างสรรค์)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เยาวชนได้ฝึกฝนทักษะการสื่อสารทางภาษา
2. เพื่อให้เยาวชนกล้าแสดงออก

อุปกรณ์ที่ต้องเตรียม

1. นิทานเรื่อง กระต่ายกับเต่า

เวลา 1 ชั่วโมง 30 นาที

การดำเนินกิจกรรม

1. หลังจากอบอุ่นร่างกายแล้ว ผู้วิจัยขอให้เยาวชนนั่งเป็นวงกลม อธิบายคำว่า “ด้นสด*” จากนั้นอธิบายวิธีการเล่นเกมส์ โดยให้เยาวชนทุกคนช่วยกันเล่านิทานหนึ่งเรื่อง แต่ละคนเล่าได้เพียง 1 คำ เท่านั้น โดยให้ทีมงานเป็นคนจดเรื่องราว
2. เล่านิทานอีกเรื่องแต่ครั้งนี้ให้เล่าได้คนละ 1 ประโยค ทีมงานจดเรื่องราวไว้
3. ให้เยาวชนแบ่งกลุ่มเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มละ 10 คน ให้แต่ละกลุ่มเล่านิทานเรื่องใหม่ โดยให้จดบันทึกไว้ด้วยตนเอง โดยผู้วิจัยให้คำแนะนำเพิ่มเติม และให้ใส่คำ พูดว่า กล่าวว่ ให้มากขึ้นในการเล่านิทาน
4. ให้ตัวแทนของแต่ละกลุ่มออกมาเล่านิทานของตนเอง
5. ให้แต่ละกลุ่ม จัดหน้าที่ในการแสดงให้แก่สมาชิกในกลุ่มของตนเอง จากนั้นให้ทำการฝึกซ้อม และเตรียมตัวแสดง
6. ให้เวลาในการฝึกซ้อมประมาณ 30 นาที โดยผู้วิจัยเข้าไปให้คำแนะนำเป็นระยะ และให้ความรู้เกี่ยวกับตัวละครต่างๆ และ หน้าที่ของตัวละคร (Narrator)
7. ฝึก 15 นาที
8. ทำการแสดง กลุ่มละ 15 นาที
9. พูดคุยแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับนิทานของเพื่อน และ การแสดง

การประเมินผล

1. จากการสังเกต
2. จากการบรรยายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากผู้เรียน

*กิจกรรมละครต้นสด เป็นกิจกรรมการแสดงละครโดยไม่อาศัยบท โดยสามารถสื่อเรื่องราวและความคิดออกมาได้โดยไม่ต้องท่องจำบท โดยเป็นส่วนที่จะก่อให้เกิดประเด็นความคิดต่างๆได้ เช่น กิจกรรมต่อเรื่องเรียงคำ ผู้นำกิจกรรมเล่านิทานเรื่องหนึ่ง เมื่อเรื่องราวดำเนินมาถึงกลางเรื่อง จึงให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมแต่ละคน เล่าเรื่องราวต่อจนจบเรื่อง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กิจกรรมที่ 4 กิจกรรมละครซ่อนเรื่องราว ประเด็นปัญหาที่ 1 (กิจกรรม Forum theatre*)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เยาวชนสามารถเข้ารหัส(Codification) โดยนำเสนอด้วยสื่อละครเวที
2. เพื่อให้เยาวชนสามารถถอดรหัส (Decoding) โดยการตั้งประเด็นคำถาม
3. เพื่อให้เยาวชนทำการวิพากษ์ โดยให้เยาวชนคิดและวิพากษ์วิจารณ์ได้

อุปกรณ์ที่ต้องเตรียม

1. เวที
- 2.เก้าอี้สำหรับนั่งชมละคร

เวลา 1 ชั่วโมง 30 นาที

การดำเนินกิจกรรม

- 1.จัดการแสดงละคร โดยนักแสดงมืออาชีพ โดยเขียนบทมาจากประเด็นปัญหาของเยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบกลุ่ม (Focus Group Interview) (Codification)
2. เมื่อเรื่องราวดำเนินไปถึงจุดที่มีปัญหา หรือ จุดหักเห ของเรื่องจะหยุดการแสดงแล้วให้เยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมแสดงความคิดเห็น บอกบทนักแสดง หรือ แสดงเป็นตัวละครหลักนั้น เพื่อตอบโต้กับนักแสดงคนอื่นๆในเรื่อง (Decoding)
3. จากนั้นจึงดำเนินเรื่องตามที่คุณเข้าร่วมกิจกรรมเสนอแนะ จบจบเรื่อง
4. พัก 15 นาที
5. กิจกรรมเสวนากลุ่มเกี่ยวกับละครที่แสดงจบไป กับผู้วิจัยและนักแสดง

การประเมินผล

1. จากการสังเกต
2. จากการบรรยายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากผู้เรียน

*กิจกรรม Forum Theatre เป็นกระบวนการละครที่พัฒนามาจากแนวคิดของ แพร์รี่ โดยมีขั้นตอนในการทำกิจกรรมดังนี้

1. สร้างบทละครที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาของเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม

2. คัดเลือกนักแสดงอาชีพ เพื่อทำการซักซ้อมบทและทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการของ Forum Theatre
3. จัดการแสดงละครโดยเมื่อเรื่องราวดำเนินไปถึงจุดที่มีปัญหา หรือ จุดหักเห ของเรื่องจะหยุดการแสดงแล้วให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมแสดงความคิดเห็น บอกรบหนักแสดง หรือ แสดงเป็นตัวละครหลักนั้น เพื่อตอบโต้กับนักแสดงคนอื่นๆในเรื่อง จากนั้นจึงดำเนินเรื่องตามทีผู้เข้าร่วมกิจกรรมเสนอแนะ จบจบเรื่อง
4. กิจกรรมเสวนากลุ่มเกี่ยวกับละครที่แสดงจบไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กิจกรรมที่ 5 กิจกรรมละครซ่อนเรื่องราว ประเด็นปัญหาที่ 2 (กิจกรรม Forum theatre*)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เยาวชนสามารถเข้ารหัส(Codification) โดยนำเสนอด้วยสื่อละครเวที
2. เพื่อให้เยาวชนสามารถถอดรหัส (Decoding) โดยการตั้งประเด็นคำถาม
3. เพื่อให้เยาวชนทำการวิพากษ์ โดยให้เยาวชนคิดและวิพากษ์วิจารณ์ได้

อุปกรณ์ที่ต้องเตรียม

1. เวที
2. แก้วน้ำสำหรับนั่งชมละคร

เวลา 1 ชั่วโมง 30 นาที

การดำเนินกิจกรรม

1. จัดการแสดงละคร โดยนักแสดงมืออาชีพ โดยเขียนบทมาจากประเด็นปัญหาของเยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบกลุ่ม (Focus Group Interview) (Codification)
2. เมื่อเรื่องราวดำเนินไปถึงจุดที่มีปัญหา หรือ จุดหักเห ของเรื่องจะหยุดการแสดงแล้วให้เยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมแสดงความคิดเห็น บอกบทนักแสดง หรือ แสดงเป็นตัวละครหลักนั้น เพื่อตอบโต้กับนักแสดงคนอื่นๆในเรื่อง (Decoding)
3. จากนั้นจึงดำเนินเรื่องตามที่คุณเข้าร่วมกิจกรรมเสนอแนะ จบจบเรื่อง
4. พัก 15 นาที
5. กิจกรรมเสวนากลุ่มเกี่ยวกับละครที่แสดงจบไป กับผู้วิจัยและนักแสดง

การประเมินผล

1. จากการสังเกต
2. จากการบรรยายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากผู้เรียน

*กิจกรรม Forum Theatre เป็นกระบวนการละครที่พัฒนามาจากแนวคิดของ แพร์รี โดยมีขั้นตอนในการทำกิจกรรมดังนี้

1. สร้างบทละครที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาของเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม
2. คัดเลือกนักแสดงอาชีพ เพื่อทำการซักซ้อมบทและทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการของ Forum Theatre

3. จัดการแสดงละครโดยเมื่อเรื่องราวดำเนินไปถึงจุดที่มีปัญหา หรือ จุดหักเห ของเรื่องจะหยุดการแสดงแล้วให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมแสดงความคิดเห็น บอกบทนักแสดง หรือ แสดงเป็นตัวละครหลักนั้น เพื่อตอบโต้กับนักแสดงคนอื่นๆในเรื่อง จากนั้นจึงดำเนินเรื่องตามและผู้เข้าร่วมกิจกรรมเสนอแนะ จบจบเรื่อง
4. กิจกรรมเสวนากลุ่มเกี่ยวกับละครที่แสดงจบไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กิจกรรมที่ 6 กิจกรรมละครสอนอะไร ประเด็นปัญหาที่ 3 (กิจกรรม Process Drama*)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เยาวชนสามารถเข้ารหัส(Codification) โดยนำเสนอด้วยสื่อละครเวที
2. เพื่อให้เยาวชนสามารถถอดรหัส (Decoding) โดยการตั้งประเด็นคำถาม
3. เพื่อให้เยาวชนทำการวิพากษ์ โดยให้เยาวชนคิดและวิพากษ์วิจารณ์ได้

อุปกรณ์ที่ต้องเตรียม

1. เครื่องแต่งกายของตัวละคร
2. แก้วน้ำ

เวลา 1 ชั่วโมง 30 นาที

การดำเนินกิจกรรม

1. ผู้วิจัย สร้างสถานการณ์จำลองขึ้นมาจากประเด็นปัญหาของเยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรม ที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบกลุ่ม (Focus Group Interview) (Codification)
2. จัดกิจกรรมที่สถานการณ์ โดยเหตุการณ์ทั้งหมดจะต่อเนื่องเชื่อมโยงเป็นเรื่องราวเดียวกัน มีจุดเริ่มต้น จุดหักเห และ จุดจบ
3. พัก 15 นาที
4. ให้เยาวชนผู้เข้าร่วมกิจกรรมทดลองสวมบทบาทตัวละครต่างๆในเรื่อง ร่วมกับผู้วิจัย ในแนวคิดที่ว่า หากท่านเป็นตัวละครตัวนี้ ท่านจะทำอย่างไร เพื่อให้เกิดมุมมองที่หลากหลาย และ เกิดการวิพากษ์ปัญหาในหลายแง่มุม (Decoding)

การประเมินผล

1. จากการสังเกต
2. จากการบรรยายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากผู้เรียน

*กิจกรรม Process Drama เป็นกระบวนการละครที่จะสร้างสถานการณ์จำลองขึ้นมาจากประเด็นปัญหาของผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยจัดกิจกรรมที่สถานการณ์ โดยเหตุการณ์ทั้งหมดจะต่อเนื่องเชื่อมโยงเป็นเรื่องราวเดียวกัน มีจุดเริ่มต้น จุดหักเห และ จุดจบ และ ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทดลองสวมบทบาทตัวละครต่างๆในเรื่อง ร่วมกับผู้วิจัย ในแนวคิดที่ว่า หากท่านเป็นตัวละครตัวนี้ ท่านจะทำอย่างไร เพื่อให้เกิดมุมมองที่หลากหลาย และ เกิดการวิพากษ์ปัญหาในหลายแง่มุม

กิจกรรมที่ 7 กิจกรรมเขียนบทได้ด้วยตนเอง (กิจกรรมละครสร้างสรรค์)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เยาวชนสามารถเขียนบทละครได้ด้วยตนเอง
2. เพื่อให้เยาวชนนำความคิดเชิงวิพากษ์ต่อปัญหาของตนเองสื่อออกมาเป็นบทละครได้

อุปกรณ์ที่ต้องเตรียม

1. เครื่องเขียน กระดาษ

เวลา 1 ชั่วโมง 30 นาที

วิธีการดำเนินกิจกรรม

1. ผู้วิจัยเปิดประเด็นการสนทนากลุ่มเรื่องปัญหาของเรา
2. เยาวชนแสดงความคิดเห็นและสรุปประเด็นปัญหาเพื่อนำมาเขียนบทละคร
3. เยาวชนช่วยกันเขียนบทละครขึ้นมา 1 เรื่อง โดยผู้วิจัยคอยให้คำแนะนำ
4. รวบรวมเรื่องราวจากเยาวชน

การประเมินผล

1. จากการสังเกต
2. จากการบรรยายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากผู้เรียน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กิจกรรมที่ 8 กิจกรรมชักซ้อมพร้อมแสดง (กิจกรรมละครสร้างสรรค์)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เยาวชนสามารถทำงานเป็นทีมได้
2. เพื่อให้เยาวชนเข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนเองในการทำงาน
3. เพื่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ
4. เพื่อให้เรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการการสร้างละครเวที

อุปกรณ์ที่ต้องเตรียม

1. พู่กันขนาดต่างๆ
2. สีน้ำมัน
3. ผ้าสีขาว ขนาด 2*4 เมตร
4. ผ้าสีดำ ขนาด 2*4 เมตร

เวลา 1 ชั่วโมง 30 นาที

การดำเนินกิจกรรม

1. ผู้วิจัยให้คำแนะนำเยาวชนในการแบ่งหน้าที่ในการทำละครเวที
 - ผู้กำกับ
 - ผู้ช่วยผู้กำกับ
 - นักแสดง
 - ฝ่ายฉาก
 - ฝ่ายเสื้อผ้า
 - ฝ่ายเสียง (ถ้ามี)
 - Back Stage (คนช่วยเปลี่ยนฉาก และ เสื้อผ้านักแสดง)
2. ผู้วิจัยให้เยาวชนช่วยกันเขียนแผนการซ้อมละครเวที และจัดทำแบบสอบถามสำหรับผู้มาชมละครเวที โดยมีกำหนดเวลาในการซ้อมให้ 1 อาทิตย์
3. เยาวชนทดลองการแสดง โดยมีผู้วิจัยคอยให้คำแนะนำ (จากนั้นในการซ้อมตลอด 1 อาทิตย์ ผู้วิจัยเข้ามาดูการซ้อมและให้คำแนะนำ)

การประเมินผล

1. จากการสังเกต
2. จากการบรรยายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากผู้เรียน

กิจกรรมที่ 9 กิจกรรมแสดงได้อย่างใจเรา (กิจกรรมละครสร้างสรรค์)

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้เยาวชนสามารถทำงานเป็นทีมได้
2. เพื่อให้เยาวชนเข้าใจบทบาทและหน้าที่ของตนเองในการทำงาน
3. เพื่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ
4. เพื่อให้เรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการการสร้างละครเวที
5. เพื่อให้เยาวชนได้แสดงความคิดของตนเองต่อสาธารณชน

อุปกรณ์ที่ต้องเตรียม

1. แก้วสำหรับนั่งชมละคร

เวลา 1 ชั่วโมง 30 นาที

การดำเนินกิจกรรม

1. ผู้วิจัย ทีมงาน เจ้าหน้าที่ของสถานแรกวัยเด็กหญิงอัญพร และ เยาวชนในสถานแรกวัยเด็กหญิงอัญพรเข้าร่วมชมการแสดง
2. เยาวชนแสดงละครเวที
3. ผู้วิจัย สร้างประเด็นคำถาม สำหรับละครเวทีที่จบไป กับทั้งนักแสดงและผู้ชม
4. เยาวชนและผู้วิจัย ร่วมกันประเมินผลการแสดง

การประเมินผล

1. จากการสังเกต
2. จากการบรรยายและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากผู้เรียน

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายละเอียดการดำเนินกิจกรรม (ในส่วนของกิจกรรมละครเพื่อการพัฒนา)

1. กิจกรรมละครสร้างสรรค์

กิจกรรมละลายพฤติกรรม

เป็นกิจกรรมเตรียมความพร้อมหรืออบอุ่นร่างกาย (Warm up) อบอุ่นร่างกายและสมาธิให้กับผู้เข้าร่วมกิจกรรม เช่น การเดิน การวิ่งเบาๆ การยืดเส้นยืดสายอย่างง่ายๆ หรือ เป็นการเล่นเกมส์ต่างๆ เช่น “ชื่อนี้มีท่า” ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมออกมาบอกชื่อพร้อมกับท่าทางประกอบชื่อ เป็นต้น

กิจกรรมพัฒนาประสาทสัมผัส

เป็นกิจกรรมที่ดึงเอาศักยภาพการใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ไม่ว่าจะเป็นการดู การฟัง การดม การได้กลิ่น การสัมผัส เป็นการใช้ประสบการณ์ที่จะนำไปสู่การสร้างจินตภาพ (Image) ซึ่งจะนำไปสู่จินตนาการ (Imagination) ได้ดีที่สุด การที่เรามี “สติ” กับการใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 นอกจากเป็นการเพิ่มพูนความละเอียดอ่อนของประสบการณ์ชีวิต เพื่อจะสะสมไว้ในคลังประสบการณ์ที่มีอยู่ในสมองอยู่แล้ว ยังเป็นการช่วยให้เราเกิดความเข้าใจในความสามารถอันพิเศษสุดของมนุษย์ในด้านต่างๆนี้อีกด้วย เช่น กิจกรรมเพื่อนเกลอ โดยให้ผู้ร่วมกิจกรรมจับคู่ คนหนึ่งปิดตา อีกคนพาเดินเพื่อสำรวจสิ่งต่างๆ ด้วยกายสัมผัส

กิจกรรมพัฒนาการเคลื่อนไหวร่างกาย

เป็นกิจกรรมที่ผู้ร่วมกิจกรรมได้ใช้ร่างกายของตนเองในการแสดงออก ซึ่งความรู้สึกและจินตนาการเพื่อที่จะสื่อสารกับผู้อื่น โดยเคลื่อนไหวตามจินตนาการในจังหวะต่างๆ อย่างอิสระเพื่อเป็นการปลุกสัญชาตญาณของเสรีภาพในการแสดงออกให้ปรากฏขึ้น เช่น กิจกรรมกระจกเงา ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมจับคู่ แล้วคนหนึ่งสมมติว่าตนเองเป็นกระจก และเคลื่อนไหวตามที่คนส่องกระจกเคลื่อนไหว

กิจกรรมทำใบ้

เป็นกิจกรรมการแสดงออกซึ่งความคิดบางอย่างด้วยการเคลื่อนไหวหรือการใช้ท่าทางโดยไม่ใช้คำพูด การใช้ท่าใบ้เป็นการสร้างความเชื่อด้วยภาพมายาที่เกิดจากการสมมุติ ทำให้เกิดความเชื่อว่ามีสิ่งของหรือวัตถุอยู่ในความว่างเปล่าของพื้นที่แสดงนั้น การใช้ท่าใบ้เป็นการลดความกดดันที่จะต้องคิดบทสนทนา จึงเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีสำหรับการฝึกฝนการแสดง เช่น กิจกรรมของขวัญวันเกิด ให้ผู้ร่วมกิจกรรม แสดงท่าทางที่ได้รับของขวัญมา โดยแสดงความรู้สึก ขนาดของสิ่งของ การใช้งาน เพื่อให้เพื่อนทายว่าได้รับของขวัญอะไร

กิจกรรมละครต้นสด

เป็นกิจกรรมการแสดงละครโดยไม่อาศัยบท โดยสามารถสื่อเรื่องราวและความคิดออกมาได้โดยไม่ต้องท่องจำบท โดยเป็นส่วนที่จะก่อให้เกิดประเด็นความคิดต่างๆ ได้ เช่น กิจกรรมต่อ

เรื่องเรียงคำ ผู้นำกิจกรรมเล่านิทานเรื่องหนึ่ง เมื่อเรื่องราวดำเนินมาถึงกลางเรื่อง จึงให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมแต่ละคน เล่าเรื่องราวต่อจนจบเรื่อง

2. กิจกรรม Forum Theatre

สร้างบทละครที่เกี่ยวข้องกับประเด็นปัญหาของเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรม

คัดเลือกนักแสดงอาชีพ เพื่อทำการซักซ้อมบทและทำความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการของ Forum Theatre

จัดการแสดงละครโดยเมื่อเรื่องราวดำเนินไปถึงจุดที่มีปัญหา หรือ จุดหักเห ของเรื่องจะหยุดการแสดงแล้วให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมร่วมแสดงความคิดเห็น บอกบทนักแสดง หรือ แสดงเป็นตัวละครหลักนั้น เพื่อตอบโต้กับนักแสดงคนอื่นๆในเรื่อง จากนั้นจึงดำเนินเรื่องตามที่คุณเข้าร่วมกิจกรรมเสนอแนะ จบจบเรื่อง

กิจกรรมเสวนากลุ่มเกี่ยวกับละครที่แสดงจบไป

3. กิจกรรม Process Drama

ผู้วิจัย สร้างสถานการณ์จำลองขึ้นมาจากประเด็นปัญหาของผู้เข้าร่วมกิจกรรม

จัดกิจกรรมที่ละสถานการณ์ โดยเหตุการณ์ทั้งหมดจะต่อเนื่องเชื่อมโยงเป็นเรื่องราวเดียวกัน มีจุดเริ่มต้น จุดหักเห และ จุดจบ

ให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมทดลองสวมบทบาทตัวละครต่างๆในเรื่อง ร่วมกับผู้วิจัย ในแนวคิดที่ว่า หากท่านเป็นตัวละครตัวนี้ ท่านจะทำอย่างไร เพื่อให้เกิดมุมมองที่หลากหลาย และ เกิดการวิพากษ์ปัญหาในหลายแง่มุม

4. กิจกรรมสร้างละครและแสดงละคร (เป็นส่วนหนึ่งในกิจกรรมละครสร้างสรรค์)

การสร้างบท

การแบ่งหน้าที่และการมีส่วนร่วมในละคร

การคัดเลือกฉาก

เตรียมการแสดงละคร

เตรียมอุปกรณ์ประกอบฉาก

การซ้อมรวม (Run Through)

การเตรียมจัดการแสดง

การจัดแสดงละคร

การสรุปผลการจัดละคร

ภาคผนวก ง
บทละคร

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทละครเรื่อง Alone Hero (เพราะมันเหงา เข้าใจไหม)

ฉากที่ 1 บนถนน มีม้านั่งยาวอยู่กลางฉาก ฮีโร่เอนอยู่

Act : ฮีโร่ Narrator เด็ก 1 เด็ก 2

เสียง : รถวิ่งบนถนน รถชน

กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว ที่หมู่บ้านอะไรก็เกิดขึ้นได้ พวกเราอยู่กันอย่าง...จะบอกว่ามีความสุขก็คงได้ เพราะเราไม่ต้องกังวลกับพวกโจรผู้ร้ายมากนัก เพราะเรามีฮีโร่ผู้ทรงพลังในการกำจัดเหล่าร้าย แต่...เราก็ต้องมานั่งปวดหัวกับสิ่งที่เกิดขึ้นต่อจากนั้นแทน อยากรู้จักฮีโร่ของเราเหรอ โน่น เค้าหลับอยู่ตรงนั้น ไซ้แล้ว คนที่แต่งตัวสกปรกมอมแมม นั่งนิ่งๆราวกับไม่ได้หายใจ นั่นแหละ แต่ถ้าเข้าไปใกล้อีกนิด เธอจะได้กลิ่นสาปรุนแรงเขียวละ เขาไม่อาบน้ำ แถมยังชอบดื่มเหล้า สูบบุหรี่ แต่ก็นั่นแหละนะ เขามีพลังมหาศาลมาก พวกเราจึงยังต้องยอมเรียกเขาว่า ฮีโร่

ฮีโร่ : เอ๊ก (เร่อ สนั่น) ช้านเหมือนได้อินครายมานินทาช้าน พวกชาวบ้านพูดมาก นินทาอะไรกัน อีก วันนี้อย่าสบาย เหมาะกับการนอนมากที่สุด ช้านน หวัง (เอ๊ก ...) ว่าจะไม่ค่อยมารบกวนเวลานอนอันแสนสุขของ ช้านนะ (หาวววววว กลิ้งตัวไปมา แล้ว กลับต่อ)

กลุ่มเด็กๆเดินผ่านมาในระยะใกล้ๆแล้ว เริ่มกระซิบกันอย่างสนุกสนาน

เด็ก 1 : นั่นมัน ฮีโร่ นี่ แม่บอกว่า อย่าไปใกล้เค้ามาก เค้าชอบสร้างความเดือดร้อน ชอบทำข้าวของเสียหาย ชอบทำตัวแย่มาก ไม่มีมารยาท ชอบพูดจาหยาบค้าย ชอบกินเหล้า ชอบสูบบุหรี่ ชอบทำอะไรก็ได้ที่คนดีเค้าไม่ทำกัน

เด็ก 2 : แล้ว ทำไมเราถึงเรียกเค้าว่า ฮีโร่ละ ในเมื่อเค้าไม่มีอะไรดีซักอย่างเดียว แต่หมู่บ้านของเราก็ไม่จำเป็นต้องมีเค้าหรอกจริงมั้ย ทุกวันนี้ ถ้ามีแค่ตำรวจ พวกเราก็อยู่กันอย่างสบายแล้ว ไปเถอะข้ามถนนไปโรงเรียนกัน

เด็ก 1 : รถเยอะจัง ไม่มีใครจอดให้เราข้ามถนนเลย สงสัยไปโรงเรียนสายแน่ๆ (กระวนกระวาย)

ฮีโร่ ขยับตัว ตื่น เห็นเด็กๆกำลังจะข้ามถนน จึงเดินเข้าไปหา

ฮีโร่ : อ้อ พวกเธอจะข้ามถนนในซอยนี้ ได้ๆเดียวช้านพาข้ามเอง

(เดินลงไปบนถนน เอาตัวดันรถไว้ เสียงรถเบรกดังสนั่น และตามด้วยเสียงรถชนหลายคันติดๆกัน)

เด็กๆ ร้องให้ โย แล้ววิ่งออกจากฉาก ไป ฮีโร่เดินมาๆ กลับ ไปที่ม้านั่ง (เสียงตะโกนด่ามาจากหลังฉาก)

ฮีโร่ : จะบ่นอะไรกันนักหนา ก็แค่รถชน ไม่มีใครเป็นอะไรซักหน่อย แหม จะจอดให้เด็กข้ามถนน ก็ไม่ได้ พอลงไปจะโบกรถ ก็มาโวยวายกัน โอย น่ารำคาญจริงๆ

ฉากที่ 2 ที่เดิมกับฉากที่ 1 ฮีโร่นอนอยู่ มีขวดเหล้ากลิ้งอยู่ข้างๆ มีเสาไฟฟ้าอยู่ด้านข้าง

Act: Narrator ฮีโร่ ชายหนุ่ม โจร

เสียง : เสียงโครมคราม

หลังจากวันอันแสนน่าเบื่อ ฮีโร่ของเรา จับผู้ร้ายไปสามคน พร้อมกับทำให้บ้านไฟไหม้ไปสามหลัง ถนนพังไปสองสาย ตู้โทรศัพท์โทรไม่ได้ไปสี่จุด น้ำประปาใช้ไม่ได้ทั้งหมดบ้าน นอกจากนั้น เสาไฟฟ้ายังล้มทั้งแถบ แล้วเค้าก็มานอนเอกขเนกตรงนี้ จิบเหล้าอย่างสบายอารมณ์ ไม่รู้ร้อนรู้หนาว ไม่รู้ว่าตนเองทำอะไรเสียหายไปบ้าง หรือเค้ารู้แต่ไม่สนใจกันนะ

เสียงชายหนุ่มจากนอกฉาก “ เอ๊ย หยุดนะ นายจะขโมยกระเป๋า ไปไม่ได้นะ” วิ่งไล่ผู้ร้ายเข้าฉาก มาวนอยู่รอบ ๆ แก้อีที่ฮีโร่นอนอยู่

โจร : โถเอ๊ย จะตามมาทำไม หยุดนะ ไม่งั้น ยิง ทิ้ง จริงๆ ด้วย (โจรควักปืนออกมาชู)

ชาย : อ่าว เอ๊ย นี่ฮีโร่ นี่ ช่วยผมด้วย จะดีมัยนะ ดีไม่ดีไม่รู้ รู้แต่กลัว ฮีโร่ช่วยผมที

ฮีโร่ (ค่อยๆเหลือบตามอง) : นายโจร แก คีนกระเป๋าไปซะ ช้านไม่มีอารมณ์ จะต่อล้อต่อเถียงกับนาย

โจร : โอย ไข่ฮีโร่กระจอก แกก็ดีแต่ทำคามเสียหาย ดึกว่าพวกชั้น ตรงไหน หาชั้นไม่คีน ซะอย่าง (ยิงปืนใส่ฮีโร่)

ฮีโร่ : ไม่คีน ซ้ายมัยย (ลุกไปดึง เสาไฟฟ้า ออกมา ฟาดโจร กวาดออกนอกฉากไป) อะ นี่กระเป๋า นาย รับไปซะ แล้วไปได้แล้ว ช้านจะนอนต่อ (กลิ้งตัวนอนลงที่เดิม)

เสียงชาวบ้าน : อ่าว ไฟดับ ใครทำอะไรเนี่ย โถเอ๊ย ฮีโร่บ้า ทำเสาไฟฟ้าล้ม โอยย แล้วพวกชั้นจะเอาไฟฟ้าที่ไหนใช้ ไม่ได้เรื่องได้ราว แล้วยังทำตัวน่ารังเกียจอีก ไม่มีใครเค้าอยากให้แก่ ช่วยหรือ

ชาย : (ยื่นนิ้วชี้กับสิ่งที่เกิดขึ้น) คุณฟังจะช่วยชีวิตผม คุณช่วยเอากกระเป๋า ผมคีน ผม ผม ขอขอบคุณมากนะครับ

ฮีโร่ : อืม แล้วช่วยบอกพวกชาวบ้านให้เงียบๆหน่อยได้มัย จะนอนนะ น่ารำคาญจริงๆ แค่นอนตรงนี้นั่นก็ดูลำบากจะแย่ละ

ชาย : ทำไมคุณไม่กลับไปนอนที่บ้านละ ฮีโร่ แล้วญาติๆของคุณละ

ฮีโร่ : บ้านหอรอ ช้านไม่มีบ้านหอรอกนะ ญาติที่ไหนก็ไม่มี คิดรีใจ ว่าคนอย่างฉันมีใครอยากจะนับ
ญาติด้วย โอยไม่มีฯ ฮ่าๆ ไปๆ ไปกลับบ้านนายไปได้แล้ว ช้านจะพูดครั้งสุดท้ายว่า ช้านจะ
นอน (สะอึก)

ชาย : ผมว่าคุณออกจะเป็นคนดีนะ กับการที่คุณทำตัวแบบนี้ ผมว่าคุณมีปัญหบางอย่าง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทละครเรื่อง ถ้าไม่มีผู้ใหญ่บนโลกใบนี้

ฉากที่ 1 ในห้องนอน

Act: Narrator พ่อ แม่ ชมพู

เสียง : นาฬิกาปลุก

ทุกวันนี้คงเป็นเหมือนเช่นเคย ในเมืองหลวงที่เราเรียกว่า กรุงเทพฯ ทุกคนต้องตื่นแต่เช้า มุ่งหน้าออกจากบ้านเพื่อไปอยู่บนถนน ทานข้าวบนรถ หรือไม่ก็ไปทานอาหารเช้าเพื่อตัดปัญหาและความยุ่งยาก ทุกวินาทีที่มีค่ายิ่งกว่าสิ่งใด “ชมพู” เป็นเด็กหญิงธรรมดาๆคนหนึ่ง ซึ่งต้องอยู่ในเมืองนี้ พ่อกับแม่ของชมพูเป็นนักธุรกิจ มีงานมากมายที่ต้องทำ ชมพูรู้สึกเบื่อหน่ายกับชีวิตที่เธอเป็นอยู่เป็นอย่างมาก

แม่ : ชมพูตื่นได้แล้วลูก นี่มันตีสี่แล้วนะ ถ้าหนูไม่ตื่นตอนนี้แม่จะต้องไปทำงานสายแน่ๆ แล้ววันนี้แม่มีประชุมนะ ชมพู โอ้ยแม่ขอร้องเถอะอย่าทำตัวซีเกียจอย่างนั้นได้ไหม นี้นะ ชุดนักเรียน แล้วนี่กระเป๋าหนังสือเตรียมแล้วหรือยัง แล้วชมพูการบ้านเสร็จแล้วใช่ไหม เอาเร็วเข้า แม่เตรียมอาหารเช้าไว้บนโต๊ะ ถ้าหนูคิดว่าไม่ทันก็เอาใส่ถุงเอาขึ้นรถไปด้วยนะ (ชมพูนอนบนเตียง พลังมองตามแม่ของเธอที่วุ่นวายหยิบจับทำนู่นทำนี่)

ชมพู : หนูทราบแล้วค่ะ แม่พูดแบบนี้มาสิบสามปีแล้วนะค่ะ ไม่เบื่อมันหรือไง (ค่อยๆคลานลงมาจากเตียง เดินหาว ออกจากฉากไป)

พ่อ : แม่พ่อหาถุงเท้าไม่เจอ แม่เอาไปซ่อนไว้ไหน พ่อรีบนะ โอ้ยตายๆหาอะไรก็ไม่เจอ (เสียงแม่ตะโกนออกมาจากหลังฉาก)

แม่ : ในลิ้นชักสีน้ำตาล ชั้นที่สอง ล้วงเข้าไปทางซ้ายสุด ตรงกลาง ฉันเป็นคนมีระเบียบนะ

พ่อ : ทุกคนพร้อมแล้วใช่ไหม เอาละ ไป โรงเรียนไปทำงานกันได้แล้ว (ทุกคนขึ้นรถ และ ขับออกไป)

ฉากที่ 2 หน้าโรงเรียน

Act: ครู ชมพู

เสียง : รถวิ่งไปมา

ชมพู เดินเนือๆ เข้าไปในโรงเรียน

ครู : ชมพู สวัสดีคุณครูหรือยังคะ

ชมพู : สวัสดีค่ะ

ครู : เล็บยาวนะ แล้วแก้มนี้ทาอะไรมาหรือเปล่า ครูว่าแดงผิดปกตินะ แล้ว ปากนี้ไปลบออก
เลยนะลิปสติกเป็นเด็กเป็นเด็ก เข้าใจไหม

ชมพู่ : ค่ะ (พลงเอามือตัวเอง ขึ้นมามอง และ ฎแก้มกับปากแบบแรงๆ) บ่นดั่งๆกับตัวเอง “
ไม่ได้ทาอะไรซักหน่อย คิดไปเองทั้งนั้น”

ฉากที่ 3 บ้าน

Act: Narrator ชมพู่ พ่อ

เสียง :-

วันนี้คงเป็นอีกวันแย่ๆของ ชมพู่ เพราะผลสอบวิชาเลขออกมา เธอทำคะแนนได้ไม่ถึงครึ่ง และ
จะต้องมาสอบซ่อมในอาทิตย์หน้า ในขณะที่เพื่อนๆสอบผ่านทั้งหมด เธอรู้สึกเบื่อหน่ายมากขึ้น
มากขึ้น นอกจากจะโดนอาจารย์บ่นที่โรงเรียนแล้ว กลับมาถึงบ้าน เธอก็โดนคุณพ่อบ่นอีก

พ่อ : เพราะชมพู่ไม่อ่านหนังสือเอาแต่เล่นเกมนะสิ ถึงได้ตก แล้วนี่วิชาอื่นๆจะต้องตกไปด้วย
แน่ๆ ทำไมนะ ชมพู่ ไม่มีความรับผิดชอบเลย พ่อกับแม่เหนื่อยแค่ไหน ที่จะส่งให้ชมพู่ไป
เรียนโรงเรียนดีๆดังๆ แล้วชมพู่มาทำตัวแบบนี้ พ่อเสียใจมากนะชมพู่

ชมพู่ : หนูทราบค่ะ (ชมพู่เดินออกมาด้านหน้า พ่อเดินออกไปหลังจาก น้ำตาไหล คุกเข่าลงกับ
พื้น) “อยากอธิษฐานต่อท้องฟ้า และ ดวงดาว ขอให้ผู้ใหญ่หายไปให้หมด” แล้วชมพู่ก็ทิ้ง
ตัวลงนอน

รุ่งเช้า ชมพู่ตื่นขึ้นมาตอนตีสี่ตามปกติ แต่วันนี้ไม่มีเสียงของคุณแม่ที่จะคอยปลุก เธอจึงหลับต่อ
เพราะคิดว่ายังไม่ถึงเวลาตื่น แสงอาทิตย์เริ่มสาดเข้ามาในห้อง ชมพู่สะดุ้งตื่นขึ้นคิดว่าต้องไปสาย
แน่ๆ จึงรีบลุกขึ้นมาจากเตียงเดินลงไปข้างล่าง แต่ข้างล่างไม่มีใครเลย

ชมพู่ : พ่อ แม่ ไปไหนกันหมด ค่ะ (ชมพู่ เดินออกมาด้านนอก)

ไม่มีใครเลยทุกอย่างเงียบไปหมด บนถนนว่างเปล่า ไม่มีคนอยู่ มีแต่เสียงเด็กๆที่ร้องไห้อย่างเสีย
ขวัญ ผู้ใหญ่หายไปหมดแล้ว !!!!!

ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม Process Drama

เรื่อง “เด็กหญิงที่หายไป”

สร้างจากประเด็นปัญหา – รู้สึกว่าตนเองไม่มีความสำคัญ

1. เริ่มต้นด้วยผู้นำกิจกรรมนำกระดาษที่พิมพ์หัวข้อข่าวการหายตัวไปของเด็กคนหนึ่งเมื่อคืนก่อน แล้วนำผู้เข้าร่วมกิจกรรมเข้าสู่กระบวนการโดยให้ทุกคนสวมบทบาทเป็น นักข่าว สอบถามข้อมูลจากผู้นำกิจกรรมที่สวมบทบาทเป็นตำรวจ
2. เมื่อการให้ข่าวสิ้นสุดลง กิจกรรมต่อไป ผู้นำกิจกรรมสวมบทบาทบรรณาธิการข่าวจัดประชุม กับนักข่าวเพื่อสรุปข่าวเบื้องต้น และให้นักข่าวไปหาข้อมูลจากผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็กคนนี้เพื่อสอบถามข้อมูลเพิ่มเติม โดยกำหนดบทบาทให้มี เพื่อนนักเรียน 2 คน และ ผู้ใหญ่ที่เป็นเพื่อนบ้าน 2 คน และ ครู 2 คน (ตัวละครที่กำหนดขึ้นดังกล่าวแสดงโดยผู้เข้าร่วมกิจกรรม) สำหรับผู้ที่ถูกสัมภาษณ์มีอิสระที่จะสร้างเรื่องราวตามบทบาทของตนเองได้อย่างเต็มที่
3. ผู้นำกิจกรรมเรียกประชุมนักข่าวอีกครั้งเพื่อรวบรวมข้อมูล และ สันนิษฐานสาเหตุของการหายตัวไปของเด็กคนนี้
4. เข้าสู่กิจกรรมการเขียน ซึ่งอาจให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้สวมบทบาทเป็นแม่หรือผู้ปกครองของเด็กคนนี้บรรยายความรู้สึกของตนต่อการหายไปของลูก นำข้อเขียนมาแลกเปลี่ยนอ่านหรือ ปิดบดผนัง เพื่อให้ทุกคนได้อ่าน และ ให้ตัวแทนออกมาแสดงเป็น “แม่” พูดถึงความรู้สึกที่ลูกหายตัวไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เรื่องจากเยาวชน

เรื่องที่ 1 ภัยในห้องเรียน

ในบ่ายวันหนึ่งของวันศุกร์เป็นคาบของครูชาตรีซึ่งเป็นคนสอนวิชาดนตรีไทย ในห้องเรียนดนตรีไทยนั้นมีนักเรียนชายชื่อ ต้อม กับ ตุ่ม นักเรียนหญิงชื่อ แก้ว และ แป๋ว นักเรียนมีทั้งหมด 4 คน มีอยู่ช่วงหนึ่งครูชาตรีสอนวิชาเป่าขลุ่ย ต้อมสอบผ่าน ตุ่มก็สอบผ่านเหลือ แก้วกับแป๋ว ตอนนั้นเย็นมากแล้ว ครูชาตรีเลยให้แก้วกับแป๋วมาสอบใหม่ โดยนัดที่ห้องดนตรีไทยในวันเสาร์ เวลา 16.00 น. วันเสาร์เวลา 16.00 น. แก้วกับแป๋วก็มาครูชาตรีก็เริ่มสอบแป๋วก่อน แป๋วสอบผ่านเหลือ แก้ว ครูชาตรีเลยให้แป๋วกลับไปก่อน ครูชาตรีให้แก้วสอบใหม่ แต่สอบอย่างไรก็ไม่ผ่าน สักพักครูชาตรีเริ่มขยับเข้ามาใกล้ เขามือลูบไหล่ ลูบผมของแก้ว แก้วขยับตัวหนี แต่ไม่รู้จะทำอย่างไร พอติภากรโรงที่ชื่อ ตาแจ้ว ผ่านมาเห็นเข้า จึงแจ้งตำรวจ ตำรวจจึงมาจับครูชาตรีในข้อหาฉ้อโกงเด็ก อายุไม่เกิน 18 ปี

เรื่องที่ 2 รถเมล์สาย 11

มีผู้หญิงคนหนึ่งกำลังจะไปทำงาน รอรถเมล์สาย 11 ซึ่งสาย 11 มีคนมากมาย ต่อมาที่ป้ายหนึ่งมีผู้ชายสองคนขึ้นมา เห็นผู้หญิงคนนั้นแต่งตัวสวย เลยเข้าไปฉ้อโกง กระเป๋า รถเมล์เห็นพยายามจะเข้าไปช่วยแต่คนเยอะ ผู้หญิงคนนั้นเลยตะโกนออกมาว่า ช่วยด้วย ช่วยด้วย คนข้างๆ เลยพยายามจะจับตัวคนร้ายไว้ แต่มันหนีไปก่อน ผู้หญิงคนนั้นเลยไปแจ้งตำรวจ สายสืบพยายามค้นหาข้อมูลและหลักฐานเพื่อที่จะถึงคนร้ายทั้งสองคน นักสืบมาแจ้งตำรวจว่าคนร้ายอยู่แถวรังสิต อยู่บ้านหลังหนึ่ง ตำรวจจึงได้ตามไปจับตัวคนร้าย ผู้หญิงมาชี้ตัว คนร้ายสำนึกผิด โดนปรับ 50,000 บาท จำคุก 2 ปี ออกมาแล้วจึงกลับตัวเป็นคนดีได้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาว นิธิตา วรวิทยาคม เกิดเมื่อวันที่ 14 ธันวาคม 2525 ที่จังหวัดลำปาง สำเร็จการศึกษาปริญญาศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการละคร (ละครเด็ก) คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปีการศึกษา 2547 และเข้าศึกษาต่อในหลักสูตรครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบโรงเรียน ภาควิชานโยบาย การจัดการและความเป็นผู้นำทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อปีการศึกษา 2548

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย